

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

FILOZOFICKÁ FAKULTA

KATEDRA SOCIOLOGIE, ANDRAGOGIKY A KULTURNÍ ANTROPOLOGIE

**ŽIVOTNÍ DRÁHY ŽEN Z PŘÍSTUPU HOUSING FIRST V
MORAVSKOSLEZSKÉM KRAJI**

Magisterská diplomová práce

Studijní program: Sociologie

Autor: Bc. Ondřej Rudel

Vedoucí práce: doc. Ing. Mgr. Martin Lux, Ph.D.

Olomouc 2023

Prohlašuji, že jsem magisterskou diplomovou práci na téma „Životní dráhy žen z přístupu *housing first* v Moravskoslezském kraji“ vypracoval samostatně a uvedl v ní veškerou literaturu a ostatní zdroje, které jsem použil.

V Olomouci dne

.....

Podpis

Rád bych poděkoval doc. Ing. Mgr. Martinu Luxovi, Ph.D. za jeho cenné rady, odborné vedení a trpělivost v průběhu tvorby této diplomové práce. Zároveň také sociálním pracovníkům Slezské diakonie a klientkám z programu housing first.

Anotace

Jméno a příjmení:	<i>Bc. Ondřej Rudel</i>
Katedra:	Katedra sociologie, andragogiky a kulturní antropologie
Studijní program:	<i>Sociologie</i>
Studijní program obhajoby práce:	<i>Sociologie</i>
Vedoucí práce:	<i>doc. Ing. Mgr. Martin Lux, Ph.D.</i>
Rok obhajoby:	2024

Název práce:	Životní dráhy žen z přístupu housing first v Moravskoslezském kraji
Anotace práce:	<p>Tato práce se věnuje životním drahám žen z Moravskoslezského kraje, který prožily bytovou nouzi, sociální vyloučení a následnou pomoc z programu housing first. Práce se člení na teoretickou část, jež obsahuje základní vymezení zkoumané problematiky, a část Praktickou, v níž je představena metodologie, prezentovány výsledky výzkumu a jejich interpretace. Z hlediska mytologického byl aplikován kvalitativní výzkum, konkrétně metoda fenomenologie a pro sběr dat narativní interview. Cílem tohoto výzkumu bylo prozkoumat zkušenosti žen, které prožily bytovou nouzi a získaly pomoc z programu housing first. Provedená analýza se zaměřuje na identifikaci klíčových faktorů, které by hypoteticky mohly mít vliv na sociální integraci žen v bytové nouzi. Porozumění těmto faktorům by mělo pomoci k efektivnějšímu cílení programu housing first. Klíčovými faktory, které by hypoteticky mohly ovlivnit sociální integraci žen, jsou dle provedených analýz následující: role matky, získání práce, úmrtí partnera a snaha o navázání přerušovaných vztahů. Na základě</p>

	zjištěných výsledků lze navrhnout, aby se program housing first zaměřil více na rodinné vztahy, finanční stabilizaci a psychické zdraví klientek.
Klíčová slova:	Bytová nouze, sociální vyloučení, sociální integrace, rodina, toxické vztahy, absence rodinných vztahů, bezmoc, úmrtí blízké osoby, finanční nestabilita, ztráta bydlení, standardní bydlení
Title of Thesis:	Life paths of women from the housing first approach in the Moravian-Silesian Region
Annotation:	This thesis focuses on the life trajectories of women from the Moravian-Silesian region who experienced housing crisis, social exclusion and subsequent assistance from the Housing First programme. It is structured into theoretical, practical and empirical parts. The theoretical part outlines the basic definition of the issue under study. The practical part includes the research design and methodology. The empirical section explores life trajectories through qualitative research to explore the experiences of women who have experienced a housing crisis and received assistance from the Housing First programme. The primary focus is on identifying key factors that could hypothetically influence their social integration and thus contribute to more effective targeting of the Housing First programme. Phenomenology was used as the research method, with narrative interviews used to collect data. The key factors that could hypothetically influence women's social integration, according to the findings, were the role of the mother, gaining employment, the death of a partner and trying to rebuild broken relationships. Based on the findings, it can be suggested that the Housing First programme should focus more on family relationships, financial stability and the mental health of female clients.
Keywords:	Housing crisis, social exclusion, social integration, family, toxic relationships, absence of family ties, helplessness,

	death of a close person, financial instability, housing loss, standard housing
Názvy příloh vázaných v práci:	Příloha č. 1: Základní charakteristika respondentek Příloha č. 2: Ukázka kódování dat
Počet literatury a zdrojů:	97
Rozsah práce:	125 s. (216 404 znaků s mezerami)

Obsah

Anotace.....	4
Úvod	10
1. Teoretická východiska	12
1.1 Vyloučené skupiny v bytové nouzi	12
1.1.1 Chudoba a sociální vyloučení.....	16
1.1.2 Sociální integrace	18
1.2 Bytová nouze	20
1.2.1 Bytová nouze v České republice.....	21
1.3 Bytová politika	23
1.3.1 Koncepce sociálního bydlení ČR 2015-2025.....	23
1.3.2 Koncepce bydlení ČR 2021+	24
1.3.3 Sociální pomoc v bydlení ČR	25
1.3.4 Bytová politika států EU	28
1.4 Analýza bytového sektoru	29
1.4.1 Bytový fond	29
1.4.2 Životní podmínky a jejich vliv na bydlení a život v ČR	32
1.5 Životní podmínky a jejich vliv na bydlení a život v MS kraji.....	33
1.5.3 Příjmy a náklady na bydlení domácností v MS kraji.....	34

1.5.4 Mzdy domácností v MS kraji	35
1.6 Sociální bydlení	38
1.6.1 Základní charakteristiky sociálního bydlení	38
1.7 Housing first.....	42
1.7.1 Charakteristika přístupu Housing first	44
1.7.2 Pilotní testování rychlého zabydlení rodin s dětmi (Rapid Re-Housing)	47
1.8 Právní rámec.....	48
1.8.1 Právo o sociálním bydlení	48
1.8.2 Mezinárodní právní dokumenty v kontextu bydlení.....	49
2. Praktická část.....	51
2.1 Cíl.....	51
2.2 Výzkumná otázka	52
2.3 Metodologie.....	52
2.3.1 Výzkumné strategie.....	53
2.3.2 Parametry pro výběr výzkumného vzorku	56
2.3.3 Technika sběru dat	58
2.3.4 Analýza dat.....	59
3. Výsledky výzkumu	62
3.1 Analýza výsledků	62

3.1.1 Prožívání rodinných a partnerských vztahů	65
3.1.2 Traumatizující události	73
3.1.3 Zdravotní stav a jeho důsledky.....	76
3.1.4 Prožívání bytové nouze	80
3.1.5 Překážky a výzvy spojené se sociální integrací.....	83
3.1.6 Přínosy a výzvy ve standardním bydlení.....	92
4. Diskuse	96
5. Závěr.....	104
6. Summary	107
Referenční seznam.....	110
Seznam zkratek	122
Seznam obrázků, grafů schémat a tabulek	123
Přílohy	124

Úvod

Problém bytové nouze a sociálního vyloučení jsou klíčové sociální výzvy, se kterými se současná společnost neustále potýká. Zvláště pak ženy, které se ocitnou v této složité situaci, čelí mnoha obtížím při hledání cesty k sociální integraci a zajištění stabilního bydlení (Lewinson et al., 2014). Tato práce se zaměřuje na analýzu životních příběhů a zkušeností žen, které prošly obdobím bytové nouze a našly pomoc a podporu v programu housing first. Jak uvádí Mayock et al. (2015) ženy jsou ve statistikách bezdomovectví často opomíjeny a zároveň se mnohdy nehledí na jejich specifické potřeby. Podle Berman et al. (2011) jsou bytová nouze a sociální vyloučení považovány za genderově determinovanou zkušenost. Watson (2016) popisuje, že pro ženy jsou násilí a traumata převládajícími tématy ve zkušenostech vedoucích k problémům s bydlením nebo sociálnímu vyloučení a zároveň jsou to také překážky při cestě za standardním bydlením a sociální integrací.

Bydlení jako takové rezonuje ve společnosti čím dál víc, a to zejména ve spojitosti s cenami nemovitostí a nájmu. Je důležité, aby se také více diskutovalo o problematice bytové nouze. Bydlení je totiž důležitým faktorem, toho, aby člověk mohl být plnohodnotně součástí společnosti. Samotné bydlení ale sociální integraci nezaručuje. Co se týká výzkumů na podobné téma, kterým je problematika bydlení a sociální integrace, tak se jedná spíše o zahraniční výzkumy. Housing first je totiž původem z Ameriky, a právě i tam se problematikou housing first ve spojitosti se sociální integrací zabývají ve větší míře.

Sběr dat probíhal v Moravskoslezský kraj, kde jsem navázal spolupráci s organizací Slezská diakonie, která provozuje program Housing First. Spolupráce s klientkami tohoto programu a sběr dat prostřednictvím narativních interview poskytly důležitý vhled do jejich životních příběhů a klíčových momentů, které mohly ovlivnit jejich cestu k sociální integraci. Cílem této práce je tedy proniknout do hloubky životních drah těchto žen a identifikovat klíčové faktory, které mohou hrát rozhodující

roli při procesu sociální integrace. Využití fenomenologického přístupu a narativních interview umožní detailně zkoumat jejich subjektivní zkušenosti a cesty k obnovení stability a začlenění se do společnosti. A díky těmto poznatkům se lze pokusit navrhnout efektivnější cílení programu housing first. Následné otevřené kódování společně s interpretativní fenomenologickou analýzou zase pomůže identifikovat témata a klíčové faktory ve vyprávěních respondentek.

V rámci analýzy identifikuji několik hlavních témat, která jsou v rozhovorech stěžejní. S tématy dále pracuji, hledám propojení a vztahy mezi nimi. Zaměřuji se zejména na identifikaci klíčových faktorů, které mohou mít vliv na sociální integraci respondentek. V závěru práce jsou prezentována také doporučení, která by mohla napomoci efektivnějšímu cílení programu Housing First a poskytnout lepší podporu ženám v hledání stabilního bydlení a sociální integraci. Tato doporučení se opírají o identifikované klíčové faktory a zdůrazňují potřebu individuálního přístupu a podpory přizpůsobené konkrétním potřebám každé klientky.

1. Teoretická východiska

1.1 Vyloučené skupiny v bytové nouzi

Skupiny ohrožené sociálním vyloučením jsou tvořeny zejména osobami z okrajových etap profesních drah. Tyto osoby se tedy nacházejí na počátku nebo konci svého profesního života. Dále se jedná o samoživitelé a samoživitelky, jedince diskriminované v oblasti bydlení z důvodu jejich národnosti, rasy nebo náboženského vyznání. Sociálním vyloučením jsou ohroženi také mladí lidé po ukončení ústavní výchovy nebo pěstounské péče, bývalí vězni bezprostředně po ukončení svého trestu, lidé se zdravotním postižením, senioři, domácnosti s nízkými příjmy a osoby z kategorie latentního, zjevného nebo potenciálního bezdomovectví (MPSV, 2016).

Mezi osoby spadající do vyloučené skupiny v bytové nouzi patří například ženy bez střechy nad hlavou s vysokou potřebou podpory, což znamená, že tyto ženy nejsou schopny se o sebe postarat v základních aspektech života bez pomoci druhé osoby. Jedná se o specifickou kategorii, jelikož ženy bezdomovkyně s vysokou potřebou podpory prožívají život na ulici odlišně než muži. Ženy bez domova často nehledají pomoc v bydlení u specializovaných organizací, ale raději se vydávají cestou skrytého bezdomovectví, přespávají například u známých a rodiny anebo v opuštěných domech, a to bez zákonných práv přebývají například i ve skvotu. Také se ukazuje, že ženy s vysokou potřebou podpory využívají své vztahy k udržení si místa na přespání, které se však nedá pokládat za standardní bydlení. Tyto vztahy se mohou mimo jiné ukázat jako nebezpečné zejména kvůli pravděpodobnosti vzniku fyzického a/nebo sexuálního násilí (Mayock et al., 2015; MPSV, 2016).

Stále častěji se objevují důkazy o tom, že ženy jsou ve statistikách bezdomovectví opomíjeny. Například bylo prokázáno dle výzkumu o dlouhodobém bezdomovectví žen v Irsku Mayock et al. (2015), že ženy, které pocítily agresi v domácnosti ze strany mužů, a zároveň nemají kde bydlet, jsou často brány jako oběti

domácího násilí, nikoliv jako ženy bez domova. Ženy se také často setkávají s formami bezdomovectví, které nejsou vždy zahrnuty do sběru dat, včetně rodinného bezdomovectví, které často zahrnuje matky samoživitelky s nezaopatřenými dětmi, což také úzce souvisí s domácím násilím, ekonomickou marginalizací nebo skrytým bezdomovectvím, jelikož tyto ženy přebývají například v domácnosti u příbuzných nebo známých.

Rodiny s dětmi do 18 let s vysokou mírou potřeby pomoci v bytové nouzi musejí řešit své problémy komplexně s ohledem na celou domácnost, včetně dětí a mladistvých. Zároveň je ale významné, aby nebyli v rodině přehlíženi i jednotlivci. Jelikož pouze takto může dojít k eliminaci bytové nouzi u této vyloučené skupiny. K hlavním problémům u rodin v bytové nouzi patří závislost na alkoholu, drogách a špatné fyzické nebo duševní zdraví (Jones, 2002).

Chudoba a bezdomovectví souvisí dle Shinn et al. (2015) ve velké míře s rozpadem rodiny. Popisuje také, že děti v rodinách, které zažívají bezdomovectví, jsou často odděleny od svých rodičů. Park et al. (2004) uvádí, že tři pětiny žen využívající programy pro bezdomovce v New Yorku měly děti mladší 18 let. Pouze 65 % z nich ale žilo se svými dětmi. Dále bylo prokázáno, že 24 % z více než 8 000 dětí, které vstoupily do útulku s rodičem v New Yorku, se do pěti let od vstupu do útulku dostalo do služby sociální péče o děti. Tři čtvrtiny z nich se po opuštění sociální péče stali bezdomovci.

Další vyloučenou skupinou jsou mladí lidé ohrožení bezdomovectvím s vysokou potřebou podpory. Oproti ženám bez domova jsou mladí lidé i při pouhých náznacích bytové nouze většinou v kontaktu se sociálními službami. Bezdomovectví mládeže je multidimenzionální fenomén související s řadou kauzálních faktorů, rizik, které na sebe vzájemně působí složitým způsobem (Furlong, 2016). Jestliže se mladí lidé setkají s nejistým nebo nestálým bydlením během dospívání nebo nejsou faktory bezdomovectví řešeny, mohou se přenášet i mezigeneračně a v rámci rodin (Ravenhill,

2008). Dle výsledků studií Mayock et al. (2014) a Mayock a Parker (2015) vyplývá, že u těch, kteří v dětství zažili nepřízeň osudu a deprivaci – včetně zkušeností s rodinným bezdomovectvím, byla vykazována vyšší pravděpodobnost, že budou v budoucnu zažívat bezdomovectví. Tato zjištění ukazují na způsoby, jakými sociální a osobní předpoklady spojené s bezdomovectvím a socioekonomickým znevýhodněním mohou být posíleny, když jsou zažívány napříč generacemi a v rámci rodin. Dalším faktorem vedoucím k bezdomovectví je absence rodiny. Rizikovou skupinou jsou totiž také mladí lidé, kteří opouštějí dětský domov nebo pěstounskou péči (Pleace et al., 2008).

V bytové nouzi se ocitají čím dál tím více lidé i v seniorském věku 65 let a více. Nejčastěji se senioři ocitají na ubytovnách a tvoří celkově jednu pětinu ze všech osob dlouhodobě žijících na ubytovnách. Seniorské domácnosti bydlí zejména ve vlastnickém bydlení, ale i tak se nacházejí v bytové nouzi, jelikož jejich byt nespĺňuje požadavky na vyhovující bydlení. Chudoba seniorů a s ní spojená bytová nouze je zapříčiněna mimo jiné propadem příjmů při přechodu z pracovní etapy života do té nepracovní, která se vyznačuje pobíráním starobního důchodu. Dalším faktorem v ohledu zatížení nákladů na bydlení je počet členů v domácnosti seniorů. Nejzatíženější jsou domácnosti jednotlivců, konkrétně to jsou ženy seniorky, u kterých jsou evidovány náklady na bydlení převyšující 30 % disponibilních příjmů. (Godárová et al., 2017).

V otázce příjmové chudoby jsou na tom seniorské domácnosti lépe než domácnosti neseniorské. Při pohledu na míru ohrožení chudobou AROP50¹ jsou seniorské domácnosti v porovnání s neseniorskými domácnostmi na znatelně lepší

¹ Míra ohrožení chudobou v anglickém překladu At risk of poverty rate (AROP) je podílem osob žijících v domácnostech, jejichž příjem je nižší než obvykle stanovená hranice na úrovni 50 % (AROP50), 60 % (AROP60) nebo 70 % (AROP70) mediánu vyrovnaného disponibilního příjmu na spotřební jednotku (MPSV, 2020a).

úrovni. Je tomu tak, jelikož u indikátoru AROP50 nehraje zásadní roli velikost domácnosti. Dále je možné rozklíčovat příjmový stav skrze reziduální příjem, zde se sleduje, jestli je po odečtení nákladů na bydlení reziduální příjem domácnosti nižší než životní minimum. Podle těchto měřítek popisuje v roce 2022 přibližně 15 % seniorských domácností, že se svými příjmy vychází obtížně nebo velmi obtížně (Godárová et al., 2017; ČSÚ, 2023).

V bytové nouze se mohou nacházet také lidé pobývající v psychiatrických léčebnách a jiných zdravotnických nebo nápravných zařízeních. A zároveň neměli bydlení před nástupem do instituce nebo o bydlení během pobytu v zařízení přišli. Nemají tedy bydlení, kam by se mohli po propuštění z instituce vrátit. Specifické jsou zařízení pro zdravotně znevýhodněné. Jelikož přibližně 20 % z uživatelů služeb poskytovaných v domovech pro osoby se zdravotním postižením, kteří – pokud by jim bylo poskytnuto bydlení a podpora – by velmi pravděpodobně nemuseli žít v instituci, ale ve standardním bydlení (Klusáček et al., 2021) Bytová nouze a návrat z nápravného zařízení. Jedná se o situace, kdy po skončení trestu jedinec nedisponuje bydlením, do kterého by se mohl vrátit, a to v případě, jestliže se už před nastoupením trestu nevyskytoval v bytové nouzi. Příčiny lze najít v absenci pomoci nebo celkové absenci rodiny a blízkých přátel. Avšak v pozadí většinou stojí i mnoho dalších faktorů, které po ukončení trestu vstupují do popředí při bytové nouzi – nepřizpůsobivé chování, užívání návykových látek, psychické problémy apod. Do obdobně ohrožené skupiny bytovou nouzí mohou spadat také osoby po skončení aktivní vojenské služby s vysokou potřebou podpory (Pleace, 2017).

Klusáček et al. (2021, s. 8) ve Zprávě o vyloučení z bydlení pojednává o tom, že *“další početnou skupinou jsou lidé, kteří sice nejsou v bytové nouzi, ale různým způsobem se jich dotýká nedostupnost bydlení. Může jít o páry, které si nemohou dovolit adekvátní bydlení a odkládají založení rodiny, nebo mladé lidi, kteří jsou kvůli nedostupnosti bydlení nuceni zůstat u rodičů či ve spolubydlení. Do této kategorie však patří i lidé s postižením nebo*

senioři, pro které není ve všech městech dost bezbariérových bytů. Řady lidí se taktéž dotýká diskriminace na trhu s bydlením”.

1.1.1 Chudoba a sociální vyloučení

Existuje řada teorií chudoby, jež se snaží identifikovat základní determinanty nebo příčiny chudoby, které se zaměřují především na problém příjmové nerovnosti a deprivace (Downes, 2010). Spicker et al., (2007) popisuje, že chudoba není pojem charakterizující vlastnost jedince, kterou může disponovat nebo nikoliv, ale životní situací s určitými podmínkami. Pojem chudoba rezonuje ve spojitosti právě s jejími podmínkami, jelikož morální odpovědnost za podmínky chudých jsou přisuzovány společnosti. Z toho vyplývá, že chudoba není jen pouhou popisnou kategorií, ale často bývá chudoba brána jako sociální problém a morální apel na celou společnost.

Chudoba je také chápána, jako určitý sociální status, jenž vyplývá z mezilidských vztahů. Zároveň je chudoba brána jako nedostatek něčeho, co společnost pokládá za nezbytnost. Jedná se tedy o určité vymykání se kulturním standardům, který se v jednotlivých kulturách můžou lišit. Jinými slovy, jde o společenské mínění, kde je pojem chudoba závislý na obecném společenském konsensu v otázce základních životních potřeb v podobě potravin a vyhovujícího bydlení (Mareš, 1994). Nejčastěji se na chudobu nahlíží skrze peněžní příjmy. Chudým bývá označován v moderní společnosti ten jedinec, který nedisponující dostatečnými peněžními příjmy k uspokojení základních potřeb v podobě zboží nebo služeb (Mack & Lancley, 1985).

Chudoba s sebou mimo jiné přináší v mnoha případech také deprivaci. V definicích chudoby pojem deprivace zahrnuje deprivaci sociální a deprivaci materiální. Sociální deprivace je spojována s nemožností jedince se plně účastnit společenského života. Deprivace materiální zahrnuje deprivaci příjmovou, deprivaci základních potřeb a deprivace v ohledu bydlení. (Townsend, 1979). Na chudobu lze dle Spicker et al., (2007) tedy nahlížet z mnoha úhlů, které nabízí široké spektrum

faktorů, jako je životní úroveň, omezené zdroje, nedostatek základních potřeb, více forem deprivace, vyloučení, nerovnosti.

V této diplomové práci, jež je zasazena do kontextu bytové nouze, se zaměřím na rozvinutější pojem s chudou úzce spjat, a to na sociální vyloučení, které odkazuje k překážkám jednotlivců nebo skupin v oblastech politických, sociálních, ekonomických a kulturních (Mareš, 2000). Room (2005) popisuje odklon od chudoby ke konceptu sociálního vyloučení jako snahu zaznamenat nové znaky chudoby související s patologickým jednáním, prostorovou segregací, nedodržováním norem společnosti, nutnosti hledat pomoc sociálního státu a změnami tradičních sociálních institucí. Bezpochyby existuje silná vazba mezi chudobou a sociálním vyloučením, neboť tato situace znamená vyřazení lidí z běžného životního standardu, příležitostí, aspirací v oblasti spotřeby, zdravotní péče a vzdělání. Chudoba ovlivňuje lidské schopnosti a možnosti a často je spojena s demoralizací, pocitem beznaděje, apatií a zoufalstvím. (Bauman, 1996).

Sociální vyloučení se označuje jako proces, kdy jsou jedinec nebo skupiny osob vyřazeny z běžného společenského života a nemají možnost se do něj zapojit kvůli nepříznivým sociálním okolnostem. Sociálně vyloučenými jsou považovány osoby nebo skupiny, které se nacházejí v situaci trvalého nebo chronického nedostatku v oblasti zdrojů, adekvátního nevyužívání svých schopností, omezených možností volby, nedostatku bezpečí a nedostatečné moci. Tyto faktory jsou nezbytné pro dosažení slušné životní úrovně a plného využití svých základních práv (MPSV, 2022).

Jedním z hlavních projevů sociálního vyloučení je marginalizace na trhu práce. Tato marginalizace může přicházet ve formě nezaměstnanosti, kdy jedinec je vyloučen z placeného zaměstnání, nebo ve formě přesunu na sekundární trh práce a segmentace pracovní kariéry. Segmentace zahrnuje časté střídání mezi placeným zaměstnáním a nezaměstnaností, což má za následek vyloučení z "kvalitních pracovních pozic". V otázce prostorového vyloučení existují v dnešní době různé formy absolutního

vyloučení, přičemž jednou z nich je bezdomovectví. Druhou formou je pak vznik ghett, které se formuje nejen díky sestěhování vyloučených jedinců, ale také v důsledku odchodu většinové populace z určitých komunit. (Mareš, 2000).

V právním řádu ČR je sociální vyloučení (zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů) řešena sociálním začleňováním, jakožto procesem, jehož cílem je zajistit, že lidé, kteří jsou sociálně vyloučeni nebo jsou ohroženi sociálním vyloučením, mají příležitosti a možnosti, které jim pomáhají se plně zapojit do ekonomického, sociálního a kulturního života společnosti a žít takovým způsobem, který standardům ve společnosti (MPSV 2022). Také díky tomuto právnímu vymezení sociálního začleňování je míra ohrožení chudobou nebo sociálním vyloučením v ČR dlouhodobě mezi nejnižšími v EU, přičemž v roce 2018 dosáhla hodnoty 12,2 %. Tento ukazatel zahrnuje podíl osob ohrožených příjmovou chudobou, materiální deprivací nebo žijících v domácnostech s velmi nízkou pracovní intenzitou. V roce 2008 byl podíl ohrožených osob 15,3 %, ale od té doby došlo k významnému poklesu o 3,1procentního bodu. Ve srovnání s průměrnou hodnotou EU 28, která činila 22,4 % v roce 2017, se ČR umísťuje na relativně nízkém místě. Tento trend směrem k nižšímu ohrožení chudobou nebo sociálním vyloučením v ČR naznačuje pozitivní vývoj v boji proti těmto sociálním jevům. (MPSV, 2020a)

1.1.2 Sociální integrace

Termín sociální integrace poprvé použil francouzský sociolog Émile Durkheim (1894), ve své publikaci 'Pravidla sociologické metody'. Dále se zabýval sociální integrací v knize 'Sebevražda', kde zkoumal, proč se míra sebevražd v různých společenských třídách liší. Durkheim došel k závěru, že společnost působí na jednotlivce velkou silou. Podle Durkheima tvoří lidské normy, přesvědčení a hodnoty kolektivní vědomí neboli sdílený způsob chápání a chování. Kolektivní vědomí tedy spojuje jednotlivce a vytváří sociální integraci. (Durkheim, 1897).

Sociální integrace je multidimenzionální konstrukt, který lze definovat jako míru, do jaké se jednotlivci účastní různých sociálních vztahů, včetně zapojení do sociálních aktivit pocitu pospolitosti a identifikace se svými sociálními rolemi. Sociální integrace se vztahuje k různým aspektům života, a směřuje k sociálnímu, kulturnímu a ekonomickému začlenění. Konkrétně se jedná se o zapojení do pracovního života, vzdělávání, bydlení, přístup ke zdravotní péči a dalším potřebným službám (Holt-Lunstad et al., 2015).

Sociální integrace je tedy komplexní pojem a nemá jednotnou definici. Program HF se při sociální integraci klientů zaměřuje na pomoc sociálně znevýhodněným jedincům žít, pracovat, učit se a aktivně se zapojovat do své komunity. Lidé, kteří trpí chronickým bezdomovectvím, mají často podobné výzvy jako lidé s duševními problémy. Mohou se cítit sociálně izolovaní a mít omezený přístup ke vztahům a ekonomické participaci. Služby jako HF byly vyvinuty na základě zkušeností z poskytování duševní zdravotní péče a mají za cíl podporovat osoby, které trpí chronickým bezdomovectvím. Při posuzování sociální integrace je důležité brát tyto faktory v úvahu a využívat poznatků z oblasti duševního zdraví (Doherty & Edgar, 2008; Tsemberis et al., 2003).

Program HF se podle Pleace a Quilgars (2013) primárně nesoustředí na sociální integraci, a to ve smyslu intervencí zaměřených na zvýšení účasti v místní komunitě. To může být z části způsobeno tím, že původní důraz služeb HF programu je kladen na udržení bydlení, a teprve poté, co je dosaženo stability bydlení, může začít sociální integrace.

V otázce pohlaví a sociální integrace byly identifikovány podle Umberson et al., (1996) určité rozdílnosti. Jednalo se zejména o rozdíly v počtu a kvalitě sociálních vztahů. Bylo zjištěno, že ženy mají více podpory od svých přátel než muži. Pokud jde o rodinnou podporu, ženy uváděly více podpory od svých dospělých dětí, zatímco ženatí muži uváděli větší podporu od svých manželek než vdané ženy od svých

manželů. Belle (1982) zase popisuje, že ženy mají v obtížných situacích větší pravděpodobnost získat podporu především od jiných žen.

1.2 Bytová nouze

Bytovou nouzí se rozumí situace, kdy je jedinec či domácnost vyloučena ze standardního bydlení. Jedná se tedy nejen o osoby nebo domácnosti bez domova, ale také o lidi žijící v azylových domech nebo v ubytovnách (Klusáček et al., 2021). Jinými slovy, do bytové nouze nepatří pouze zjevné bezdomovectví, ale také, jak popisuje Hradecký et al., (2007), bezdomovectví skryté a potenciální. Dále je možné bytovou nouzi rozdělit do čtyř koncepčních kategorií, které se dělí na nejisté bydlení, nevyhovující bydlení, osoby bez střechy nad hlavou a bez bytu.

Bytovou nouzí může být podle Klusáčka et al. (2021) postihnut také jedinec nebo rodina, která již v bytě bydlí, ale jejich bydlení je nejisté, přelidněné nebo funkčně nevyhovující. Nejisté bydlení je definováno jako pouhé přebývání v bytě s absencí jakéhokoliv právního dokumentu (např. bydlení u známých nebo příbuzných). Přelidněným bydlením v bytě se rozumí bydlení, u kterého připadá na jednu osobu (nevyjímaje děti) méně než 8 m². Funkčně nevyhovující bydlení by mělo splňovat nejméně jeden z následujících popisů:

- Byt nedisponuje tekoucí vodou.
- Byt nedisponuje teplou vodou.
- Byt nedisponuje přívodem elektřiny.
- Byt nedisponuje záchodem.
- Byt nedisponuje koupelnou/sprchou.
- Byt nedisponuje kuchyní nebo místností pro vaření s dřezem.
- V bytě není možné topit.

- V bytě netěsní, neplní svou funkci nebo zcela chybí okna a dveře.
- Byt s narušenou statikou/konstrukcí, která omezuje nebo přímo ohrožuje její obyvatele
(např. zničená střecha, schodiště, narušené stěny bytu).

1.2.1 Bytová nouze v České republice

Bytovou nouzí je v České republice (dále jen ČR) zasaženo téměř 35 000 až 62 000² domácností, ve kterých žije 20 000 až 51 000 mladistvých do 18 let. Tabulka č. 1 dále znázorňuje, že je ztrátou bydlení ohroženo 130 000 až 190 000 domácností, což činí 9 až 12 % z celkového počtu domácností v ČR. Jednu třetinu ohrožených domácností ztrátou bydlení tvoří rodiny s dětmi, v těchto domácnostech žije zhruba 100 000 mladistvých do 18 let. Mimo jiné přibližně 300 000 až 350 000 domácností čelí nadměrným výdajům za bydlení, jelikož vydávají na bydlení větší než 40 % svých responzibilních příjmů – přibližně jednu třetinu tvoří seniorské domácnosti, ve velké míře jsou to senioři bez partnera. Nadměrnými náklady na bydlení jsou zasaženy zejména domácnosti hlavního města Praha, jelikož se zde náklady na bydlení za poslední desetiletí zvedaly dvakrát rychleji než mzdy (Klusáček et al., 2021).

² Vyobrazené hodnoty je nutno chápat jako množství domácností, které jsou s vysokým předpokladem ve vážné bytové nouzi. Např. kritérium přelidnění může splňovat čtyřčlenná domácnost jedině v případě, jestli je byt, ve kterém žijí, menší než 32 m² (Klusáček et al., 2021).

Tabulka č. 1: Stěžejní problémy s bydlením u obyvatele ČR (v tisících) (Klusáček et al., 2021, s. 64)

	Problémy v bydlení celkem		Lidé ohroženi ztátou bydlení		Lidé s nadměrnými náklady na bydl..		Lidé v bytové nouzi	
	od	do	od	do	od	do	od	do
Celkový počet osob	840	1 070	320	400	440	500	76	165
Z toho děti do 18 let	150	260	80	12	55	85	20	51
Celkový počet domácností	460	600	130	190	290	350	35	62
Z toho domácnosti seniorů nad 65 let	130	180	13	27	110	150	5	6
Z toho rodin s dětmi	90	150	45	75	40	60	7	19

Oblastmi nejvíce zasaženými bytovou nouzí jsou dle Klusáčka et al. (2021) v ČR zejména velká města – Praha, Brno a Ostrava. Dalšími místy, kde je bytová nouze výraznější, jsou regiony severní Moravy a severních Čech. *“Velmi pravděpodobně ale neplatí, že v městech s mnohonásobně vyšším počtem obyvatel v lokalitách označovaných jako sociálně vyloučené se současně nachází mnohonásobně více lidí v bytové nouzi,”* (Klusáček et al., 2021, s. 13). Výzkum v Ústí nad Labem měl za cíl zjistit reálný počet domácností, který žije ve vyloučené lokalitě a zároveň v bytové nouzi. Šetření potvrdilo, že v sociálně vyloučených lokalitách byl počet domácností v nevyhovujícím bydlení zastoupen více než ve městech s menší četností sociálně vyloučených lokalit. Rozdíl ale nebyl tak výrazný – zhruba dvakrát více. V sociálně vyloučených lokalitách žilo podle dostupných dat celkem 7 500 obyvatel Ústí nad Labem, avšak reálně se v nevyhovujícím bydlení nacházelo 430 lidí (120 domácností). Podobné výsledky byly zjištěny také v jiných městech s analogicky rozšířenými sociálně vyloučenými lokalitami (Klusáček et al., 2021).

1.3 Bytová politika

V problematice bytové politiky disponuje stát především legislativními a ekonomickými mechanismy, které ovlivňují situaci v bytovém sektoru. Těmito prostředky stát reguluje trh s byty a snaží se dosáhnout vytyčených cílů. Ústředním cílem bytové politiky je zejména zajištění co největšího množství dostupných a cenově přijatelných bytů. Tato politika směřuje k odstranění tržních mezer a k zajištění efektivního fungování trhu s bydlením. Dále se stát snaží o redistribuci bytové spotřeby a zajištění rovných podmínek pro všechny skupiny obyvatel a domácností v oblasti bydlení (Lux, 2002).

Bytová politika ČR vychází aktuálně ze dvou validních koncepcí. Jednou z nich je Koncepce sociálního bydlení ČR 2015-2025, pro kterou bylo pověřeno ministerstvo práce a sociálních věcí (dále jen MPSV), ministerstvo pro místní rozvoj (dále jen MMR) a ministr pro lidská práva, rovné příležitosti a legislativu. Druhým dokumentem je Koncepce bydlení ČR 2021+, která spadá pod kompetenci MMR (MPSV, 2023).

1.3.1 Koncepce sociálního bydlení ČR 2015-2025

Geneze Koncepce sociálního bydlení ČR byla zaviněna zejména chybějící legislativou týkající se sociálního bydlení. Ústřední vizí koncepce je tedy zavést *„...nový systém s návazností na současný systém intervencí ze strany státu, krajů a obcí v oblasti bydlení, sociálních služeb a sociálních dávek,“* (MPSV, 2015, s.116). Systém se zaměřuje na vybrané sociální skupiny, které jsou identifikovány díky Evropské typologii bezdomovectví (ETHOS) – jedná se o osoby v bytové nouzi. Primárně je tedy koncepce určena osobám zdravotně postiženým, rodinám s dětmi, samoživitelkám a samoživitelům³, obětem domácího násilí, osobám opouštějícím institucionální nebo

³ Samoživitelky a samoživitelé se musí nacházet v bytových podmínkách definovaných v ETHOS nebo splňovat podmínku ohledně velikosti jejich příjmu vynaložených na bydlení (více než 40 % disponibilního příjmu). Tyto podmínky se vztahují na všechny vybrané skupiny. Mimo jiné probíhá individuální sociální šetření k vyhodnocení dané sociální situace jednotlivce (MPSV, 2015)

pěstounskou péči, seniorům, lidem přežívajícím venku nebo v sociálně vyloučených lokalitách (MPSV, 2015).

Koncepce sociálního bydlení si dává za cíl „...zajistit osobám, které splní zákonem stanovená kritéria, důstojné podmínky pro bydlení a rovněž snížit pravděpodobnost pádu do chudoby,“ (MPSV, s.116, 2015). Úkolem koncepce sociálního bydlení je také zvýšit dostupnost bydlení všem jedincům ve společnosti, kteří jsou bez bydlení nebo se nacházejí v nejistých podmínkách. Stěžejní vizí sociálního bydlení je zajistit důstojné bydlení všem, a to za rovnocenných podmínek, které budou povinni nájemníci dodržovat – ve spojitosti se sociální prací, dodržováním individuálních plánů atd.). Koncepce sociálního bydlení plánuje k naplnění této vize efektivně využít aktuální nástroje k obstarání bydlení, zvýšit jejich účinnost s doplněním jejich vynutitelnosti a integrováním výkladů (MPSV, 2015).

Koncepce sociálního bydlení má účinnost do roku 2025. Zákon o sociálním bydlení by měl přinést jednotnou „definici sociálního bydlení, formy sociálního bytu i osoby oprávněné o sociální bydlení žádat a rozdělit povinnosti při zajištění sociálního bydlení mezi stát, obce a oprávněné osoby, a také zajistit udržitelnost financování celého systému,“ (MPSV, 2015, s. 117). Kompetenci MPSV (2015, s. 64) „...stanovuje zákon č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy, ve znění pozdějších předpisů, které má v tomto zákoně uloženu péči o občany, kteří potřebují zvláštní pomoc, sociální péči a další otázky sociální politiky, kam lze zařadit i problematiku bydlení. MPSV má v gesci i oblasti sociální práce, sociálních služeb a nepojistných dávkových systémů, které zahrnují i dávky na bydlení“.

1.3.2 Koncepce bydlení ČR 2021+

Ústředním motivem Koncepce bydlení ČR 2021+ je dle MMR (2021) vytvoření bytové politiky, jež by disponovala dostupným, udržitelným a stabilním bydlením. Tento vládní dokument vymezuje plán bytové politiky po roce 2021 a je určen pro kteréhokoliv aktéra figurujícího na tržní sféře s bydlením, konkrétně se jedná

především o ústřední vládní sektor, podnikatelský sektor, obce, kraje a odbornou i laickou veřejnost. Za Konceptí bydlení 2021+ stojí MMR ve spolupráci s MPSV a dalšími odborníky z oblasti sociálního bydlení a stavebnictví. Stěžejním cílem dokumentu je *„...identifikace problémových oblastí v bydlení, ve kterých jsou nutné státní intervence, a stanovení vhodné kombinace nástrojů, které povedou ke zvýšení obecné dostupnosti bydlení pro všechny segmenty společnosti,“* (MMR, 2021, s. 3).

V návrhové části je v porovnání s minulými koncepcemi věnován větší prostor vývoji dostupnosti bydlení a definicím základních faktorů ovlivňující ceny nemovitostí. Dále se také koncepce více zaměřuje na sociální bydlení – jsou zde vymezení jednotliví aktéři, jejich role a úlohy v sociálním bydlení a také potřebná právní úprava. Mimo jiné se bere na vědomí energetická náročnost bydlení v rámci ekonomické náročnosti ke snižování nákladů na bydlení a zároveň udržení kvality bytového fondu. V otázce zvyšování dostupnosti bydlení je zřejmé, že pomoc musí být nastavena na stranu nabídky, zejména k rozšíření budování družstevního a nájemního bydlení. Zároveň je žádoucí mapovat a následně pracovat s opuštěnými budovami a tzv. brownfields⁴ (MMR, 2021).

1.3.3 Sociální pomoc v bydlení ČR

K základním intervencím při řešení příjmové nestability a s ním spojenému nízkému životnímu standardu a sociálnímu vyloučení slouží v ČR zákon o sociální podpoře (modifikován zákonem č. 117/1995 Sb. týkající se státní sociální podpory), který vymezuje podmínky pomoci rodinám s nezaopatřenými dětmi a také poskytuje finanční podporu rodinám a jednotlivcům s omezenými příjmy pro pokrytí výdajů spojených s bydlením. Dále je to pomoc v hmotné nouzi (zákon č. 111/2006 Sb.), a zákon o životním existenčním minimu (zákon č. 110/2006 Sb.; vyhláška č. 389/2011 Sb.). Tyto formy podpory jsou zaměřeny na osoby s omezenými finančními prostředky

⁴ Brownfields jsou nevyužívané nebo zanedbané nemovitosti, pozemky, areály nebo objekty (MPO, 2019).

a slouží jako podnět k jejich aktivnímu úsilí o zajištění dostatečných zdrojů pro uspokojování základních životních potřeb (MPSV, 2019; ČSÚ, 2022a).

Státní sociální podpora⁵ zaměřená na bydlení je navržena tak, aby pomáhala domácnostem udržet si přiměřené bydlení v bytech. Současný přístup státu k sociálnímu bydlení je zatím založen převážně na finančních příspěvcích. Příspěvek na bydlení je poskytován rodinám nebo jednotlivcům s nižšími a středními příjmy, aby jim pomohl pokrýt náklady spojené s bydlením. Právo přijímat příspěvek na bydlení závisí na testování příjmů rodiny a nákladů na bydlení za předchozí čtvrtletí. Příjem zahrnuje i přídavky na dítě a rodičovské příspěvky. Nárok na příspěvek na bydlení má osoba, která vlastní nebo si pronajímá byt a je v něm trvale přihlášená, a pokud náklady na bydlení přesahují určitou částku rozhodného příjmu vynásobenou koeficientem 0,30 a zároveň součin rozhodného příjmu a koeficientu 0,30 nepřesahuje částku normativních⁶ nákladů na bydlení. Stručně řečeno, veškeré normativní náklady jednotlivce nebo rodiny vynaložené na bydlení musí přesahovat 30 % jejich celkového čistého příjmů (MPSV, 2019).

Pomoc v hmotné nouzi se dělí na tři různé finanční dávky. První z nich je příspěvek na živobytí, ten je poskytován osobám s nedostatečným příjmem na základě jejich individuálních potřeb. Částka příspěvku je stanovena na základě existenčního a životního minima (ČSÚ, 2022a). *“Výše příspěvku na živobytí se stanovuje jako rozdíl mezi částkou živobytí osoby či rodiny a jejich příjmem, od kterého se odečtou přiměřené náklady na bydlení,”* (ČSÚ, 2022a, s. 55). Dále je to mimořádná okamžitá pomoc, která je určena osobám s nízkými příjmy v naléhavých situacích ohrožující zdraví nebo způsobující sociální vyloučení. Poslední dávkou v hmotné nouzi je doplatek na bydlení, jedná se o dávku k pokrytí nákladů spojených s bydlením, kdy vlastní příjmy jednotlivce nebo

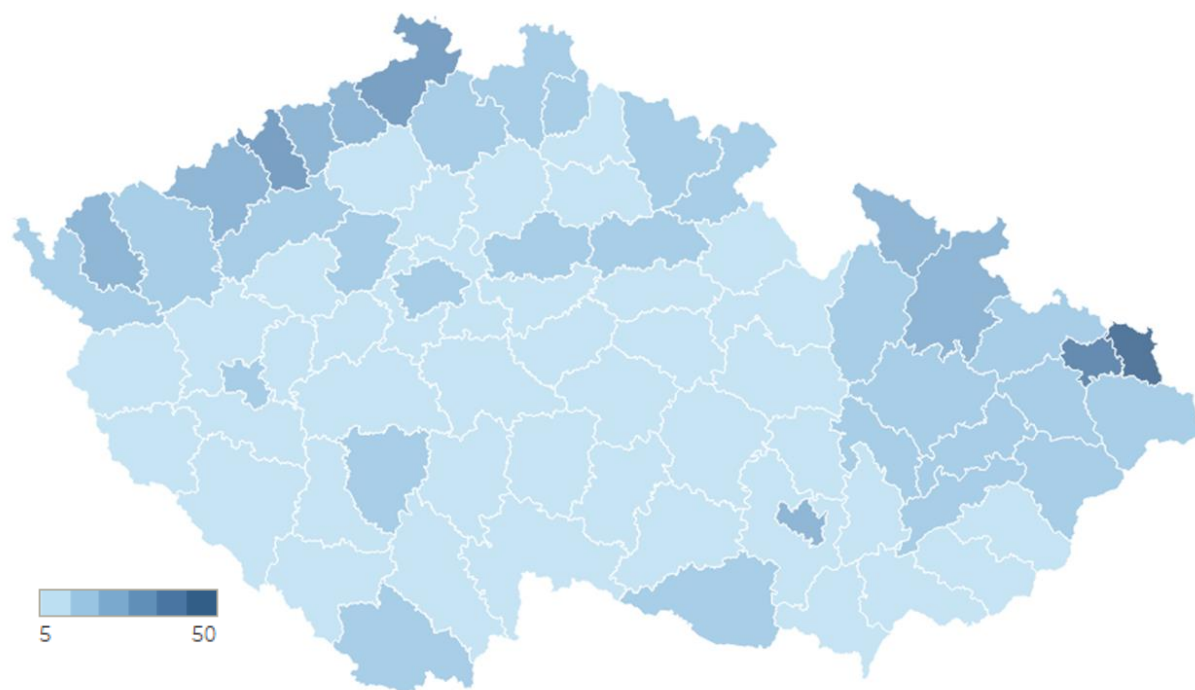
⁵ Státní sociální podpora zahrnuje kromě příspěvku na bydlení také pohřebné, porodné, rodičovský příspěvek a příspěvek na dítě (Úřad práce ČR, 2023)

⁶ Normativní náklady bydlení jsou definovány podle průměru celkových nákladů na bydlení, které se liší dle počtu členů v domácnosti a velikosti místa bydliště. Konkrétně se jedná o průměrnou hodnotu nájmu, ceny energií a služeb (Úřad práce ČR, 2023).

rodiny, včetně příspěvku na bydlení ze sociálního systému, nestačí. Doplatek na bydlení je určen tak, aby po uhrazení oprávněných nákladů na bydlení, jako je nájem, služby spojené s bydlením a energetické dodávky, zůstala dotyčné osobě nebo rodině minimální částka pro živobytí (ČSÚ, 2022a).

Celkové výdaje na státní sociální podporu a pěstounskou péči na jednoho obyvatele v roce 2021 činily 4 650 Kč na celostátní úrovni. V mezikrajském srovnání byly tyto výdaje nejvyšší v Moravskoslezském kraji (dále jen MS kraj), celková vyplacená částka na jednoho obyvatele se zde vyšplhala na 5 376 Kč. Vysoká hodnota příspěvku byla způsobena zejména výdaji na příspěvek na bydlení, který byl v přepočtu na počet obyvatel v MS kraji nejvyšší v celé ČR. Konkrétně lze z obrázku č. 1 zjistit, že v okresech Karviná, Ostrava-město a také Most (Ústecký kraj) bylo nejvíce příjemců příspěvků na bydlení vzhledem k počtu obyvatel. Například v Ostrava-město to bylo 42 osob na 1 000 obyvatel a v Karviné dokonce 50 osob na 1 000 obyvatel – nejvyšší hodnota v rámci okresů ČR (ČSÚ, 2022a).

Obrázek č. 1: Průměrný měsíční počet příspěvků na bydlení na 1000 ob. za rok 2021 podle okresů (ČSÚ, 2022a)

1.3.4 Bytová politika států EU

Podobně jako v ČR je i ve většině zemí EU cílem vytvořit a udržet efektivní trh s bydlením. Dalším téměř všeobecně uznávaným cílem národní bytové politiky je zajištění cenově dostupného bydlení. Příspěvek na bydlení, jakožto věcně zaměřená dotace, soustavně vyplácené na snížení nákladů na bydlení pro domácnosti je nástrojem bytové politiky v celé EU. Často vedle sebe existují dokonce dva nebo více systémů příspěvků, které plní různé funkce nebo jsou zaměřené na různé cílové skupiny. V zásadě jsou všechny programy zaměřeny na domácnosti s nízkými příjmy. Ve všech zemích EU se ale nejedná o celostátní podporu, příkladem je decentralizovaná podpora bydlení v Maďarsku, kde se jedná o nástroj místní podpory (Krapp et al., 2020).

Rozdílné pojetí bytové politiky mezi státy EU se projevuje v rozdílném vymezení cílových skupin, na něž je podpora zaměřena. Na Kypru je v bytové politice zvýhodněná například ohrožená skupina se statutem uprchlíka, v Dánsku a Finsku patří mezi osoby ohrožené bytovou nouzí senioři, ve Španělsku a Portugalsku se jedná o mladé domácnosti. V některých případech je program přístupný pouze vlastníkům obývajícím byty, jako je tomu v Bulharsku a Rumunsku při státní dotaci na vytápění (Krapp et al., 2020).

Německo je zemí převážně nájemního bydlení a podle případové studie Schmidt (2021) je tomu také kvůli znovuoobnovení bytového fondu po 2. sv. válce a státní dotaci pro výstavbu nového bydlení pro domácnosti s nízkými příjmy za uživatelské náklady. V Německu tedy vznikl rozsáhlý sektor sociálního bydlení. Přibližně 54 % německých domácností žije v nájemním bydlení. Naopak dle šetření ČSÚ (2023) žije v ČR v nájemním bydlení necelých 20 % domácností. Schmidt (2021) dále ve své studii uvádí, že německé domácnosti, které vlastní domy, jsou motivovány k tomu, aby je pronajímaly. Úroky z hypotéky lze totiž odečíst z daní z příjmu pouze

tehdy, když je dům pronajímán. Mimo jiné jsou transakční náklady na nákup domu podle mezinárodních standardů velmi vysoké.

Ve Francii je podle Acolin (2021) značná podpora ze strany veřejných investičních bank, které poskytují výhodné půjčky s úrokovými sazbami stanovenými vládou. Kromě finančních prostředků od státu existuje ve Francii možnost využít příspěvek od zaměstnavatelé, který je povinen přispívat 0,45 % svých mezd do fondu Action Logement na bydlení zaměstnanců.

1.4 Analýza bytového sektoru

Pro analýzu současné bytové situace v ČR byly v této práci využity zejména výsledky Sčítání lidu, domů a bytů z roku 2021 (ČSÚ, 2022c) a přehled životních podmínek v ČR (ČSÚ, 2023). Pomocí dostupných dat Českého statistického úřadu je v této kapitole popsán bytový fond z pohledu sociálního bydlení v ČR a dále v MS kraji, kde byl realizován samotný výzkum. Byly také využity data a dokumenty o životních podmínkách s ohledem na bydlení.

Bydlení má své specifické rysy, mezi které patří zejména vysoké investiční pořizovací náklady a fixace v prostoru, což vede k regionální segmentaci trhu. Bytová výstavba je dlouhodobý proces doprovázený mnoha riziky, proto nabídka v krátkodobém horizontu téměř nereaguje na náhlé změny poptávky. Nízká elasticita bytové nabídky je zapříčiněna několika faktory – tržními riziky pro developery nebo investory, speciálně investory do nájemního bydlení, omezenou nabídkou stavebních pozemků, přílišnou délkou povolovacích procesů, případně i samotnou délkou bytové výstavby (MMR, 2021).

1.4.1 Bytový fond

Bytový fond zahrnuje dle dostupných dat ze Sčítání lidu, domů a bytů 2021 přes 4 480 tis. obydlených bytů. Oproti minulému sčítání z roku 2011 došlo k nárůstu

o 9,1 p.b. Neobydlených bytů bylo zjištěno necelých 860 tis., což je 16,1 % z celkového počtu dokončených bytů do roku 2021 (5 340 tis.). Neobydlené byty jsou dobrou variantou k rozšíření sociálního bydlení například v projektech HF. U neobydlených bytů nastává ale určité zkreslení, jsou zde totiž započítány také byty, které jsou vedeny sice jako neobydlené, avšak jedná se například o chaty nebo také byty, které si lidé pronajímají ve velkých městech kvůli své práci, víkendy ale tráví s rodinou v místě svého bydliště. Tudíž hodnota 860 tis. neobydlených bytů není zcela přesná a reálně je tedy v ČR méně prázdných neobydlených bytů, které by se daly využít v rámci sociálního bydlení (ČSÚ, 2022b; ČSÚ 2022c).

V roce 2021 bylo v MS kraji podle ČSÚ (2022c) celkem zaznamenáno více než 573 tis. dokončených bytů, z toho bylo přes 70 tis. bytů neobydlených, což je 12,2 % z celkové počtu dokončených bytů MS kraje. Společně s Ústeckým krajem (taktéž 12,2 %) se jedná o nejnižší procento neobydlených bytů z celkového počtu dokončených bytů v rámci kraje. Průměrné procento neobydlených bytů v krajích ČR činí 17,1 %. Konkrétně město Ostrava celkem disponovala v roce 2021 více než 160 tis. byty, z toho jich bylo celkem 13 707 neobydlených. V porovnání s Brnem (11,9 %) a hlavním městem Prahou (13 %) má Ostrava (8,6 %) také nižší procento neobydlených bytů v porovnání s celostátním průměrem.

Využití volného trhu s byty a jejich následné přetransformování v sociální bydlení má svá kritéria. Jednak by byty měly splňovat základní požadavky na sociální bydlení, byty by tedy měly být prostorově nesegregované a neměly by se nacházet se v sociálně vyloučených lokalitách. Svou roli má také hospodářská vyspělost jednotlivých oblastí, jelikož pro obce s méně rozvinutým hospodářstvím je sekundární trh s byty finančně dostupnější a efektivnější. *“Poměr ceny průměrného nového bytu k ceně srovnatelného bytu pořízeného na sekundárním trhu dosahuje hodnoty 2 a více. Jinými slovy, pořízení bytu na sekundárním trhu je významně finančně výhodnější než výstavba srovnatelných bytů,”* (Lux, 2017, s. A18). Například právě v Ústeckém kraji je výstavba nových bytů oproti využití sekundárního trhu neefektivní, jelikož poměr ceny nové

výstavby a koupě bytu na sekundárním trhu se rovná hodnotě vyšší než 5. Sekundární trh mimo jiné podporuje sociální inkluzi a obce mohou nakoupit byty pro sociální bydlení v různých oblastech obce, což přispívá k sociální inkluzi uchazečů o sociální nebo dostupné bydlení. Na druhou stranu obce při koupi bytu na sekundárním trhu nemohou využít finanční veřejnou podporu ve formě dotací z programu na podporu bydlení od MMR (Lux, 2017).

V ČR bylo v roce 2021 více než 1 121 tis. bytů v osobním vlastnictví a téměř 891 tis. bytů ve formě nájemního bydlení. V MS kraji to bylo celkem 111 tis. bytů v osobním vlastnictví a 123 tisíc. bytů obývaných skrze nájemní bydlení. V celorepublikovém srovnání je nájemní bydlení druhé nejrozšířenější⁷ v MS kraji. Celkově tvořilo v roce 2021 nájemní bydlení 25 % ze všech bytů v MS kraji. Zajímavostí je, že MS kraj společně s Ústeckým krajem měl nejnižší počet bytů v bezplatném užívání, jelikož jejich poměr k celkovému počtu bytů tvořil pouze 4,4 %. V ostatních krajích procento bytů v bezplatném užívání se pohybovala nad úrovní 6 % (ČSÚ, 2022c). Tento fakt může potvrzovat předešlé tvrzení, že tyto dva kraje mají nastavenou svou bytovou a sociální politiku směrem k nájemnímu bydlení. Jinými slovy snažit se vyloučeným skupinám zajistit dlouhodobé standardní bydlení.

Při pohledu na domácnosti s dětmi a právní formu užívání bytu jsou zřetelné rozdíly mezi úplnými a neúplnými rodinami. Mezi nukleárními a smíšenými⁸ rodinami není patrný výraznější rozdíl, jelikož oba druhy domácností žijí převážně ve vlastním bydlení. 70 % až 80 % nukleárních a smíšených rodin žije ve vlastním domě nebo bytě. Naopak hodnoty u neúplných rodin, tedy samoživitelek a samoživitelů vykazují rozdílné hodnoty. V roce 2021 žilo 47 % neúplných rodin ve vlastním bydlení. V nájemním bydlení žilo 41 % samoživitelek a samoživitelů, což je o třetinu více než u

⁷ Nejrozšířenější je nájemní bydlení v hlavním městě Praze (ČSÚ, 2022c).

⁸ Nukleární rodina je nejběžnějším modelem rodinného soužití, je tvořena oběma rodiči a dětmi. Všechny děti v rodině jsou biologicky spřízněné, mají shodné biologické rodiče. Rodiny smíšené jsou sice tvořeny oběma rodiči a dětmi, avšak v domácnosti mají děti pouze jednoho biologického rodiče (Průcha et al., 2009).

nukleárních nebo smíšených rodin. Neúplné rodiny také více bydlely u svých příbuzných a známých (5,6 %), v průměru více o 3 % (ČSÚ, 2022c).

1.4.2 Životní podmínky a jejich vliv na bydlení a život v ČR

Tato podkapitola mapující českou společnost z pohledu finanční situace a jejího vlivu na bydlení, využívá zejména data z každoročního šetření Životní podmínky, které proběhlo v první polovině roku 2022 (ČSÚ, 2023). Využity jsou zejména data znázorňující finanční situaci různých druhů domácností, náklady na bydlení a kvalitu bydlení.

Životní podmínky jsou ovlivněny ve velké míře čisté peněžní příjmy. Ty mezi roky 2020 a 2021 vzrostly meziročně o 9,6 % na 241,2 tis. Kč. Tento nárůst čistých peněžních příjmů byl jak nominální, tak i reálný (o 5,6 %), domácnosti si tedy ze svých příjmů mohly dovolit více zboží nebo služeb. Na druhou stranu vzrostly také pro domácnost náklady na bydlení, v roce 2022 o necelých 650 Kč. Průměrně zaplatily domácnosti za bydlení 6 820 Kč měsíčně. I přes růst nákladů na bydlení se snižoval podíl příjmů jednotlivých domácností vynaložený na bydlení. Jinými slovy peněžní příjmy rostly v průměru rychleji než průměrné náklady na bydlení. V roce 2021 byl průměrný podíl příjmů určených na náklady na bydlení 14,9 %. Stále se ale jedná o průměrné hodnoty, které nereflektují rozdíly životních podmínek na opačných pólech příjmů jednotlivých domácností. Příjmové rozdíly, a tedy i úroveň životních podmínek, je závislá na počtu členů domácnosti a také právní formě užívání bytu (ČSÚ, 2023).

V roce 2022 popsalo celkem 17,8 % domácností v ČR, že náklady na jejich bydlení pro ně znamenaly nadměrnou finanční zátěž. Osoby, pro které je bydlení velkou finanční zátěží, jsou v mnoha případech ohroženy i příjmovou chudobou. Hranice příjmové chudoby závisí na počtu členů domácnosti a vychází z čistých peněžních příjmů za jeden kalendářní měsíc. Pro rok 2022 byla hranice příjmové chudoby jednotlivce 15 571 Kč, pro domácnosti dvou dospělých se jednalo o 23 356 Kč,

u jednoho rodiče s dítětem do 13 let to bylo 20 242 Kč a úplné rodiny s dítětem do 13 let 32 698 Kč (ČSÚ, 2023).

V ČR bylo za rok 2022 celkem ohroženo příjmovou chudobou 1 046 tis. obyvatel, což je 10,2 % populace ČR. Při pohledu na genderovou strukturu je zřejmé, že ženy jsou více zasaženy příjmovou chudobou, celkově jde o 12,2 % žen. Oproti mužům je jich více o 4,1 p.b. a jedná se zejména o mladé lidi od 18 do 24 let a seniory nad 65 let věku. V domácnostech jednotlivců bez dětí je více než třetina žen (34,1 %) pod hranicí příjmové chudoby. Celkem 30,8 % neúplných rodin s jedním závislým dítětem spadá do skupiny ohrožené příjmovou chudobou. Dále také početnější rodiny, a to s oběma rodiči a třemi a více závislými dětmi, se potýkají s příjmovou chudobou, celkem jich za rok 2022 bylo 17,6 %. Podobně jako u míry ohrožení příjmovou chudobou se mezi nejvíce materiálně a sociálně deprivované skupiny řadí nezaměstnaní (35,6 %) a jednotlivci z neúplných rodin s dětmi (16,9 %). U domácností jednotlivců je zjištěna vyšší míra materiální a sociální deprivace u žen (10,0 %) než u mužů (5,8 %) (ČSÚ, 2023).

Z optiky genderu jsou ženy obecně ve svých pozicích finančně méně ohodnoceny než muži vykonávající stejnou funkci. Ženy se také méně často zastávají vyšší pracovní pozice než muži, což má za následek také nižší starobní důchod (MPSV, 2015). Podle výzkumu ČSÚ (2020) vydělávají ženy méně než muži bez ohledu na úroveň dosaženého vzdělání. V roce 2019 činil průměrný rozdíl ve mzdách asi 20 % (Hodnota Gender Pay Gap u vzdělání bez maturity – 23 %, středoškolské s maturitou 17 %), vysokoškolské bakalářské 21 % a vysokoškolské 5leté – 19 %).

1.5 Životní podmínky a jejich vliv na bydlení a život v MS kraji

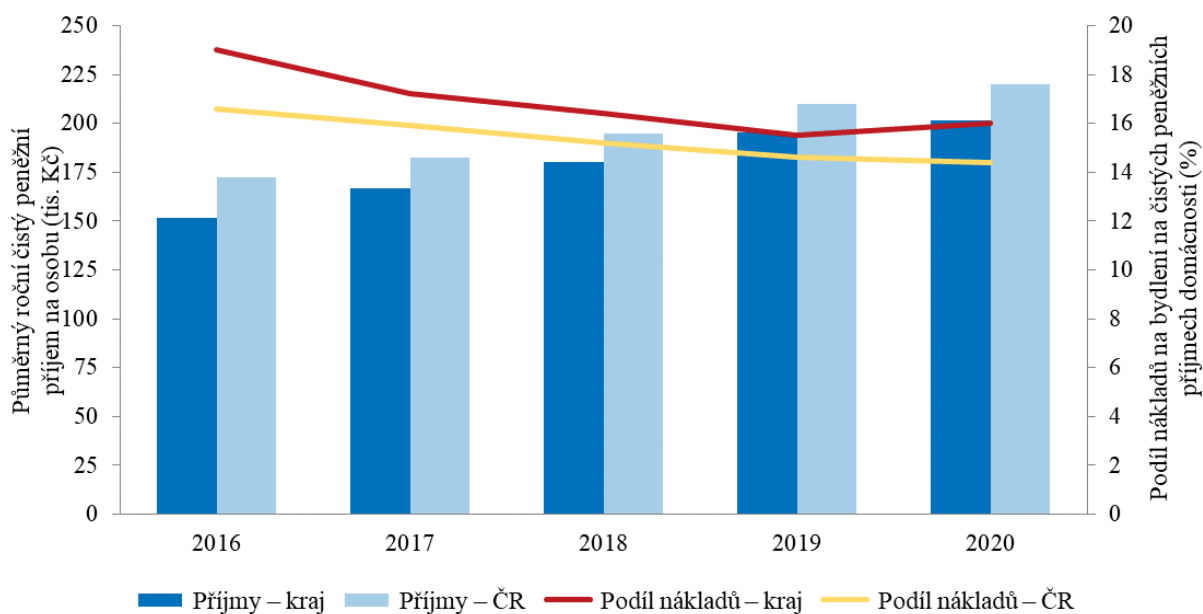
Tato kapitola se zaměřuje na životní podmínky v MS kraji a slouží k představení životních podmínek v oblasti, ve které výzkum probíhal. Kapitola se zaměřuje na

náklady na bydlení a průměrnou mzdu v MS kraji v roce 2021. Dále se kapitola zabývá podílem nákladů na bydlení v MS kraji na čistých příjmech domácností

1.5.3 Příjmy a náklady na bydlení domácností v MS kraji

V MS kraji byly náklady na bydlení v roce 2021 celkem 6 093 Kč na domácnost. V porovnání s ostatními kraji šlo o 5. nejvyšší hodnotu a oproti roku 2020 se tyto náklady zvýšily o 5,6 %. Zároveň se jednalo o 98,6 % průměru ČR, ten činil 6 176 Kč. Hodnota celorepublikového průměru byla ale ovlivněna náklady na bydlení domácnostmi Prahy, jelikož jejich měsíční náklady na bydlení se vyšplhaly na 8 643 Kč (139,9 % průměru) (ČSÚ, 2022d). Ve své regionální statistice ČSÚ (2022d, s. 32) dále uvádí, že *“...v průměru vynaložily domácnosti v MS kraji v roce 2020 na bydlení 16 % ze svých čistých peněžních příjmů (průměr ČR 14,4 %). V mezikrajském žebříčku se kraj tímto podílem zařadil na druhou nejvyšší pozici (s minimem v Kraji Vysočina – 12 % a maximem v Praze – 16,8 %).”* Nadprůměrnou hodnotu nákladů na bydlení k příjmům v MS kraji je možné při pohledu do grafu č. 1 přisuzovat nadprůměrnému zastoupení domácností žijících v nájemním bydlení (25 %) oproti domácnostem, které žijí ve vlastním domě nebo bytě – těch je v MS kraji 53,7 % (celorepublikový průměr 68,5 %) (ČSÚ, 2022d).

Graf č. 1: Příjmy a náklady na bydlení domácností v MS kraji a ČR (ČSÚ, 2022d)

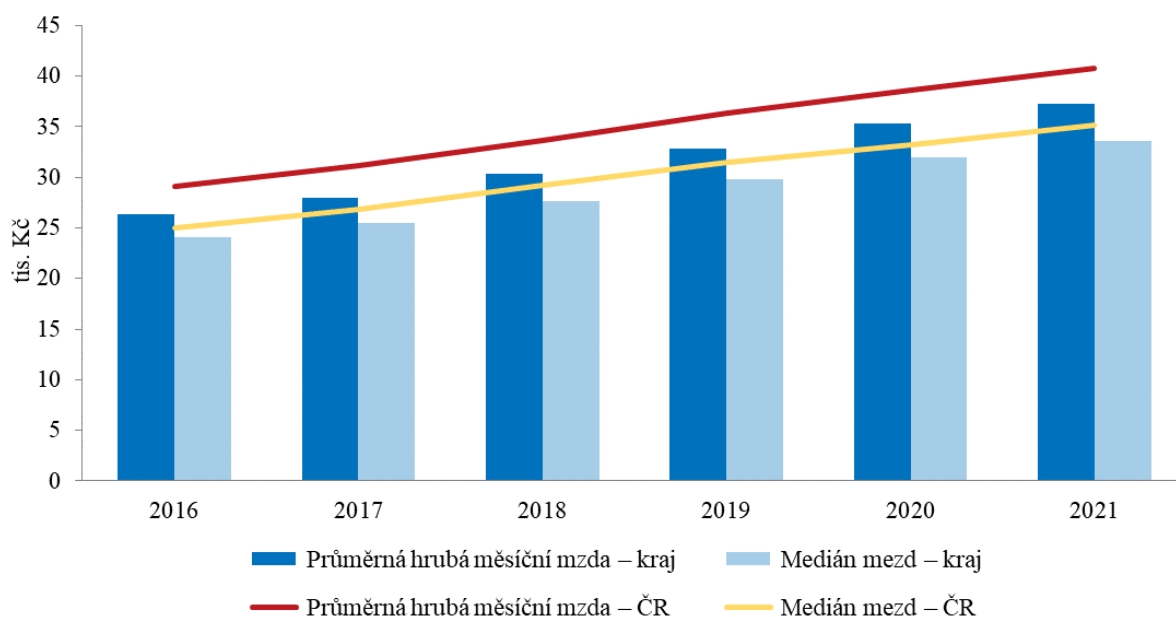

V otázce objektivního hodnocení nákladů na bydlení, popisuje 14,6 % dotazovaných z MS kraje náklady na bydlení jako velkou zátěž na jejich finanční rozpočet. MS kraj se pohyboval na hranici celostátního průměru, který byl 14,3 %. Naopak 15,2 % domácností MS kraje subjektivně nepociťovalo, že by pro ně náklady na bydlení byly jakoukoliv zátěží. Subjektivní pocit menšího zatížení v ohledu bydlení pociťovaly před MS krajem pouze domácnosti v Praze (21,1 %) a v kraji Vysočina (17,2 %) (ČSÚ, 2022d).

1.5.4 Mzdy domácností v MS kraji

Výsledné hodnoty průměrných mezd jsou získány z výběrového šetření průměrného výdělku zprostředkované MPSV a z údajů šetření Ministerstva financí o platech zaměstnanců v ČR (Křížková et al. 2017). V MS kraji se dle grafu č. 2 v roce 2021 průměrná měsíční mzda vyšplhala na 37 265 Kč. U mužů průměrná mzda dosáhla hodnoty 39 400 Kč a u žen 34 635 Kč. V porovnání s rokem se mzdy zvýšily nominálně o 2 000 Kč, tj. o 5,7 % (u mužů to bylo o 5,1 % a u žen o 6,6 %). V rámci celé ČR je v dlouhodobém horizontu rozdíl mezi průměrnou mzdou mužů a žen okolo 21–22 %, a to v prospěch mužů. Jedná se o jeden z největších rozdílů ve mzdách mezi pohlavími v rámci celé Evropské unie. Vliv na reálnou hodnotu mezd měla i zvyšující se inflace (cenová úroveň), kterou vyjadřuje index spotřebitelských cen. Na konci roku 2021 dosáhla inflace v ČR hodnoty 3,8 %. V listopadu roku 2022 se dle České Národní banky vyšplhala inflace na 16,2 % (Křížková et al. 2017; ČNB, 2023).

Graf č. 2: Průměrná hrubá měsíční mzda a medián mezd v MS kraji a ČR (ČSÚ, 2022d)

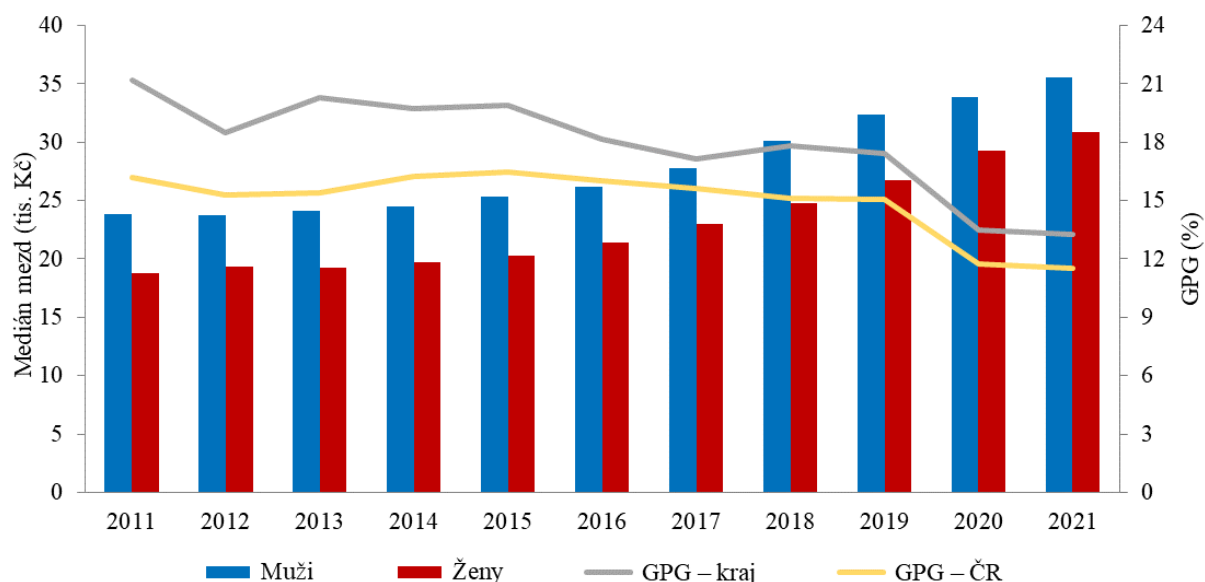
Při sledování mezd není jediným ukazatelem průměrná mzda. Zároveň se totiž sleduje hodnota mediánu mezd. Zaměření se na medián mzdové úrovně zaměstnance, znamená zaměřit se na prostřední hodnoty mzdového spektra, kde je stejný počet mezd vysokých a nízkých. Toto umožňuje daleko přesněji referovat o skutečné úrovni mzdy. V MS kraji byl za rok 2021 medián mezd 33 611 Kč a jednalo se o 90,2 % krajské průměrné mzdy. MS kraj se tímto umístil na 6. nejnižší pozici v porovnání s ostatními kraji. Medián mezd za celé ČR činil 35 169 Kč, což je o téměř 1600 Kč více než v MS kraji (ČSÚ, 2022d).

Příjmové rozdíly se vyskytují samozřejmě i v mediánu mezd mezi pohlavími. Jak vyplývá z grafu č. 3, muži v MS kraji v roce 2021 dosáhli mediánu 35 544 Kč, u žen to bylo 30 833 Kč, jednalo se tedy o rozdíl 4 711 Kč (ČSÚ, 2022d). Podle dat ČSÚ (2022d, s. 33) gender pay gap (GPG)⁹ “dosáhl v roce 2021 hodnoty 13,3 %. Přestože se GPG

⁹ GPG – “gender pay gap – relativní rozdíl mediánu mzdy mužů a žen (vztažený k mediánu mzdy mužů),” (ČSÚ, 2022d, s. 34).

v MS kraji dlouhodobě snižuje, proti roku 2011 o 7,9 p. b., zůstává nad republikovým průměrem o 1,8 p. b^{''}.

Graf č. 3: Medián mezd podle pohlaví a GPG v MS kraji (ČSÚ, 2022d)

V rámci Evropské unie patří ČR v problematice rovných platových odměn a také v dalších souvisejících ukazatelích mezi nejhorší země a celkově se ČR nachází na předposledním místě. Shodné postavení zaujímá ČR také z pohledu vlivu mateřství na zaměstnání. Z šetření Eurostatu z roku 2018 vyplývá, že u matek ve věkovém rozmezí mezi 20–50 lety s dětmi do 6 let věku vycházela míra zaměstnanosti o 34 p.b. nižší oproti ženám v totožném věku, ale se staršími dětmi, nebo ženám bezdětným. U otců je trend opačný, jelikož muži s dětmi vykazovali o 8 p.b. vyšší míru zaměstnanosti oproti mužům bezdětným nebo s dětmi do 6 let věku (Leythienne & Pérez-Julián, 2021). Dle Křížkové et al. (2018) analýza mzdového rozkladu Blinder-Oaxaca¹⁰ ukazuje, že mzdové rozdíly neovlivňuje ani tak různá úroveň vzdělání nebo

¹⁰ Blinder-Oaxaca je statistická metoda, která se používá při studiu tržní diskriminace. Ekonomové a sociologové používají tuto metodu k rozložení mzdových a výdělkových rozdílů na základě pohlaví (Blinder, 1973; Oaxaca, 1973; Weichselbaumer & Winter-Ebmer, 2005).

počet odpracovaných let, ale právě gender. Muži se shodnými individuálními charakteristikami jako ženy jsou totiž peněžně ohodnoceni lépe, než tomu je u žen.

Stejně jako u zaměstnanosti, tak i u GPG je zásadním faktorem genderové nerovnosti platového ohodnocení rodičovství (Křížková et al., 2020). Podle výzkumu Budig a England (2001) o mateřství a jeho vlivu na mzdové ohodnocení znamená každé dítě pro ženu průměrný pokles její mzdy o 7 p.b. v porovnání s bezdětnými ženami. Tuto genderovou segregaci a rozdílnost v mzdovém ohodnocení utvářejí především zaměstnavatelé. Mzdové rozdíly matek a žen bez dětí totiž nelze zejména přisuzovat proměnným, jako jsou praxe či přerušování pracovního poměru, i když svou roli zde do určité míry mají také.

1.6 Sociální bydlení

1.6.1 Základní charakteristiky sociálního bydlení

Bydlení jako takové má klíčový význam pro podporu sociální soudržnosti. Hlavním záměrem sociálního bydlení je sloužit právě ve prospěch společnosti a zajišťovat vyšší dostupnost cenově přijatelného bydlení. Konkrétní cíle sociálního bydlení se zaměřují na zlepšení sociálně-ekonomického statusu jednotlivců nebo domácností a na řešení rizikových faktorů spojených s bydlením. Zajištění důstojného bydlení je již dlouhou dobu považováno za základní právo, které je uznáváno v mnoha národních ústavách po celém světě. (Braga & Palvarini, 2013). Podle MPSV (2015) je sociální bydlení druh pomoci poskytovaný osobám, které se ocitly v bytové nouzi nebo jsou bytovou nouzí přímo ohroženi.

Evropská komise nahlíží na sociální bydlení zejména jako na sociální službu obecného zájmu. Samotná definice sociálního bydlení je Evropskou komisí nastavena velmi obecně. Takle volnost tak dává členským státům EU možnost interpretovat vymezení sociálního bydlení podle konkrétních náležitostí, které se v jednotlivých zemích liší. Každý členský stát ale musí zachovávat základní myšlenku a hodnoty

sociálního bydlení Evropské komise. Podle Evropské komise je sociální bydlení formulováno jako zprostředkovávání bydlení znevýhodněným obyvatelům nebo členům sociálně znevýhodněných skupin neschopných získat bydlení za běžných podmínek (Commissison of the Eurpean communities, 2006; MPSV, 2015).

V ČR je stěžejním úkolem při řešení bezdomovectví a vyloučení z bydlení vytvořit dostačující množství vyhovujícího, nesegregovaného a finančně dostupného bydlení s možností sociálních služeb podle potřeb jednotlivých domácností s ohledem na jednotlivce. Sociální bydlení by také mělo zvýšit dostupnost bydlení právě znevýhodněným skupinám a osobám a domácnostem žijících v nejistých nebo nedostačujících podmínkách (Snopek et al., 2014). Snopek et al. (2014) dále popisuje sociální bydlení jako byty, které musí splňovat všechny následující charakteristiky:

- Byty jsou financovány a/nebo provozovány pomocí veřejných finančních prostředků.
- Nájem v sociálních bytech je regulován a nachází se pod tržní hladinou.
- Sociální byty nejsou rozdělovány podle tržních principů, ale na základě sociálních faktorů.

Při přidělování sociálních bytů hraje hlavní roli naléhavost bytové potřeby žadatele. Jedná se tedy o nouzovou situaci, kdy žadatel o sociální bydlení nedokáže svými prostředky získat anebo si udržet bydlení. Sociální bydlení bylo do nedávna koncipováno zejména jako forma pouze dočasného bydlení, což se v posledních letech snaží velkou měrou změnit koncept housing first (Snopek et al., 2014).

Za sociální byt se považuje standardní zkolaudovaný byt nacházející se nejčastěji v oblastech, které nejsou ohroženy sociálním vyloučením. Sociální byty jsou poskytovány různými subjekty z řad místních orgánů veřejné správy, veřejných korporací, neziskových asociací, společností s omezeným ziskem, družstev a v některých případech i soukromých developerů. Jak soukromý, tak veřejný sektor

mají však jasně definované role a povinnosti v rámci poskytování sociálního bydlení. Společně se sociálním bydlením je žadatelům přidělen také sociální pracovník, vždy záleží na potřebě žadatele a výsledcích sociálního šetření v konkrétní domácnosti. Role sociálního pracovníka je tedy individuální a liší se intenzita a frekvence, se kterou sociální pracovník intervenuje v dané domácnosti. Záleží zejména na sociální, ekonomické nebo zdravotní stavu jednotlivých osob (Braga & Palvarini, 2013; MPSV, 2020b).

Pokud lidé v sociálních bytech podporu sociálního pracovníka nepotřebují nebo se rozhodli, že služby sociálních pracovníků nebudou již nadále využívat, jsou tedy v sociálním bydlení bez podpory, které se také nazývá dostupné bydlení. Dostupné bydlení je chápáno jako širší pojem sociálního bydlení, jelikož může být určeno pro širší skupiny obyvatel. U dostupného bydlení se ovšem mohou lišit podmínky, a to například hodnota nájemného, která závisí na lokalitě dostupného bydlení. Dostupné bydlení využívají zejména osoby, které se ocitly v bytové nouzi z důvodu nižších příjmů (MPSV, 2020a).

Sociální bydlení zahrnuje také krizové bydlení, což je pomoc v naléhavých situacích jako jsou například náhlé ztráty domovova z důvodů přírodní katastrofy nebo také z důvodu domácího násilí. "Zpravidla se jedná o speciálně vyčleněné byty, které podléhají zrychleným postupům při schvalování nájemní smlouvy či smlouvy o ubytování. Jde o krátkodobé formy ubytování, zpravidla poskytované na několik měsíců, nejdéle na období do jednoho roku. Během tohoto období je nájemníkům krizových bytů nabízena intenzivní sociální práce, která má za cíl stabilizovat situaci jedince/domácnosti a pomoci nalézt nové dlouhodobé bydlení," MPSV, 2020a).

Elementární cíl politik sociálního bydlení je dle Snopka et al. (2014) vytvořit zejména dostatečné množství dostupného bydlení osobám a domácnostem, které se ocitly buď v situaci, kdy je jejich bydlení nejisté, nevyhovující nebo zcela chybí, a také pro domácnosti, které musejí vynaložit na své bydlení neadekvátní část příjmů. MPSV

(2020a, s. 36) dle svého akčního plánu strategie sociálního začleňování 2021–2030 vymezuje jako hlavní cíl „...zvyšovat dostupnost bydlení pro osoby ohrožené vyloučením z bydlení nebo po jeho ztrátě“. Snopek et al. (2014) navíc dodává, že se nemůže čekat až se z obyvatel ubytoven, rasových menšin a lidí žijících na ulici vyvine střední třída a měli možnost bydlet ve standardním dlouhodobém bydlení. Mimo jiné Platforma pro sociální bydlení uvádí i dílčí cíle, které by mělo sociální bydlení splňovat:

- Sociální bydlení by mělo poskytovat vyhovující bydlení, které splňuje požadavky na důstojné bydlení pro lidi v bytové nouzi.
- Redukovat počet osob žijících na ulici, v ubytovnách, sociálně vyloučených oblastech, nevyhovujícím bydlení nebo snížit množství osob ohrožených bytovou nouzí.
- Dále také snížit případy, kdy lidé musejí vynakládat na bydlení neadekvátní výši svého příjmu.
- Sociální bydlení by mělo také předcházet tomu, že by byla rodina s dětmi nucena kvůli své bytové situaci žít rozděleně.
- V otázce prevence bezdomovectví by mělo sociální bydlení poskytnout útočiště zdravotně, sociálně anebo jinak znevýhodněným členům společnosti.
- Konkrétně u osob zdravotně postižených předcházet tomu, jestli to není nutné, aby bydleli v zařízeních nebo ústavech (např. domovy pro lidi se zdravotním postižením, domovy se zvláštním režimem nebo psychiatrické léčebny), což vede k izolaci od běžného života.
- Zamezit vytváření a dalšímu rozrůstání sociálně vyloučených oblastí a postupovat tak, aby docházelo k zániknutí již vzniklých sociálně vyloučených oblastí.

1.7 Housing first

Housing first (HF), do českého jazyka překládané jako Bydlení především a je popisováno jako inovativní koncept k řešení bezdomovectví. Koncept HF byl vyvinutý psychologem Sam Tsemberis na začátku 90. let 20. století v New Yorku pod ještě tehdejšími názvem Pathways to Housing. Jedná se o přístup založený na bydlení, který poskytne trvalé bydlení ve standardních bytech s terénní a flexibilní podporou všem, kteří to potřebují (Pleace 2017; MPSV, 2020a).

Primárně byl program HF zaměřen pouze na pomoc osobám bez domova, které zároveň trpí duševními chorobami. Záhy se ale ukázalo, že je tento koncept velmi efektivní, a jeho cílová skupina se rozšířila na lidi bez přístřeší a zároveň závislé na drogách nebo alkoholu, na lidi bez domova ve špatném zdravotním stavu nebo s postižením a rodiny se zásadní potřebou podpory v bydlení. Po rozšíření cílových skupin se HF dostalo i do dalších amerických států, poté také do Kanady a řady zemí Evropsky, mimo jiné v roce 2014 i do ČR pod názvem Nejdřív střecha (Pleace, 2017).

Z výzkumů efektivnosti HF v USA, Kanadě, Austrálii nebo v severských zemí Evropy je jasné, že HF je inovativním a zároveň funkčním programem v řešení bytových problémů. Na základě zjištění Pleace a Bretherton (2013) se ukázalo, že HF v USA, Kanadě a Evropě vedlo k ukončení bezdomovectví přinejmenším u osmi osob z deseti. Pozitivní výsledky HF byly v šetření prokázány také u různých skupin osob v bytové nouzi, což potvrzuje univerzálnost programu. Kladné výsledky v programu HF bylo možné pozorovat konkrétně u osob, pro které bylo bezdomovectví dlouhodobým problémem a k bezdomovectví byli nuceni se vracet opakovaně. Dále u osob drogově závislých a zdravotně nebo duševně nemocných.

Stálé bydlení spolu s asistencí sociálního pracovníka bylo v minulosti v Severní Americe poskytované osobám bez domova, za specifických podmínek a bylo podmíněno splněním několika bodů. Tím nejzákladnějším a zároveň nejsložitějším

bylo absolvování protidrogového nebo alkoholového léčení, tedy úplná abstinence. Jednotlivé stupně sloužily jako proces učení se a zejména zvládnutí samostatného bydlení (Pleace & Bretherton, 2013). Obdobný model vícestupňového bydlení neboli prostupné bydlení (housing ready) existuje také v ČR a je rozdělen do tří etap. Tou první je krizové bydlení, nazývané také přechodné, jelikož slouží jako okamžitá pomoc v bytové nouzi, a funguje ve formě azylových domů nebo ubytoven. Dále je to pak tréninkové bydlení ve standardních bytech, ve kterých se nacházejí domácnosti vykazující předpoklady k udržení dlouhodobého bydlení, avšak stále potřebují odbornou asistenci. Třetím stupněm je dlouhodobé sociální bydlení, zde jsou domácnosti, které si své bydlení dokáží udržet i bez pomoci sociálního pracovníka. Měli by být tedy díky dvěma předešlým stupňům prostupného bydlení si své bydlení udržet na stálo (Snopek et al., 2014).

Před zavedením programu HF bylo časté, že se osoby v některém z kroků systému vícestupňového bydlení 'zasekli', jelikož pro ně nebylo vždy možné splnit veškeré podmínky, které program vyžadoval. Tyto komplikace často vyústily až k vystěhování z přechodného ale také stálého bydlení, zejména kvůli nedodržení drogové a alkoholové abstinence nebo z důvodu neabsolvování psychiatrické léčby, pokud byla nařízena. Systém vícestupňového bydlení byl nastaven velmi striktně, čímž kladl na klienty až nesplnitelné požadavky, což byl jeden z impulsů ke změně a zavedení zcela nového přístupu (Pleace, 2017).

Konvenční přístupy k řešení bytové nouze a bezdomovectví se v ČR v průběhu let ukázaly stejně neefektivní jako v USA a jejich podpora tak nevedla k celkovému řešení bytové problematiky. Neefektivnost konvenčního přístupu potvrzuje také předseda Platformy pro sociální bydlení Ripka (2017, s. 10), jelikož z výsledků evaluace prostupného bydlení vyplývá, že *"...se ke standardnímu, samostatnému bydlení dostanou jen dva z deseti klientů, a to přesto, že celý systém má nastaveny vstupní prahy velmi vysoko a zdaleka ne každá domácnost v bytové nouzi do něj může vstoupit"*.

1.7.1 Charakteristika přístupu Housing first

Pro přístup HF je bydlení bráno jako první a základní krok než jako cíl. Zprostředkování nevyhovujícího bydlení je hlavním smyslem programu z toho plyne i název Housing first, v českém překladu se používá bydlení především. Osoby programu HF tedy hned od prvopočátku bydlí svém bytě, a tímto se navrací do běžné společnosti. V rámci programu je tedy možné se hned ze startu zaměřit na zlepšení životních podmínek, zdravotního stavu nebo hledání si nového zaměstnání (Pleace, 2017).

HF je zejména určeno osobám, pro které je získání vlastního bydlení velmi složité a v jiných programech nebo službách jsou opakovaně neúspěšní. Jedná se o osoby ve specifických životních situacích, které musí provozovatelé přístupu HF identifikovat a zároveň musí být schopni zabezpečit jejich komplexní potřeby. Je důležité, aby osoby byly do přístupu HF vybírány podle naléhavosti a potřeby. Dále je důležité, aby kritéria potřeby byla nastavena adekvátně, s dostatečnou znalostí dané cílové skupiny, která sice může být ve více oblastech shodná, a však se může lišit v konkrétních potřebách. Je tedy důležité nebrat cílovou skupinu v HF jako univerzální, co se týká jejich potřeb (Pleace, 2017).

Zároveň přístup HF odstraňuje počáteční bariéry a je otevřen každému, kdo bytovou pomoc potřebuje, bez ohledu na komplikovanost dané životní situace. V tradičních přístupech řešící bezdomovectví se pomoc nedostávala všem uchazečům o bydlení zejména kvůli nemožnosti splnit vstupní podmínky, na druhou stranu pro některé osoby zkrátka služba nemusí být dostatečně atraktivní (Pleace, 2017). *“Cílem programu HF a měřítkem jeho úspěšnosti je získat ke spolupráci každého tak, že mu učiníme důvěryhodnou nabídku, která ho zaujme. Hlavním zdrojem úspěchu programu HF je rychlá nabídka bydlení a podpůrných služeb, které si klient vybírá proto, že mu dávají smysl a jsou pro něj atraktivní, a ne proto, že by mu byly vnuceny. Uživatelská volba funguje i u lidí, kteří jsou chronicky bez domova,”* (Pleace, 2017, s. 9). HF poskytuje pouze možnost

k nastěhování se do standardního nájemního bytu, kde klienti přístupu HF musejí dodržovat stejná pravidla jako standardní nájemníci, jsou tedy povinni platit nájem, což vyplývá z jejich nájemní smlouvy (Pleace, 2017).

Inovativnost a zásadní změnu přístupu HF lze nalézt v izolaci podpory bydlení od sociální podpory, což je faktor eliminující počáteční bariéry při snaze vymanit se z bytové nouze. Jinými slovy, pro bydlení v přístupu HF není nutné dodržovat podmínky ve formě jakékoliv léčby (abstinenční, psychiatrická atd.). Jediné, co musí klienti HF akceptovat jsou intervence sociálních pracovníků a následnou spolupráci s nimi. Sociální práce v HF je zaměřená na koncepci harm reduction, v českém překladu je to "snižování rizik" u osob s drogovou a alkoholovou závislostí (MPSV, 2020a). Na rozdíl od jiných přístupů, které trvají na tom, aby závislí lidé přestali užívat drogy nebo alkohol, harm reduction uznává, že mnoho lidí není ochotno nebo schopno abstinovat a že odepírání pomoci a jiné tresty za užívání nelegálních látek pouze zhoršují zdravotní stav jedince, rasové a ekonomické nerovnosti a další problémy. K samotné léčbě nebo určitému snižování množství omamných látek musí daná osoba souhlasit, vše je tedy na dobrovolné bázi ve snaze dostat danou závislost pod kontrolu (Harm Reduction International, 2021).

Jestliže je klient připraven podporu HF dále nevyužívat a zůstat ve stávajícím bydlení platí pro něj již pouze povinnost dodržovat nájemní smlouvu, tento krok osamostatnění přichází pouze, je-li klient schopen si své stabilní bydlení sám udržet. Naopak v případě, že klient HF nedodrží podmínky ustanovené v nájemní smlouvě a následuje jeho vystěhování, je takovému klientovi zajištěno v co nejkratším čase bydlení náhradní (MPSV, 2020a).

V přístupu HF můžeme nalézt dva stěžejní body, díky kterým si své bydlení v programu udrží 80 až 95 % klientů. Prvním bodem jsou elementární potřeby každého jedince. Pomineme-li ty nejzákladnější potřeby bez nichž by člověk nepřežil (potřeba potravy, dýchání a spánku), zbývá potřeba bezpečí, která v naší společnosti

úzce souvisí s bytovou situací. Potřeba bezpečí rovněž přispívá k naplňování výše zmíněných elementárních potřeb, jelikož se jedná o potřebu silně ovlivňující všední život každého jedince. Jestliže dochází k neuspokojování základních potřeb, nachází se jedinec ve stresu a úzkosti, což může vyústit až v duševní onemocnění. Osoba nacházející se v této situaci není schopna tedy uspokojovat nebo se soustředit na komplexnější potřeby vedoucí do vyšších úrovní Maslowova pyramidy potřeb¹¹. Je tedy velmi obtížné, až nereálné směřovat k vyšším potřebám, jestliže se osoba nachází v bytové nouzi a postrádá tak základní dlouhodobé zázemí. Mimo jiné je mnohem snadnější si například hledat práci, úspěšně absolvovat léčení závislosti, nebo začleňovat se zpátky do společnosti, pokud má jedinec stále bydlení (Pleace, 2017).

Druhým bodem je určitá ekonomická motivace k udržení si aktuálního bydlení. Osoby, kterým je poskytnuto bydlení v rámci programu housing first jsou více motivovány si udržet právě bydlení, které již mají. Což se ukázalo jako efektivnější než přístup dostupného bydlení, ve kterém osoby bez domova procházejí programem, ale stále nemají svůj stálý domov. Nacházejí se tedy v určité spirále, která jim neumožní se k vlastnímu nájemnímu bydlení ani přiblížit (Pleace, 2017). *“Ve chvíli, kdy se člověk bez domova rozhoduje, zda si za velmi omezené prostředky koupí jídlo, zaplatí nocleh v ubytovně, anebo je dá „stranou“ na budoucí kauci na byt, téměř vždy zvítězí krátkodobá ekonomická strategie. Ve chvíli, kdy má daný člověk vlastní byt, je daleko více motivovaný investovat do jeho udržení a za volné prostředky zaplatit nájem,”* (Pleace, 2017, s. 9). Mít vlastní bydlení může také samo o sobě sloužit jako motivace pro uživatele, aby se zdrželi užívání návykových látek nebo pokračovali v abstinenci (Tsemberis et al., 2004).

¹¹ Maslowova pyramida demonstruje uspořádání lidských potřeb. Maslow popisuje celkem 5 základních potřeb, které hierarchicky uspořádal podle hodnoty na vyšší a nižší. Zároveň také popisuje, že až po uspokojení hodnot nižších může následovat uspokojování potřeb z vyšších pater pyramidy (Maslow, 2021).

1.7.2 Pilotní testování rychlého zabydlení rodin s dětmi (Rapid Re-Housing)

Výzkumný tým složený z Ostravské univerzity a Masarykovy univerzity v Brně uskutečnil šetření pilotního projektu zabydlování rodin s dětmi (Rapid Re-Housing) včetně cost-benefit analýzy. Ta ukázala, že v Brně dokázal projekt během jednoho roku ušetřit více než 1,5 milionu korun¹² z veřejných rozpočtů. Mimo jiné byl přístup HF analyzován skrz výzkum města Brna, které také potvrdil úspěšnost přístupu HF (Ripka et al., 2018).

Pilotní testování ukázalo, že přístup HF byl pro rodiny s dětmi efektivní, jelikož jim umožnil přejít do bydlení přímo z bytové nouze. Dále výzkum rychlého zabydlování popisuje, že i po 12 měsících si většina rodin své bydlení udržela. Konkrétně 96 % rodin v přístupu HF bylo schopno platit pravidelně nájem a tím pádem si své bydlení zachovat i nadále. Zároveň bylo zjištěno, že je možné využít náhodnou selekci rodin v bytové nouzi při vstupu do projektu HF. Právě 96% úspěšnost při udržení si stálého bydlení po dobu jednoho roku naznačuje, že problematiku bezdomovectví je možné řešit systémově, a to za podmínek HF – poskytnutí bydlení a potřebné pomoci (Ripka et al., 2018).

Na druhou stranu domácnosti sice platily pravidelně nájem, ale ne vždy v plné výši. Prodlevy při hrazení nájemného podle dat Odboru sociální péče mělo 24 domácností (49 %), a dluhy na nájemném se lišily v rozmezí od 4000 Kč – nad 25 000 Kč. Pozitivním zjištěním ale bylo, že všechny domácnosti se svůj dluh snažily snižovat, a to zejména díky aktivní spolupráci s terénními pracovníky (Ripka et al., 2018).

Co se týká samotných rodin a dopadu stálého bydlení na její členy, tak se prokázalo, že zvýšení kvality bydlení má pozitivní vliv na problémové chování chlapců a snížení úrazů u dětí. U dospělých členů domácnosti lze pozitivní dopad

¹² Analýza ekonomické stránky projektu potvrdila, že úspora z veřejných zdrojů každé rodiny v projektu HF činila za jeden rok 31 477 Kč. Celkově tedy úspora na náklady 50 rodin v rámci projektu HF Rapid Re-Housing v městě Brně odpovídá 1 573 850 Kč (Ripka et al., 2018).

bytové situace sledovat při subjektivním hodnocení zdravotního stavu, jak fyzického, tak duševního. Zároveň se také zvyšuje pocit bezpečí jednotlivých rodin a snižují se sociálně-patologické jevy v bezprostředním okolí (Ripka et al., 2018).

Při pohledu na dopad stálého bydlení na zaměstnanost dospělých členů rodin, nelze jednoznačně vyvozovat jednoznačné závěry. U intervencí sociálních pracovníků menšího objemu, které byly evaluovány před a po intervenci lze vyčíst, že matky vykazovaly zlepšení v otázce zaměstnanosti. Naopak u kontrolovaného experimentu Family Options Study v ohledu preferenčního přidělování příspěvku na bydlení došlo k redukci zaměstnanosti matek, a naopak k nárůstu čerpání sociálních dávek a zároveň redukci stresu z finanční a potravinové nejistoty (Ripka et al., 2018).

1.8 Právní rámec

1.8.1 Právo o sociálním bydlení

V ČR není dosud zaveden ucelený zákon, který by se zabýval problematikou sociálního bydlení. Stále zde tedy neexistuje jednotné stanovení kritérií způsobilosti a kvality pro přístup k sociálnímu nájemnímu bydlení, skupin, pro které je sociální bydlení určeno nebo vytyčení efektivního financování tohoto druhu bydlení (MPSV, 2022). Sociální bydlení je podle Tůmové (2018) rozloženo do spousty právních předpisů, a ty se zaměřují pouze na jednotlivé části sociálního bydlení a nepohlíží na problematiku sociálního bydlení jako na celek. Hlavní rozhodování v otázce bytové politiky je tedy v gesci jednotlivých obcí.

Paragrafové znění zákona založené na vládou schválené koncepci sociálního bydlení připravovalo v roce 2015 MMR společně s MPSV. Do roku 2017 byla příprava zákona cíleně blokována a postupně byly z návrhu zákona vládou vyloučeny zásadní boty a zákon ani napotřetí neprošel prvním čtením. Od roku 2018 do současnosti je MMR ústředním gestorem věcnému záměru a návrhu zákona o sociálním bydlení. MPSV bylo stanoveno jako spolu gestor. Tvorba věcného záměru zákona o sociálním

bydlení byla ale v srpnu 2018 pozastavena a záměr se nedostal ani na jednání vlády. MMR se nyní dle nařízení vlády věnuje programu Výstavba. Což je dotační program podpory pořízování, výstavby a rekonstrukce sociálního bytového fondu v obcích ČR, který je realizován Státním fondem rozvoje bydlení (MPSV, 2022).

1.8.2 Mezinárodní právní dokumenty v kontextu bydlení

Při pohledu na právní rámec sociálního bydlení v rámci Evropské unie, tak ani zde nenalezneme jednotně definováno sociálního bydlení. Každý stát má své vlastní vymezení sociálního bydlení, lze však vysledovat vlastnosti, které jsou pro sociální bydlení společné napříč majoritní částí států EU – sociální byty jsou zakoupeny a/nebo financovány prostřednictvím veřejných zdrojů. Nájem je regulován, a to na úroveň nižší, než je tržní hodnota, jedná se ve většině případů o takzvané nákladové nájemné anebo o nájemné vyvozené z velikosti příjmů nájemců. Sociální byty nejsou přisuzovány pomocí tržních mechanismů nabídky a poptávky, ale na základě administrativní aplikace sociálních kritérií (Snopek et al., 2014).

Ucelené vymezení poskytuje Rada Evropy v otázce práva na bydlení prostřednictvím Evropské sociální charty uveřejněné pod číslem 14/2000 Sb. m. s., která se zabývá lidskými právy a základními svobodami. Evropskou sociální chartu společně s ostatními státy EU je zavázána plnit od roku 1999 také ČR. Sociální vyloučení a právo bydlet jsou obsaženy v člancích 16, 30 a 31 Evropské sociální charty. V článku 16 se pojednává o právu rodiny na sociální, právní a hospodářskou ochranu. Pro ČR a ostatní aktéry plyne „podporovat ekonomické, právní a sociální ochranu rodinného života takovými prostředky, jako jsou sociální a rodinné dávky... zajištění rodinného bydlení, dávky pro novomanžele a další vhodné prostředky“. Článek 30 vymezuje právo na ochranu před chudobou a sociálním vyloučením. Signatářské státy Evropské sociální charty jsou zavázány „přijímat opatření v rámci celkového a koordinovaného přístupu k účinné podpoře osob, které žijí nebo riskují život v sociálním vyloučení nebo chudobě, taktéž i jejich rodinám, zejména v otázce

zaměstnání, bydlení, vzdělávání a sociální a lékařská pomoc“. Právo na bydlení obsaženo v článku 31 Evropské sociální charty zavazuje „podporovat přístup k bydlení odpovídající úrovni. Předcházet a omezovat bezdomovectví s cílem jeho postupné eliminace. A také zpřístupnit cenu bydlení těm, kteří nemají dostatečné množství prostředků“ (Council of Europe, 1996).

Ženevská Charta OSN o udržitelném bydlení je na rozdíl od předchozích úmluv právně nezávazný dokument, který byl přijat hospodářskou komisí OSN v dubnu 2015. Cílem dokumentu je „podpořit členské státy k hledání cest, jak zajistit pro všechny důstojné, přiměřené, dostupné a zdravé bydlení,“ (United nations economic commission for Europe, 2015). Charta obsahuje celkem 4 stěžejní principy udržitelného vývoje bydlení – ekonomická efektivita, ochrana životního prostředí, kulturní přiměřenost a sociální inkluze a participace (United nations economic commission for Europe, 2015).

2. Praktická část

Praktická část diplomové práce je věnována popisu terénního výzkumu, který byl založen na kvalitativním přístupu. Na úvod představím cíle práce, výzkumné otázky a také metodiku práce.

Terénní výzkum diplomové práce je zaměřen na životní dráhy žen, které si prošly bytovou nouzí a našly pomoc v programu HF. Konkrétně jsem spolupracoval se sociálním centrem z Moravskoslezského kraje pro řešení bezdomovectví Slezská diakonie. Ve své práci zjišťuji, jaké byly životní dráhy ženy. Konkrétně se zaměřuji na životní dráhy spojené s bytovou nouzí a následné cestě, která vedla až ke stálému bydlení. Snažím se rozklíčovat, jaké faktory by mohly být zásadní při jejich sociální integraci. Mimo jiné sleduji, jaké jsou vztahy respondentek a jak působí na sociální integraci a následné začlenění zpátky do společnosti. Během terénního výzkumu jsem dbal na zajištění etických aspektů výzkumu, včetně souhlasu a anonymizace účastníků.

2.1 Cíl

Cílem práce je prozkoumat zkušenosti žen, které prožily bytovou nouzi a získaly pomoc z programu housing first, se zaměřením na identifikaci klíčových faktorů, které by hypoteticky mohly mít vliv na jejich sociální integraci. A díky tomu pomoci k efektivnějšímu cílení programu housing first.

Specifikace cíle výzkumu

Výzkum se soustředí na analýzu faktorů, které mohou hrát klíčovou roli v sociální integraci. Jedná se tedy o změny v pocitech domova a stability, interakce se sociálním prostředím, traumatizující události a prožívání sociálního vyloučení. Zároveň jsou sledovány významy, které ženy těmto zkušenostem přisuzují. Tímto bych chtěl přispět k optimalizaci strategií programu housing first u ženy.

2.2 Výzkumná otázka

Jaké klíčové faktory by mohly mít vliv na sociální integraci žen, které prošly bytovou nouzí a získaly pomoc z housing first programu, a jak díky znalosti těchto klíčových faktorů pomoci efektivněji cílit program housing first?

Dílčí výzkumné otázky

- Jak souvisí zkušenosti žen z jejich rodinných a partnerských vztahů se sociální integrací?
- Jaké jsou konkrétní sociální faktory, které se vztahují ke zkušenostem žen v bytové nouzi?
- Jaké významy ženy přiřazují negativním zkušenostem, které prožívají v souvislosti s bytovou nouzí?
- Jaké jsou hlavní překážky a výzvy, se kterými se ženy setkávají při sociální integraci?
- Jaké významy ženy přiřazují současnému bydlení?

2.3 Metodologie

Realizace samotného výzkumu závisí podle Hendla (2005) na individuálních faktorech, které utvářejí povahu sociálního světa každého jedince. Záleží také na možnostech poznání onoho sociálního světa, na tom, co je možné o něm vědět a jak tyto poznatky získat. Jelikož při výzkumné práci záleží i na etických a hodnotových aspektech.

Problematika bydlení rezonuje v současné společnosti čím dál více a žít ve vyhovujícím bydlení není standard, který si může dovolit každý.

Nikdy jsem se neocítl v situaci, kdy bych se ocítl na okraji společnosti a bydlení by se stalo v mém životě nejasnou proměnnou. O to víc jsem chtěl pochopit, jak je možné se

z této situace dostat. Jak je možné překonat, tak složitou životní etapu a co všechno člověk musí podstoupit, aby se dostal zpátky do společnosti. K rozklíčování a pochopení náročných životních situací, vyústěných až do stavu bytové nouze jsou zvoleny metody kvalitativního sociologického výzkumu.

Podle Strausse a Corbinové (1999) se kvalitativní přístupy snaží odkrýt jádro zkušeností jednotlivce s konkrétním jevem. Kvalitativní přístup slouží k odhalení a hlubšímu porozumění jevům, které zatím neznáme dostatečně. Tyto metody mohou také přinést nové a originální pohledy na jevy, o kterých již něco víme. V neposlední řadě se kvalitativní přístupy používají k získání podrobných informací o jevu, které kvantitativní metody nedokážou úplně zachytit. Hendl (2005, s. 50) zase popisuje, že *“sběr dat a jejich analýza v kvalitativním výzkumu probíhají v delším časovém intervalu, výzkumný proces má longitudinální charakter... Analýza dat a jejich sběr probíhají současně – výzkumník sbírá data, provede jejich analýzu a podle výsledků se rozhodne, která data potřebuje, a začne znovu se sběrem dat a jejich analýzou. Během těchto cyklů výzkumník své domněnky a závěry přezkoumává,”*.

2.3.1 Výzkumné strategie

Kvalitativní výzkum mimo jiné rozlišuje přístupy, které se vztahují ke konkrétním typům bádání (Hendl, 2005). Ve své diplomové práci jsem využil dva tyto přístupy, a to biografický a fenomenologický výzkum. Za stěžejní strategii považuji biografický výzkum, jelikož jsem mapoval životní dráhy žen, které byly nebo stále jsou klientkami programu HF. Fenomenologické zkoumání jsem zvolil kvůli konkrétní životní události, fenoménu, který respondentky spojuje. Tímto fenoménem byla bytová nouze. Každá z respondentek si prošla různými životními událostmi, které vyústily až do stavu bytové nouze, a nakonec i následné pomoci v programu HF.

Fenomenologické zkoumání

Fenomenologický výzkum je dle Hendla (2005) zaměřen na porozumění tomu, jak jedinci vnímají konkrétní prožitou zkušenost. *“Hlavním cílem fenomenologického zkoumání je popsat a analyzovat prožitou zkušenost se specifickým fenoménem, kterou má určitý jedinec nebo skupina jedinců. Tento přístup vychází z filozofické fenomenologie”* (Hendl, 2005, s. 128).

V průběhu fenomenologického výzkumu dochází k vytvoření popisu a interpretačního vyjádření sdílených zkušeností. Výsledný text přináší autentický a věrohodný dojem pro ty, kdo sami prožili daný fenomén, a zároveň nabízí perspektivu a vhled pro ty, kteří nemají vlastní zkušenost s daným jevem. Výzkumná otázka se při fenomenologickém bádání nemusí jednoznačně určit na začátku výzkumu, stačí pouze zaměření a obecná charakteristika daného fenoménu (Hendl, 2005). Podle Mišoviče (2019) je však důležité porozumět zkoumanému problému a uvést jej do širšího kontextu. Marshall a Rossman (1989, s. 12) dodávají, že *“autor musí na základě prozkoumání specifického prostředí nebo skupiny či jednotlivců ukázat, že zkoumá jeden případ širšího fenoménu,”*.

Hendl (2005, s. 128) dále vysvětluje, že *“...výzkumná otázka vzniká v průběhu sběru dat a jejich analýzy jako implicitní část snahy výzkumníka, aby porozuměl uvažovanému fenoménu. Podotázky se tvoří kolem ústřední otázky tím, jak se odhalují podstatné prvky fenoménu”*. Získaná data se dále upravují pomocí obsahových analýz, konkrétně se jedná o kódování, kategorizaci a definování témat. Takto modifikovaná data jsou podrobným dané zkušenosti a umožňují porovnávat jednotlivé segmenty, utvářet kategorie a témata (Hendl, 2005).

Životní dráhy

Zkoumání životních drah v kvalitativním výzkumu se zaměřuje na životních příběhy, které přispívají k pochopení, jak jsou životní přechody a události či stavy

mezi nimi jedinci zažívány. Prozkoumání životních příběhů je cenným nástrojem pro hlubší pochopení a prožívání přechodových událostí, které formují změny mezi různými fázemi života. Prostřednictvím životních příběhů můžeme odkrývat, jak respondenti reagují na shodné události a jak tyto události interpretují v kontextu svých předchozích zkušeností. Na základě analýzy významů zkušeností definovaných v subjektivních termínech životních příběhů se dají rozklíčovat také příčinné mechanismy životních událostí. Cílem je získat hlubší porozumění perspektivě jedince, jeho osobním hodnotám, vnímání situací a jeho vlastnímu chápání sociálních procesů a pravidel. Tyto faktory jsou výsledkem jedincovy socializace a životních zkušeností. (Bertaux & Kohli, 1984; Cohler & Hostetler, 2004).

Příběhy z životních drah umožňují nejen porozumět tomu, jak lidé přisuzují smysl svým zkušenostem a sociálnímu prostředí, ale také odkrývají vnější struktury a instituce, které ovlivňovaly anebo stále ovlivňují životní cesty komunikačních partnerů. Životní příběhy, které jsou získávány prostřednictvím biografických rozhovorů, představují unikátní nástroj pro pozorování těchto struktur. Když shromáždíme dostatečné množství těchto příběhů a porovnáme je v rámci jednoho sociálního kontextu nebo zkoumaného problému, začínají se objevovat "sociální síly" - objektivně existující sociální struktury, které formují sociální a historické procesy. Tyto struktury mohou zahrnovat sdílené sociální normy a pravidla, sociální instituce, mocenské vztahy a skryté mocenské hry s danými pravidly. Když lidé konstruují své životní příběhy, vyprávějí o svých zkušenostech, a jak tyto struktury ovlivnily jejich schopnost jednat a přizpůsobit se (Bertaux, 2003).

Životní dráhy žen, které prožily bytovou nouzí a sociální vyloučení a následně započaly proces sociální integrace, díky HF programu. Mohou poskytnout ucelený náhled do životů žen, a hlavně poskytnout jejich subjektivní pohled na prožité zkušenosti. Je také možné díky zkoumání životních drah zjistit historii celého života respondentek. Podle Bertaux a Kohli (1984) je sběr dat úzce spojen s jedinečným přístupem k interpretaci těchto dat, který vychází z různých teoretických rámců, jako

je symbolický interakcionismus, fenomenologie, hermeneutika, sociální konstruktivismus, strukturalismus a etnometodologie. Metoda životního příběhu se odlišuje od jiných typů interpretativního kvalitativního výzkumu tím, že se zaměřuje na to, jak jednotlivci konstruují význam svých dlouhodobých procesů, tedy celého svého života.

2.3.2 Parametry pro výběr výzkumného vzorku

Při sestavování vzorku pro výzkum jsem se řídil záměrným výběrem. Respondenti v mé diplomové práci totiž byli jasně určeni a museli splňovat následující kritéria:

- Respondenti jsou ženy.
- Respondenti pocházejí z Moravskoslezského kraje.
- Respondenti prožili bytovou nouzi a sociální izolaci.
- Respondenti byli nebo stále jsou klienty programu HF a více než půl roku bydlí ve standardním bydlení.

Nejprve byla vybrána organizace zřizující HF v Moravskoslezském kraji. Kontaktováno bylo několik organizací s HF programy – Romodrom, Centrom, Portavita a také sociálního odboru statutárního města Ostravy. Ve všech výše zmíněných organizacích jsem neuspěl. Hlavním důvodem odmítnutí bylo zatížení klientů HF již probíhajícími výzkumy. Úspěch spojený se získáním kontaktů na budoucí respondenty výzkumu se povedl díky Slezské diakonii. Sociální pracovnice Slezské diakonie kontaktovaly své klientky a vyseletovaly ty klientky, které souhlasily s participací na výzkumu. Dále bylo na mně, abych se s budoucími Participantmi zkontaktoval a domluvil naše interview. Pro lepší orientaci ve výzkumném terénu a problematice HF byly provedeny dva polostrukturované interview se sociálními pracovníci Slezské diakonie ve Frýdku-Místku. Pro samotný výzkum bylo provedeno celkem sedm narativních interview se současnými nebo minulými klientkami programu HF Slezské diakonie – čtyři z Třince, dvě

z Frýdku-Místku a jedna klientka z Karviné. Výzkum je zaměřen na ženy z toho důvodu, že ženy jsou často mimo zorné pole při řešení bezdomovectví nebo bytové nouze. Ženy se často totiž nacházejí ve stavu skrytého bezdomovectví. Přebývají u známých nebo příbuzných a bydlí v nevyhovujícím bydlení (Casey et al., 2008).

Nezisková organizace Slezská diakonie

Slezská diakonie je nezisková organizace, která poskytuje sociální služby na základě křesťanských hodnot. Usiluje o podporu důstojnosti lidského života ve všech jeho fázích. Je nestátní neziskovou organizací, která se zaměřuje na sociální oblast. Její služby jsou určeny lidem s postižením, seniorům, lidem bez domova a všem, kteří se ocitli v obtížných životních situacích. Zaměřuje se především na poskytování registrovaných sociálních služeb podle platného zákona o sociálních službách a vyhlášky provádějící některá ustanovení tohoto zákona. Slezská diakonie působí na území Moravskoslezského kraje od roku 1990, kdy navázala na předchozí charitativní činnost Slezské církve evangelické augsburského vyznání. V současnosti rozšiřuje svou činnost i do Jihomoravského kraje. Provozuje více než 70 středisek, která jsou centralizovaně řízena Ústředím Slezské diakonie v Českém Těšíně (Slezská diakonie, 2021).

Specifikace výzkumného vzorku

Výzkumu se zúčastnilo celkem sedm respondentek a jednalo se o ženy z Moravskoslezského kraje, které byly nebo stále jsou v programu HF a bydlí ve standardním bydlení více než půl roku. Vytyčení si minimální doby ve standardním bydlení byl z důvodu jejich zabydlení a zaměření výzkumu také na život v jistém a standardním bydlení, které se dá zkoumat za předpokladu, že ženy si své nové bydlení dokáží udržet. Půlroční "zkušební" doba byla nastavena po domluvě s se sociálními pracovníci. Věk respondentek se pohyboval v rozmezí od 27 až do 64 let. Široký věkový rozdíl je dán zúžením zkoumané skupiny, které vedlo také ke snížení

počtu potenciálních respondentů, a tím pádem i ke složitějšímu hledání respondentů. Na druhou stranu širší věkový rozptyl nabídl větší rozmanitost nasbíraných dat.

R1 Jarmila (64 let, Třinec): Žila s partnerem 2 roky na ulici a v nejistém bydlení u známých. Do programu HF se dostala z azylového domu (zjevné a skryté bezdomovectví). Ve standardním bydlení žije 9 měsíců spolu s partnerem.

R2 Magda (52 let, Třinec): Je matka samoživitelka. Za svůj život se více než 15krát stěhovala, je v insolenci. Do programu HF se dostala z nevyhovujícího bydlení u matky. Ve standardním bydlení žije více než rok spolu s dcerou.

R3 Petra (27 let, Třinec): 3 roky žila v dětském domově, 3krát žila v azylovém domě, ze kterého se i dostala do programu HF. Je matka samoživitelka a ve standardním bydlení žije 10 měsíců spolu s dětmi.

R4 Marie (59 let, Třinec): Žila 5 let na ulici. Do programu HF se dostala z azylového domu (zjevné bezdomovectví). Ve standardním bydlení žije sama 9 měsíců.

R5 Andrea (54 let, Karviná): Žila v nejistém bydlení u známých. Do programu HF se dostala právě z nejistého bydlení u známých (skryté bezdomovectví). Ve standardním bydlení žije 7 měsíců.

R6 Karolína (41 let, Frýdek-Místek): Žila s partnerem 3 roky na ulici ve stanu. Do programu HF se dostala přes kontaktní a poradenské centrum Ronarkon ze zjevného bezdomovectví. Ve standardním bydlení žije 8 měsíců spolu s partnerem.

R7 Lucie (33 let, Frýdek-Místek): Je matka samoživitelka. Po smrti partnera se ocitla ve finančních problémech. Do programu HF se dostala z nájemního bydlení (potencionální bezdomovectví). Ve standardním bydlení žije 7 měsíců spolu s dcerou.

3.3.3 Technika sběru dat

Pro získání zkušeností jednotlivých respondentek bylo využito narativní interview. U narativního interview se totiž vychází z předpokladu, že při volném vyprávění mohou respondenti vyjádřit subjektivní významové struktury o určitých událostech, které se jinak neprojeví při cíleném dotazování (Hendl, 2005).

Narativní interview

Během narativního interview není respondent vystaven předem stanoveným otázkám, ale je povzbuzován k naprosto volnému vyprávění. Události jsou obvykle

strukturovány chronologicky podle časové osy. Samotné interview lze rozdělit do čtyř fází: stimulace, vyprávění, klíčové otázky pro vyjasnění nejasností a zobecňující otázky. Narativní interview je způsob, kterým je možné zjistit příběhy lidí a zejména jejich zkušenosti. Lidé neustále vyprávějí příběhy o událostech v jejich životech, je to jeden ze způsobů, jak dávají smysl svému životu (Hendl, 2005; Freeman, 1998).

Na začátku setkání je respondentovi představeno téma výzkumu, což slouží jako podnět pro následné vyprávění. Poté je respondent požádán, aby začal volně vyprávět. Ve třetí fázi interview, po skončení vyprávění, se tazatel snaží objasnit dosud nejasné otázky a rozpory. V této fázi je stále využívána schopnost respondentů vyprávět. Ve čtvrté fázi interview tazatel využívá schopnost respondentů vysvětlovat a abstrahovat jako odborníků na vlastní záležitosti. Zvláštní důraz je kladen na vyjasnění kritických bodů v biografických zkušenostech (Hendl, 2005).

Využití narativního interview v této práci umožňuje prozkoumat a lépe tak pochopit zkušenosti respondentek se sociálním vyloučením, bytovou nouzí, vztahy a traumaty. Zároveň také narativní interview pomůže získat hlubší a komplexnější pochopení jednotlivých příběhů a možných faktorů ovlivňující jejich sociální integraci.

2.3.4 Analýza dat

Otevřené kódování

Otevřenému kódování předcházelo přepisování rozhovorů a jeho čtení. Přepis následoval po každém rozhovoru, takto navržený postup zpracování dat představoval oporu pro následující rozhovory a sběr dat. Podle Hendl (2005) se při otevřeném kódování identifikují klíčová témata a přiřazuje jim specifická označení. Postupně se prochází terénní poznámky a přepisy rozhovorů a věnuje se pozornost místům, která jsou kritická nebo důležitá. Otevřené kódování umožňuje odhalit určitá témata ve shromážděných datech. Tato témata jsou nejprve vyjádřena na konkrétní úrovni a mají

vztah k výzkumným otázkám, literatuře, pojmům používaným účastníky nebo se jedná o nové myšlenky, které vznikají při studiu textu

Po přepisu všech rozhovorů opět následovalo několikanásobné čtení, při kterém jsem se dopátral k předběžným tématům, která jsem následně porovnávání mezi jednotlivými respondentkami. Snažil jsem se hledat shodná témata napříč rozhovory. Dále také identifikovat rozdílnosti mezi jednotlivými respondentkami a tématy. Podle Strausse a Corbinové (1999) je otevřené kódování klíčovou metodou analýzy, která se zaměřuje na označování a kategorizaci pojmů prostřednictvím pozorného studia dat. Tento první a základní analytický krok je nezbytný pro pokračování analýzy a následnou komunikaci v rámci výzkumu. V procesu otevřeného kódování jsou data detailně rozdělena na jednotlivé části a pečlivě studována. Porovnáváním jsou identifikovány podobnosti a rozdíly, a zároveň jsou kladeny otázky týkající se jevů, které jsou v datech zastoupeny. Během tohoto procesu jsou zkoumány jak naše vlastní, tak i cizí předpoklady a domněnky o daných jevech, což přináší nové objevy a pochopení. Je zapotřebí si neustále klást otázky a porovnávat, čímž je možné dojít ke konceptualizaci dat.

Pojmenování kategorií a jejich významu v procesu výzkumu vznikne tím, že se nejprve názvy pro jednotlivé kategorie na základě logické souvislosti s reprezentovanými údaji. Tak aby byly dostatečně názorné a snadno identifikovatelné. Tyto pojmy by měly být abstraktnější než pojmy, které označují. Na začátku není nutné se příliš zaměřovat na dokonalé pojmenování, později je možné je změnit a vylepšit. Důležité je, aby byla kategorie pojmenována tak, aby bylo možné přemýšlet o ní a analyticky ji rozvíjet. Vlastnosti a dimenze kategorií jsou důležité pro vytváření vztahů mezi kategoriemi, subkategoriemi a hlavními kategoriemi (Strausse & Corbinová, 1999).

Interpretativní fenomenologická analýza

Po otevřeném kódování jsem se tedy dopracoval k tématům, se kterými jsem následně začal pracovat. Dalším krokem tedy bylo přejít k interpretativní fenomenologické analýze, propojit jednotlivá témata a hledání mezi nimi souvislostí. Podle Smith et al. (2009) se interpretativní fenomenologická analýza zaměřuje na hlubší porozumění žité zkušenosti jednotlivce. Tento přístup umožňuje podrobněji prozkoumat, jak člověk přisuzuje význam svým zkušenostem a jak utváří smysl z konkrétních událostí nebo procesů, což poskytuje lepší porozumění danému fenoménu.

Analýza začíná vždy s jedním konkrétním případem nebo prvním rozhovorem, přičemž se důraz klade na individuální a jedinečný přístup ke každému případu. Je zapotřebí pečlivě a důkladně analyzovat myšlenky a nápady spojené s daným případem. I když předchozí analýzy mohou mít určitý vliv na tento proces, je důležité, aby byla mysl otevřená a věnovala se pozornost objevování nových témat a perspektiv v každé nové analýze. Jakmile jsou klíčová témata identifikována, je možné zkoumat jejich vzájemné propojení a porozumět, jak se navzájem ovlivňují a přispívají k celkovému významu zkoumaného fenoménu (Willig, 2001; Pringle et al., 2011; Smith, 2011).

3. Výsledky výzkumu

3.1 Analýza výsledků

Pro analýzu zkoumaného fenoménu, kterým jsou zkušenosti žen se sociálním vyloučením a jejich následné zapojení se do programu HF a procesu sociální integrace jsem zvolil interpretativní fenomenologickou analýzu. Aby bylo možné pomocí interpretativní fenomenologické analýzy náležitě popsat a interpretovat žitou zkušenost žen a dále ji uvádět do témat a nacházet jednotlivé významy je podle Koutné Kostínkové a Čermáka (2013) a Smith (2011) potřeba provést analýzu ze dvou perspektiv: Skrze perspektivu témat (tematická analýza) a skrze samotné respondentky (individuální analýza). Takto navrženou analýzou je tedy možné docílit ucelený pohled na zkoumaný fenomén.

Ve vyprávěních žen jsou tedy určeny základní témata jejich vyprávění. Tyto témata jsou řazeny chronologicky podle toho, jak je respondentky během svého života zažívali. Dále je v těchto tématech možné identifikovat faktory, které jsou v průběhu životních drah u respondentek klíčové pro jejich sociální integraci. Nejprve jsou před samotnou analýzou graficky znázorněny vybraná témata a podtémata. Úvod analýzy patří životu s rodinou a dospívání. Následuje analýza o traumatizujících zkušenostech respondentek. Poté navazuje téma o zdravotním stavu a jeho důsledcích na život respondentek. Dále analýza bytové nouze a překážek spojených s bydlením a sociální integrací. Závěr analýzy je věnován současné bytové situaci, tedy výzvam a přínosům stabilního bydlení, které respondentky získali díky pomocí Slezské diakonie a programu HF. Zvolená témata se neobjevují u všech respondentek, vždy je ale téma zastoupeno alespoň u 3 respondentek.

Struktura vyprávění podle témat:

1. Prožívání rodinných a partnerských vztahů
2. Traumatizující události

3. Zdravotní stav a jeho důsledky
4. Prožívání bytové nouze
5. Překážky a výzvy spojené se sociální integrací
6. Přínosy a výzvy standardního bydlení

Schéma č. 1: Témata a jejich vzájemné propojení

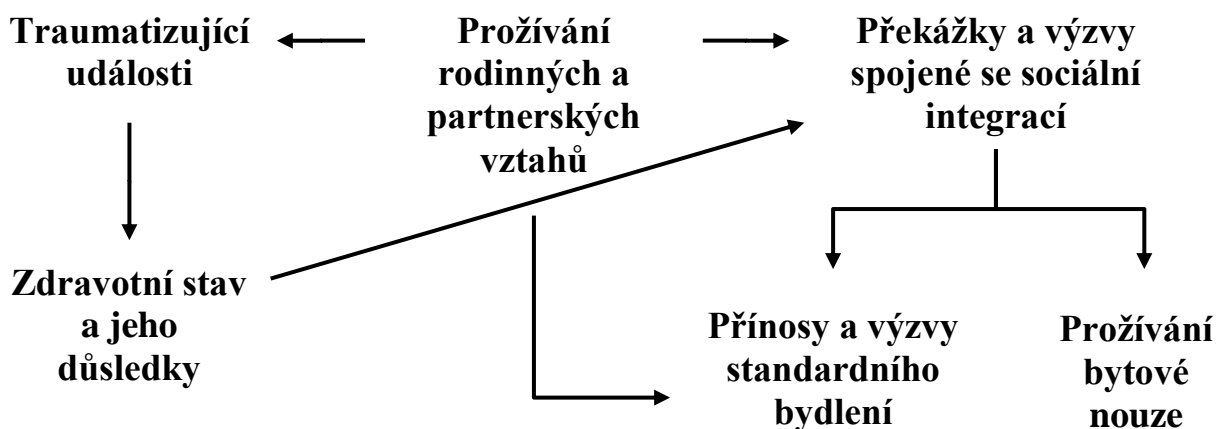

Schéma č. 1 vyobrazuje témata a jejich propojení a vztahy mezi nimi. Prožívání rodinných a partnerských vztahů je v životních drahách většiny respondentek důležité téma. Vztahuje se k tématům – traumatizující události, překážky a výzvy v sociální integraci a přínosy a výzvy standardního bydlení. Téma rodinné a partnerské vztahy u většiny respondentek souvisí s negativními zážitky (např. s domácím násilím, úmrtím blízké osoby, negativními vztahy ze strany matky nebo partnera atd.). Zároveň tyto negativní zkušenosti souvisí s překážkami a výzvami, které musí respondentky během své sociální integrace překonávat. Na druhou stranu rodinné a partnerské vztahy jsou u respondentek propojeny s tématem o přínosech a výzvách standardního bydlení, jelikož tyto vztahy nejspíš přispívají k získání standardního bydlení a sociální integraci.

Traumatizující události zase často u respondentek vedou k psychickým problémům (téma zdravotní stav a jeho důsledky), které sociální integraci znesnadňují a vytvářejí překážky a výzvy spojené se sociální integrací. Překážky a výzvy v sociální integraci jsou u respondentek propojeny s tématy prožívání bytové nouze a standardního bydlení. Proces sociální integrace totiž při bytovou nouzí začíná, avšak získáním standardního bydlení nekončí. Schéma č. 2 ukazuje další podtémata, která byla identifikována během otevřeného kódování.

Schéma č. 2: Grafické znázornění témat a podtémat

3.1.1 Prožívání rodinných a partnerských vztahů

Téma prožívání rodinných a partnerských vztahů popisuje paní Jarmila pouze v jednoduchých větách, a to v souvislosti s bydlením nebo se smrtí. Na úvod rozhovoru stroze popisuje odchod z domova kvůli rozvodu rodičů. Rozvodu nepřikládá žádný význam a nevrací se k němu. Faktem je, že bydlení v období dospívání respondentky bylo nestálé, což dokazuje i stěhování mezi rodinnými příslušníky. V průběhu rozhovoru se ani jednou paní Jarmila nezmíní o své matce, zatímco otce zmiňuje ve spojitosti s dlouhotrvajícím bydlením. Můžeme si povšimnout i oslovení "S taťkou", které v sobě nese pozitivní konotaci. Neúplná rodina může mít u paní Jarmily negativní dopad na její život. Na druhou stranu našla u svých příbuzných podporu a bydlení, i když bylo nestálé. Rodinné vztahy, tvořily pro paní Jarmilu síť podpory, což je při sociální integraci důležité. Nicméně Tyto sítě paní Jarmila již v současnosti nemá a musí je hledat jinde.

R1: ...rodiče se rozvedli, takže já jsem šla pryč z bytu.

S taťkou jsem taky bydlela dost dlouho. Pak jsem byla ještě ještě v jiném městě v tom Jablunkově a tam byla s dědou. Děda mě verboval do toho Jablunkova jsem tam nechtěl a potom jsem se též nechala zverbovat.

No delší dobu s taťkou a s babinou kdysi no a babina zemřela...

V rozhovoru paní Jarmila uvádí dva dlouhodobé vztahy. První s přítelem závislým na alkoholu, se kterým bydlela 17 let. Smrt partnera byla pro respondentku náročnou životní situací. Při vyprávění také slovo "upil se" opakuje bezmocně třikrát dokola. Téma prožívání rodinných a partnerských vztahů je u paní Jarmily úzce spojeno s tématem o traumatizujících událostech, protože smrt a alkohol hrál v životě respondentky velkou roli.

Se současným partnerem bydlí více než 8 let. Závislost na alkoholu a zdravotní problémy prožil i současný partner, nyní je na tom ale zdravotně lépe než paní Jarmila.

Navzájem si pomáhají a mají dobrý vztah. Pro paní Jarmilu je její současný vztah důležitý, jelikož má problémy s mobilitou a nedokáže se sama o sebe postarat. Paní Jarmila tedy partnera Martina potřebuje, jelikož současné bydlení je na okraji města ve vyloučené lokalitě a respondentka by se ve svém fyzickém stavu o sebe nedokázala postarat sama. Obecně své vztahy ale nepopisuje jako negativní, i když oba její partneři byli závislí na alkoholu.

R1: ...s jedním přítelem jsem bydlela, ten strašně pil – upil se, upil se (pauza) upil se – bylo mu 53 roků, jak zemřel.

Pak jsem potkala toho Martina, co za chvíli přijde z obchodu.

To bydlím taky no s tím Martinem. Taky hodně popíjel, až si upil játra, takže má cirhózu jo jo. Hrůza těch léků se mi chce zvracet z těch léků na žaludek bolí a kolikrát nevolno. ...Takže jsme odkázáni jeden na druhého si pomoci no no.

Tak zas mi musí pomáhat ten Martin, ten se z toho vylízal trochu.

Respondentka Magda byla dvakrát vdaná, oba vztahy ale končí rozvodem. Po rozvodu se paní Magda vždy vrací ke své matce, kde najde pomoc. Možnost bydlet u matky znamená v životě paní Magdy jistotu a bezpečí. Matka je v životě paní Magdy osobou, na kterou se může spolehnout a je jednou z důležitých osob v sociální integraci. Zároveň Magda o své matce mluví jako o “mamince”, toto oslovení může jen potvrzovat jejich kladný vztah. Na druhou stranu vnímá paní Magda opakované vrácení se zpět k matce jako selhání. Popisuje také pocity studu z neschopnosti být samostatná a chce matce dokázat, že se zvládne o sebe a své děti postarat. Dá se tedy usuzovat, že matka je pro paní Magdu určitou motivací, k tomu si najít stabilní bydlení a dále se sociálně integrovat. Lze usuzovat, že paní Magda chtěla i pro své děti vyhovující prostředí pro život. Starost o děti tedy může být i jedním z faktorů působících na sociální integraci respondentky.

R2: *Já jsem totiž nebyla jenom jednou vdaná, tak jsem se vdala a přestěhovala jsem se k manželovi, pak jsem se rozvedla, bydlela jsem u maminky, zase jsem se vdala, přestěhovala jsem se k manželovi a zpátky k mamince. To je (pauza) věc, na kterou nejsem zrovna pyšná, ale*

prostě stalo se. ...Vždycky jsem si říkala, že je to naposled, ale nebylo. Opravdu jsem chtěla bydlet normálně, ale to nešlo, tehdy to nešlo se 3 dětmi nebo nebyla jsem schopná a kvůli těm partnerům to nebylo dobré. No ale já jsem vlastně, když jsem byla u té maminky, ona měla ten malý byt, tak jsem hledala nějaké bydlení. Chtěla jsem, aby věděla, že to zoládnou a taky aby byla v klidu, prostě neměla o nás strach. Abychom prostě mohli žít normálně, a taky nešlo jen o mě, ale syny a dceru, aby ten život měli normální.

Paní Magda zažívá fyzické násilí ze strany manžela. Respondentka popisuje, jak spolu s dětmi opouští domov kvůli vlastnímu bezpečí. Je tedy jasné, že chránila nejen sebe, ale i své děti. Opuštění manžela a odchod do azylového domu může pro paní Magdu znamenat osvobození, projev síly a odhodlání začít nový život bez násilí a strachu.

R2: *Když jsem se rozvedla, tak jsem vlastně měla 3 děti. Kluci už byli trošku větší dceři byl 1 rok a vlastně byla jsem nucena žít, i v azylovém domě, kde mě sociálka schovávala před manželem, který mě bil.*

A manžel mě tehdy docela nešťastně jako fyzicky napadl...

V azylovém domě jsem byla 14 dnů, kde mě to bylo vlastně v době, kdy já jsem se rozvedla. Bylo. Dcera měla rok, tehdy teď bude mít 20. ...Zkušenost. To bych nepřála nikomu.

Paní Petra vyrůstala v neúplné rodině, její matka se o ni příliš nestarala a vychovávali ji převážně babička a dále kamarádka od matky, kterou respondentka Petra nazývá "teta". Dále v rozhovoru popisuje negativní vztah s matkou a fyzické tresty ze strany matky. Explicitně uvádí, že její dětství nebylo dobré. Také lze usuzovat, že dětství paní Petry bylo traumatizující. Výpovědím o náročném dětství a dospívání předcházela nejistota, smích a opakování slova "nevím". Nakonec se ale paní Petra odhodlá, přestane se nejistě smát a vážným tónem hlasu začne popisovat život bez matky a pocitu křivdy při životě v pěstounské péči.

R3: *Tatku vůbec neznám od narození, takže asi do 4 let jenom babička pro mě byla, byla pro mě víc jak mamka aji.*

Já vůbec nevím, co mám říct, já jsem já, no já nevím vůbec. (smích) Já nevím. Já jsem moc nežila s mamkou, (pauza) asi do 13 let, od 13 do 15 u tety v pěstounské péči, no ale to nebylo taky dobré, protože ona si vymýšlela věci na mě a moje mamka mě bila.

...jsem právě já nevím, dostávala od mamky a takové věci. Jsem neměla dobré dětství ani.

Paní Petra přisuzuje svým rodinným i partnerským vztahům zásadní roli v souvislosti se sociálním vyloučením. Matka a bývalý partner jsou podle paní Petry strůjci životních problémů, které vedly právě k sociálnímu vyloučení. Připouští ale také svou vinu, jelikož odmítla pomoc od svého dědy a raději se rozhodla vrátit do Karviné. Nefunkční sociální sítě v rodině a ve vztahu měly negativní dopad na život paní Petry. Život s partnerem znamená pro paní Petru ztrátu bezpečí. Klíčovým faktorem sociální integrace jsou zde nejspíš její děti, které motivují paní Petru k životní změně, v podobě opuštění partnera a hledání vyhovujícího bydlení.

R3: *...někdy lituju toho, že. Já nevím, no vlastně to ani nezáleží na mně, to záleží na mamce, takže protože to bylo kdysi jakoby na ní. Ale kdyby se tohle nestalo, že by třeba neznala tu tetu, tak jsem furt asi u ní, nebo já nevím, jak by to vypadalo, no.*

By to bylo jinačí, no anebo kdybych třeba nepotkala přítele, tak by to třeba taky jinačí (smích), třeba bych se vyučila. ...on mu zemřel taťka, tak začal brát drogy. Takže byl takový no nedalo se to vydržet. No a měla jsem dvě děti, čekala jsem třetí, tak už to bylo moc prostě na mě. Jo, jeho sestra taky jakože ne že ať nemám odejít a to, že bude dobré odešla, no. Měla jsem strach. Hlavně i kvůli děckám, potřebovali jsme něco, co bude prostě lepší, hlavně to prostředí, jako doma žejo.

Jsem byla blbá. Někdy si říkám, že jsem byla moc blbá. No že bych měla třeba nějakou dobrou školu, jo, třeba i nějakou vysokou školu. On třeba je takový děda, že on by mi to aj klidně platil všechno. No by se o mě zase staral. No ale já nevím, já jsem byla blbá no.

Paní Marie v rozhovoru o svém životě popisuje nepřímo vztah s bratrem. Zvláštní je, že paní Marie o bratrovi mluví jako by ho nikdy neměla. Zmiňuje, že se s bratrem nestýká. Přeje si obnovit vztahy z minulosti a používá přitom slovo "všichni". Je možné, že bratr je motivací, k tomu se zase vrátit zpět do společnosti a

také si udržet své standardní bydlení. Navázání vztahu s bratrem by mohlo pro paní Marii znamenat vymanění se ze spárů izolace a samoty a přispět k sociální integraci a k lepšímu psychickému stavu. Nikoho dalšího, s kým by se chtěla setkat, ale nezmiňuje. Dále uvádí, že to v životě neměla jednoduché, ale nechce se bavit, jak o své rodině, partnerovi nebo životě na ulici.

R4: Dříve jak jsem byla menší, tak jsem byla u rodičů to je jasné, u maminky no. ...na sídlišti třípokojový byt, v Trinci.

A potom jsem šla pryč, že.

Ted'kom aji bráču mám vlastně že. Tak se člověk nestýká, ale chtěla bych, abychom se spolu dali dohromady všichni. To je můj jakoby, toužím po tým už dlouho. ...když jsme byli na té ulici s ulici s tím partnerem, tak to tak nějak ani nešlo že, ale bylo by to hezké, kdybychom zase se nějak vídali.

Já to neměla lehké, manželství, že.

Ve vyprávění respondentky Andrey je patrný pocit samoty a nepochopení. Samotu paní Andrea popisuje ve svém dětství při vyprávění o bratrovi. Uvádí, že mají rozdílné povahy a kvůli tomu i dochází podle paní Andrey k následnému odcizení. Zároveň ale těžce nese bratrovy problémy, protože měly negativní vliv na celou rodinu. Nepřímo obviňuje bratra z matčiných psychických problémů a závislosti na alkoholu, což jsou podle Andrey faktory manželských problémů – nevěra otce. Dále také Andrea popisuje své pocity beznaděje a smutku způsobené chováním bratra a psychickými problémy matky. Tyto zkušenosti mají negativní dopad na psychický stav paní Andrey a mohou v budoucnu znamenat riziko sociálního vyloučení.

R5: Rodina nebyla ideální, protože já jsem měla sourozence a vlastně jsem byla jako jedináček. My jsme den a noc on byl baraba velký baraba, on utíkal z domu ve 13 už kouří a pak se chytil takové párty. ...No a potom přišly drogy, že. Takže zkusil drogy můj bratr, na co jak zkusíš drogy, tak si od kriminálu nejsi moc daleko. Tak skončil v kriminále pak vyšel zase drogy zase skončil. Ale to už je to už, protože už začal krást. Už začal krást mlíko, vajíčka takové věci, jak se to nasbíralo, tak potom dostal nakonec dostal. 5 roků nevím nebo nevím kolik, no a to mě

šťvalo, že bratr vlastně je-to mě bolelo. ...a proto moje mamka kvůli toho, že ten bratr byl takový, tak pila hodně, protože ju to taky hodně bolelo. Strašně ju to bolelo.

No a vlastně mí rodiče vydrželi spolu, nerozvedli se, ale nerozuměli si

A tím právě, že jo, jak žena trpí nebo něco tak zanedbává vztah muž a žena, takže táta měl potom milenky... No mamka se zavřela do sebe, že.

Nepochopení respondentka Andrea zmiňuje v souvislosti se svými partnerskými vztahy. Její psychické problémy partneři nedokázali pochopit a z toho důvodu je Andrea sama. Andrey pocit nepochopení vede tedy k úniku od nefunkčních partnerských vztahů a následné samoty. Ani partnerské vztahy paní Andrey nejsou bezproblémové. Neposkytují emocionální oporu a mohou mít tedy vliv na sociální vyloučení a izolaci.

R5: *Měla jsem přítele, a když viděl, že-on já jsem mu to neříkala, mám deprese, ale když viděl ty moje stavy, tak prostě byly, to byly strašné problémy, oni to necháпали.*

Oni chtěli jít ven. Já jsem neměla náladu, jo, nechtěla jsem jít do prostě to nechápou to. Nejlepší, kdyby spolu žili dva, co mají jednu a tu samou chorobu, protože jediné tak ten druhý člověk tě podpoří a pochopí tě jinač nikdo. To je to je nikdo-nikdo tomu nechápe, nechápe, nechápe to je to strašné, no je to strašné. ...a kvůli toho jsem pořád sama...

V případě Karolíny jsou její rodinné vztahy ovlivněny a úzce spjaty s tématem o bytové nouzi. Zajímavým bodem ve vyprávění Karolíny je prožívání rodinných vztahů během jejího života na ulici. Nikomu ze své rodiny neříká, že žije na ulici, protože si myslí, že by ostatním z rodiny přidělávala pouze starosti. Zavrhuje možnost bydlet u své matky a raději žije 3 roky na ulici ve stanu se svým partnerem. Jedním z důvodů mohl být strach z negativních reakcí rodiny na její životní situaci – zjevné bezdomovectví. Může se zdát, že svou roli mohl hrát také stud Karolíny a pocit ze zklamání vlastní rodiny. Karolína ale říká “nešlo o mě”, zároveň ale nedokáže popsat proč by se dcera neměla dozvědět o jejím životu na ulici. Karolína se tedy odmítá svěřit se svými problémy, protože nejspíš ví, jak by dcera reagovala a nechce, aby ji někdo zasahoval do života - “ona by zas měla...”, “ona by furt”. Vztahy tedy nejspíš nejsou

u paní Karolíny významným faktorem, který by mohl mít vliv na její sociální vyloučení. Rodinné vztahy sice nebyly ideální (vztah s matkou), avšak klíčové faktory, které by mohly mít vliv na sociální vyloučení je potřeba hledat jinde.

Dcera je pro paní Karolínu důležitá, ale nechce jí říct o svém životě na ulici. Hovory s ní jsou pro paní Karolínu motivací to nevzdat a nejspíš také motivací pro návrat do standardního bydlení a běžného života. Dcera paní Karolíny sice nepotřebuje svou matku, jak tomu je u ostatních respondentek, pro které je role matky klíčovým faktorem v možném vlivu na sociální integraci. I přes to je u paní Karolíny role matky důležitá, chce nejspíš zase obnovit vztahy s dcerou a stýkat se s ní. Zároveň i získat standardní bydlení. Dá se tedy nejspíš přiřadit paní Karolíně jako klíčový faktor možného vlivu sociální integrace právě její roli matky.

R6: *V osmnácti se mi narodila dcera, s tou jsem byla sama až do jejich sedmnáctin. V sedmnácti (v 17 letech dcery, pozn. autora) jsem se odstěhovala vlastně ze Studénky.*

A s mamkou jsem se pohádala, my jsme se jako takhle-nějak jsme se hádaly ohledně dcery... mi dokonce napsala, že jsem pro ni umřela. Jako teď už se zase bavíme jako jo. To, že jsme se ocitli (s partnerem, pozn. autora) a vlastně na té ulici... pro mě bylo, svým způsobem mně to, jak kdyby přišlo vhod, že to tak nějak jo-že to nemusím nikde jo-že aspoň neví, co se děje... Že mají klid aspoň takhle.

No a jak jsme skončili na ulici, no tak jsme si volaly (s dcerou, pozn. autora) všechno, ale jo, tak nějak si to, k čemu jo pokecal všechno a prostě teď není čas nebo něco jako ne, aby-nebo nedej bože, aby se to dozvěděla, jako to nešlo o mě. Ty naše hovory mě držely jako nad vodou, takže jsem ji to nemohla říct žejo. Ale jo, že ona by zas měla..., protože jak jsem říkala, my jsme žili celý život spolu, takže my jsme měli poměrně hodně blízko k sobě. Jo a ona by furt jo jo. ...všecko možné jenom prostě, ať má pocit, že je všecko v pořádku, že jo, že-že se nic neděje.

V průběhu vyprávění paní Lucie lze pozorovat změnu v popisu její matky. V úvodu mluví o matce jako o "mamince", dále v rozhovoru při popisu negativních prožitků nejprve chce matku oslovit jako maminka, slovo ale nedořekne a použije slovo "máti", které v sobě nese negativní konotaci, stejně jako prožité vzpomínky. Na

úvod matku i obhajuje, sice ji nechtěla a nevychovávala, ale byla podle paní Lucie příliš mladá. Paní Lucie popisuje tedy pocity nechtěnosti. Její dětství bylo zároveň nestabilní, smrt prarodičů a následný návrat k matce.

R7: Od dětství-vlastně mě vychovala babička s dědou, protože moje maminka mě nechtěla. Já jsem měla potom ještě 2 bratry ale ti byli vlastně vždycky protěžování. Jo, takže vlastně byla jsem u babičky do 6 let. Oni potom zemřeli, takže jsem šla vlastně k zpátky k matce. Nikdy jsme si cestu k sobě nenašli. My nemáme k sobě žádný vztah, jo. Já jsem vlastně v 18 letech odešla a bydlela jsem s přítelem. Za pár let se nám narodil syn. No pak pak jsme se rozešli, já jsem byla s jiným přítelem, no ale pak to již po 10 letech jsme šli od sebe. No a já jsem byla potom strašně dlouhou dobu sama.

Dále v rozhovoru naráží paní Lucie na dospívání a neférové jednání. Zde již matku neobhajuje, a naopak matčino jednání nechápe a odsuzuje. Zažívá pocity nechtěnosti a vztah matky s mladším bratrem je pro paní Lucii frustrující. Matka je pro paní Lucii pouze příkladem, jak by se nikdy nechtěla starat o své děti. Zároveň se z popisu toho, jak vnímá jejich vztah zdá, že na mladšího bratra žárlila – popisuje ho také, jako toho protěžovanějšího. Lze tedy usuzovat podle přerušovaných rodinných vztahů, že paní Lucie nemá podporu od své rodiny. Pouze s prostředním bratrem je vztah v pořádku, ale paní Lucie u něj nikdy pomoc nehledala. Paní Lucie zde také popisuje, že nechce být jako její matka. Zároveň zdůrazňuje, jak jsou pro ni děti důležité, a že plní své rodičovské povinnosti, které jsou pro ni důležité. JE tedy potřeba, aby měla dostatek finančních prostředků a dokázala zabezpečit své děti. Role matky je u paní Lucie klíčovým faktorem, který může mít vliv na sociální integrace. Nutnost starat se o své děti je zásadní v hledání práce a udržení si stabilního bydlení.

R7: ...jsem zůstala s tím mladším, a mladší měl vždycky všechno jídlo, jo. Já třeba jsem kolikrát byla bez jídla, jo a mami-moje máti mi na to, řekla: Nemám peníze, a když jsem jí říkala-říkám, ale bratr má jako Petr. To je něco jiného (respondentka změnila hlas jako by mluvila za matku, pozn. autora). Jo, já třeba jsem chodila do školy bez svačín bez zaplacených věcí, jo. Já bych si třeba, nedovolila nikdy, aby můj syn šel do školy bez svačiny anebo bez zaplacených učebnic.

Proto my spolu nemáme nic, prostě, jo, tam prostě není žádný vztah.

...ten mladší, ten protěžovanější ...byl třikrát ve vězení, takže jako (ironický smích) tam žádný kontakt není, ale oni spolu (mladší bratr s matkou, pozn. autora) do teďka v pohodě komunikují, takže to je takové zvláštní no. (pauza) Tam my vlastně vztah nemáme, no s tím prostředním jo, to si voláme všechno, ale s tím mladším vůbec.

S tím prostředním bratr ten je ve Vlašimi, ten se tam oženil, tam je to úplně v pořádku, ten vztah, nechtěla jsem ho ale zatěžovat svými problémy.

3.1.2 Traumatizující události

Alkohol a následná smrt je ve vyprávění paní Jarmily obsáhlým tématem. Popisuje, že alkohol měl negativní dopad na zdraví nejen partnerů a bratra, ale i na další osoby v jejím okolí. Zároveň zmiňuje smutek nad ztrátou, kterou zažila. Je ale patrné, že si respondentka uvědomuje, že ne všichni lidé závislí na alkoholu dopadnou stejně, ale alkoholismus přesto znamená riziko. V pozadí výpovědi je možné vypozařovat, že Jarmila prožívá pocity osamělosti. Z výpovědi vyplývá, že paní Jarmila se rozhodla pro životní změnu, po smrti partnera. Snaží se tedy vrátit zpět nejen do standardního bydlení, ale takto do společnosti. Smrt partnera je tedy tou poslední kapkou a také důvodem, proč se paní Jarmila rozhodla přijít do azylového domu pro ženy. Tímto krokem se pravděpodobně snaží najít stabilitu a bezpečí. Paní Jarmila si nejspíš uvědomuje, že potřebuje změnu a podporu při hledání nového bydlení. Navíc se paní Jarmila snaží zlepšit svůj životní styl, omezuje alkohol, a i díky tomu při správné medikaci může lépe zvládat svůj psychický stav a následnou sociální integraci.

R1: *17 let jsem bydlela s tím bývalým přítelem, co mi zemřel na tu cirhozu. ...on už pil on už se nedíval, pak měl dvojitý infarkt furt pil imrove pil. Kbelík u sebe a zvracel zas vyzvracel zas zapil alkoholem tvrdým a tak. A to tak dopad, že už mu nebylo pomoci v nemocnicích já tak mi zemřel, takže mladý 53, no 53.*

No a můj brácha to samé taky se upil a taky mi zemřel v 50. ...taky se chytnul alkoholu. no potom nevím, co se mu to stalo z čistého alkoholu, tak ani nevím co mu to stalo, vůbec ani

neřekli, co na co zemřel, já nevím, či na ledviny a on byl venku bydlel. Takže jestli na ty ledviny mu odešly. ...Plno lidí mi umřelo, kamarádu kolem. Ježíšmarja, to-to-to bylo.

Všichni alkohol, tak to vždycky končí. No vždycky ne, ale u některých.

Nechtěla jsem skončit jako oni, to ne. Teď už tak nepiju. Po tom co jsem skončila sama na azylovém domě pro ženy po tom, co mi umřel na tu cirhozu, tak alkohol jsem omezila.

No sama. Všichni ten alcohol víte, a já pak, jak jsem zůstala sama, tak jsem v tom už nemohla žít, jako takhle po kamarádech, známých, tak jsem šla do toho azylu.

Paní Petra před traumaty utíkala. Na útěk je zvyklá z domova a následně také z života v dětském domově a při problémech s partnerem. Z vyprávění lze vyčíst, že paní Petra hledala bezpečí a stabilitu, když tyto pocity necítila a snažila se je najít jinde. Paní Petra utíkala také z dětského domova. Zajímavé je, že slovo dětský domov použije Petra pouze při popisu dětského domova, když přejde k tomu, že v dětském domově žila a utíkala z něj k příteli používá slova "tam" a "odtamtud". Přímo tedy neříká, že žila v dětském domově, z čeho lze usuzovat, že dětský domov pro ni stále představuje traumatizující vzpomínku.

R3: *...takže kvůli tomu (fyzickým trestům ze strany matky pozn. autora) jsem aj potom utekla ze školy na tři dny za kamarádem a jak jsem se vrátila ze školy, tak, prostě už policie, že sociálka. Hned k paní doktorce, jestli jsem v pořádku a potom přijeli vlastně z toho Heřmánku. Jestli víte v Karviné, to je, to už je zrušené, ale to je pro děti, které vlastně tam jsou. Které já nevím, co říct, sociálka vezme dítě a jestli ještě není rozhodnuté, jestli půjde zpátky k té mamce anebo někde, dá ho do dětského domova, nebo tak-tak tam jsou takové děti. No já jsem tam byla asi tři roky, ale já jsem dělala blbosti. Já jsem odtamtud utíkala za přítelem, no tak jsem ani nedodělala školu na rok a půl jenom, takže, učiliště taky.*

No a přítel dělal blbosti, tak jsem od něho odešla...

Paní Marie odmítla mluvit o svých traumatizujících vzpomínkách ze života na ulici a uvádí, že se jednalo o těžké období, přes které se stále nedokázala přenést. Paní Marie sice zmiňuje smrt partnera, ale pouze jako doplnění k popisu jejího špatného psychického stavu. Není ale jisté, jak jejich vztah a život na ulici vypadal, jelikož se

jedná o vzpomínky, které paní Marie nechce sdělit. Dá se tedy předpokládat, že klíčový původ psychických problémů se ukrývá jinde. Paní Marie popisuje, že smrt partnera byla pro ni psychicky náročnou životní změnou, která ale znamenala nastartování cesty ven z bezdomovectví do standardního bydlení, a tedy i k sociální integraci. Partner byl nejspíš pro paní Marii faktorem, kvůli kterého se k této životní změně nedokázala odhodlat. Úmrtí partnera bylo pro paní Marii klíčovým faktorem, který nejspíš ovlivnil její sociální integraci. Na ulici po smrti partnera zůstala sama, a kvůli toho se nejspíš rozhodla, že svou situaci chce zlepšit a vrátit se zpátky do společnosti.

R4: *Tak to už je dlouho, to nemůžu tak jakoby říct, už to je dlouho, to už je zapomenuté. Takový osud. No to je moc špatný (život na ulici, pozn. autora).*

Furt to nemůžu jako přenést, a ještě mi přítel umřel, takže to je špatné no. Tak jsem se i dostala na ten azyl. Já jsem už byla no, bez nikoho jsem skončila. Nezbývalo mi nic, byla jsem po tom, co ten přítel (pauza) na dně. Jakoby ten přítel no, nevím jestli-kdyby žil, tak asi bych s ním byla na ulici furt. Moc jsem si ale přála mít byt.

Bytová nouze, konkrétně tedy zjevné bezdomovectví je prvek, který se u paní Karolíny prolíná všemi tématy. Karolína zde popisuje pocity bezmoci při ztrátě bydlení a většiny svých osobních věcí. Pocity bezmoci se opakují také při nedostatku financí k zaplacení dluhu za ubytování. Respondentka s partnerem tedy přichází o všechny své věci.

R6: *Říkám a všechny problémy začaly s tou zatracenou korunou, kdy nás vyhodili z hoteláku (Hotelový dům Paskov – levné ubytování, pozn. autora). ...v 8 ráno jsem odjela do práce a ten přijel v 10 hodin mi oznámit, že nám prostě zamkla byt, takže jsem zůstala v kraťasích v tričku a s baťůžkem na zádech a bez ničeho.*

Úplně o všechno, ani se do čeho převléct, ani s čím si zuby umýt, prostě nic. Spaní na hoteláku jsem si domluvila, že když ji donesu do týdne a blbých 10 000 Kč, jsme tam dlužili jo... No donesla jsem jí po týdnu místo 10 000 Kč, tak 7 000 Kč. A baba shrábla 7 000 Kč a nám zakázala

vstup na hotelák, takže i kdybych tam chtěla jít, tak mi stejně nepustili přes tu vrátnici ani ty peníze nechtěli přijmout.

Úmrtí partnerů má na paní Lucii silný emoční dopad a je patrné, že se s touto zkušeností stále vyrovnává. Ve vyprávění paní Lucie o partnerech a jejich úmrtí je možné zaregistrovat bezmoc a pocity osamělosti. Pokládání řečnických otázek “proč se to stalo” nebo “proč mě” naznačují snahu pochopit prožitou zkušenost. Zároveň Lucie může prožívat pocity viny, že se stala něčím, co přitahuje takové tragédie. Paní Lucie ale vnímá svou roli matky jako důležitou, nechce, aby její děti prožívaly podobně nevyhovující dětství jako ona. Role matky samoživitelky a její děti jsou nejspíš důležitým faktorem k zajištění vyhovujícího prostředí. To může znamenat, že sociální integrace je nejspíš ovlivněna právě dětmi, kterým chce paní Lucie poskytnout bezproblémové dětství.

R7: No a pak jsem si našla přítele, ale vlastně 2 měsíce předtím, než se narodila dcera, tak on zemřel jo. Takže my jsme byli vlastně sami. Já nevím 2 roky, pak jsem si našla dalšího přítele... Strašně hodný pán to byl fakt strašně hodný chlap. Já jsem v životě takového chlapa hodného nepoznala, no jenže on zemřel. My jsme byli na horách a on dostal infarkt, takže vlastně to během tří let dva partneři, co mi zemřeli jo, takže já se s tím hodně špatně smiřuji, jo že prostě nechápu, proč se to stalo? Proč zrovna jako člověk si říká, proč mě, že jo?

To jako to to bylo neskutečné, jsem ani nevycházela, jako bylo to těžké. Dcera se synem mě ale potřebovali, nemohla jsem dovolit, aby se jim stalo to, co mě jo. Museli jsem to zvládnout, dítě potřebuje mámu.

Vlastně synův otec, tak s tím máme dobrý vztah doted' jako my spolu dobře komunikujeme, ale on už má taky jiný-svůj život a jsem moc ráda, že syn vlastně žije s náma jo, protože nevím, co bych i bez něj dělala.

3.1.3 Zdravotní stav a jeho důsledky

Paní Jarmila se léčí s psychickými problémy, její diagnóza ale není jednoznačná. Popisuje, že ji doktoři léčili na řadu psychických poruch, a ne vždy správně. Léčba je

složitá a paní Jarmila prožívá pocity bezmoci. Na psychiatrii ji diagnostikují i další psychické nemoci, kvůli kterým nejspíš nedokáže plnit pracovní povinnosti. Zajímavostí je, že o výpovědi z práce paní Jarmila mluví jako o “vyřazení”. Tato skutečnost může naznačovat, že paní Jarmila pociťuje stud kvůli pracovním neúspěchům a zároveň těžce nese důsledky své nemoci.

R1: *Já se léčím, já mám invaliditu 3. stupně. Já se léčím na psychiatrii, no a tam pak potom zas zjistili jinou diagnózu mi léčili úplně jinak, jo na deprese mě léčili, pak ještě nevím, co tam všechno je. Ty fobie a kdejaké neurózy a tak. Porucha osobnosti a toho mám víc.*

Pak mě do Opavy dali, jsem tam byla v Opavě vícekrát, Opava. Tak v Opavě bylo docela dobře, tam byl klid, tak se tam dělali takové ruční práce, navlíkání korálků to taky bavilo. Takové ty mandele vybarvovat, to mě bavilo kdysi. Tam tam bylo. Anebo tady v Třinci je nemocnice taky tady na Sosně. Tam taky pan primář Poledník je ten psychiatr primář. No vy vůbec nebudete znát, takové problémy.

Ten psychický stav špatný. ...jsem nedovedla zvládat nějaké úkoly no. ...těch 8 hodin jsem si neporadila dělat. Pak mě zas z té práce vyřadili, jakože pryč, tak jsem hodně potom na vpp, dělala veřejné prospěšné práce no a uklízečku, takže v nemocnici, domově důchodců, restaurací, pomocnou sílu též. No takové všelijaké.

Mohlo by se zdát, že alkohol je zásadním faktorem, který by mohl přivést paní Jarmilu do stavu sociálního vyloučení. Z vyprávění lze ale usuzovat, že alkohol byl nejspíš jen obranným mechanismem při snaze se vymanit ze spárů deprese. Zároveň není zcela jisté, jestli alkohol konzumovala také před depresivními stavy. Podle paní Jarmily však alkohol není dobré řešení a uvědomuje si negativní dopad alkoholu na své zdraví. Alkohol tedy naopak jen prohlubuje špatný zdravotní stav paní Jarmily.

R1: *No a potom potom jednou časem se tak určitě dala na ten alkohol, ale to mě vždycky dovedlo tam, že vždycky jsem skončila na pohotovosti mi bylo tak zle a kor ty plno léků taky беру, tak ta situace se tak vyhrtila.*

... jsem měla velké deprese. Já jsem to řešila alkoholem.

Špatná mobilita způsobená boreliózou znamená pro paní Jarmilu komplikace v podobě nemožnosti si vyřídit potřebné záležitosti. Není tedy samostatná a musí se spoléhat na pomoc ostatních, zejména přítele Martina. I nyní paní Jarmila zažívá pocity bezmoci nad nezvládnutím vlastního života.

R1: ...ještě s boreliózou jsem skončila. Jsem chodila na houby pořád jen houby. Po sběrnách surovin, taky jsem chodila přivydělávat dost dost často. v tom bytě vidíte same, same dívka, co jsem sbírala šrot jsem sbírala jsem tolik DVDček ...nejsem tak mobilní jako mobilní, že bych si poradila všechno vyřídit, dál zajít.

Necítím se ve své kůži hodně-hodně mám takové vyřizování, co bych měla si vyřídit.

Získání vyhovujícího a stálého bydlení je pro nový start důležité, negativní vzpomínky z minulosti to ale nevymaže. Respondentka Marie popisuje psychické zhroucení a hospitalizaci po nastěhování. Jak již zmiňuji výše, paní Marie stále není v psychické pohodě, její vyprávění je strohé a nekonkrétní. Paní Marie během celého rozhovoru působí nejistě a velmi uzavřeně. Její deprese bude mít tedy nejspíš negativní vliv na navazování sociálních vztahů a další sociální integraci.

R4: *To jsem jako ráda, že jsem dostala ten byt, ale jsem se nemohla vyrovnat, jsem se psychicky jako by zhroutila, tak jsem byla v nemocnici. Mně to bylo jedno všechno. Nechtěla jsem být na obtíž nikomu.*

S depresí žije paní Andrea již dlouhou dobu. Dokáže o nemoci kriticky uvažovat a reflektovat, kde podle ní má nemoc původ. Depresi má paní Andrea pod kontrolou díky lékům, cesta k těm správným ale nebyla jednoduchá. Z vyprávění je patrné smíření se s nemocí a vědomí, že nemoc ji bude provázet až do konce života.

R5: ...no stále se léčím na ty deprese, ale ta deprese chci se vrátit k tomu začátku. Že ta deprese, někdo říká, že to je z dětství, prostě, že jsme neměli to dětství, nebo jsme nevyrostali v rodině, kde jsme nebyli šťastní, protože to není ze dne na den, já už to mám prostě chronické. Takže ve mně se to muselo pomaličku rodit, jo prostě být nešťastný dlouho. Podle mě teď, když už mám ty zkušenosti s tou depresí. Je něco, co mi pomaličku brzdilo výrobu toho serotoninu.

Vím jsem si vědoma, určitě, že to nikdy neskončí, ale děkuju pánu bohu, že jsou i některé léky, ale je těžko natrefit, ...které prostě vám tak pomáhají, že se cítíte, že já prostě vím, že mám depresi, ale žiju, jak bych ji neměla.

Paní Andrea pracovala v Itálii jako ošetřovatelka. Starala se zejména o staré lidi s Alzheimerovou chorobou. Tato práce byla pro Andrey psychický stav devastující, její deprese se zhoršovala. Andrea své pocity líčí jako předem prohraný boj s predátorem. Tento obraz symbolizuje její pocity beznaděje, strachu a touhy po úniku před bolestí. Po úniku před psychickou bolestí, tedy depresí. Únik znamenal pro Andreu předávkování. Dále Andrea mluví o nedostatku podpory “neměla jsem nikdy kam jít”. Tato výpověď může naznačovat chybějící síť podpory a pocity osamělosti.

R5: *Ty deprese a končila jsem, ehm, jak byla ta práce s těma starýma lidma, tak čím víc jsem ji dělala, tak jsem častěji končila na psychiatrii, protože většinou k večeru to bylo nebo nějak tak. Přišly ty stavy. Já už jsem to začala cítit. Se mi svíral žaludek a už se to zvyšovalo a dostala jsem se do toho stavu ...lev a já*

...lev sedí v jednom rohu a čeká na kořist. Vás vemou, hodí vás do té klece a zavrou ji. Představ si, že tě daj-tak, co bys chtěl udělat? Nechtěl bys dřív zemřít, než by tě žral zažívat ten lev, ne? No, a to je přesně ten stav, když má člověk s depresí. (pauza) Prostě zbavit se života...

...lidé mě viděli ve stavu, že jsem se předávkovala. Já jsem z toho vždycky utekla tak, že jsem se předávkovala léky.

...já jsem neměla nikdy kam jít, tak jsem to musela vydržet.

Negativní dopad své deprese popisuje paní Andrea ve spojitosti s prací ošetřovatelky. Samotná práce v prostředí s lidmi s alzheimerovou chorobou byla pro respondentku psychicky náročná a plnit požadavky na tuto práci nebyly nadále možné. Kvůli svým depresím tedy ztrácí svou práci.

R5: *...jenomže tam se potom změnila doba v Itálii, že skončila lyra na nastoupilo euro. Byla krize, takže potom už nebyly takové pěkné práce jako hlídat děti nebo uklízení. Už jsme se starali jenom, kdo tam zůstal a kdo si chtěl vydělat peníze, tak jsme se starali o nemocné staré lidi. ...Potom ještě ten smutný život s těma lidma, co třeba měli Alzheimer a takové věci... Jenomže*

potom v poslední době už jsem byla hospitalizovaná na psychiatrii často, takže mě z té práce vždycky mi dávali výpověď, protože říkali, že mají strach, že nesplňuju prostě s takovou nemocí nesplňuju požadavky těch rodin. No, a tak jsem se vrátila...

3.1.4 Prožívání bytové nouze

Zkušenosti s bytovou nouzí jsou u paní Jarmily spojeny se zjevným i skrytým bezdomovectvím. Život na ulici ale paní Jarmila nepopisuje, pouze se zmíní, že se na ulici ocitli po neshodách s pronajímatelem bytu. Ústředním tématem vyprávění respondentky je bydlení u jiných lidí, které je vždy jen přechodné. Paní Jarmila tedy žije v nejistotě a časté stěhování a další smrt blízkých může jen prohlubovat její špatný psychický stav. Sice ve svém rozhovoru popisuje, že si hledali bydlení, ale pokaždé ve svém vyprávění skončí u známých nebo rodiny. Tato skutečnost může také odrážet marnou snahu paní Jarmily najít stabilní a vhodné bydlení, které by pro ni znamenalo pocit domova a pohody.

R1: *...furt na nás něco měl, že tam někdo přišel třeba na návštěvu, že tam byl nějaký rachot a furt údajně něco... A potom nás vystěhovali, tak jsme se tak potulovali po venku.*

No potom jsem bydlela u víc lidí jsem bydlela...

Potom jsem všelijak aji byla v Oldřichovicích u jedné paní na baráku ta zemřela na rakovinu. ale ona měla malý byt, tak jsme sháněli něco většího...

...ještě jsme bydleli u jednoho Artura na Kanadě on zemřel, mladý též strašně pil.

Prožívání bytové nouze je ve vyprávění paní Magdy spojeno zejména s nedostatkem financí. Bydlení si tedy nedokáže udržet a je nucena se stěhovat. Špatná finanční situace a spolu s ní skutečnost častého stěhování tvoří v životě paní Magdy zdroje pocitů nejistoty a nestability. Potřebnou stabilitu sice nalézá u své matky, ale toto bydlení nevyhovuje požadavkům paní Magdy.

R2: *Jenomže potom pan ředitel zkracoval úvazky a já bych z toho platu nevyšla. To už sice kluci byli na vlastních nohou, ale dceru jsem měla pořád ještě a on nabízel kolem 10 000 Kč a já jsem za bydlení platila 11000 Kč, takže to nešlo skloubit dohromady. No tím pádem jsme se rozhodly,*

že se teda přestěhujeme do Třince, protože tady měla víc přátel a jednak o tom, že tady je větší možnost pracovních příležitostí. ...No upřímně, moje minulost je dost pestrá bych řekla, já jsem se stěhoval, jestli patnáctkrát v životě.

Když jsem byla u té maminky, ona měla ten malý byt, tak jsem hledala nějaké bydlení...

Z dětského domova Heřmánek se paní Petra stěhuje k partnerovi, kde žijí společně s rodiči. Bydlení je to ale nestálé, paní Petra je totiž závislá na rodině partnera a jejich finanční schopnosti platit nájem. Nakonec se z bytu musejí vystěhovat, matka partnera nedokáže po smrti manžela platit nájem. Následuje přechodné bydlení u sestry partnera, které pro paní Petru může znamenat další pocity nejistoty.

R3: *...z Heřmánku jsem byla chvíli u přítele on žil s mamkou a taťkou. Potom mu taťka umřel. No a jeho byt vlastně od toho taťky šel na něho. No a bylo to takové zvláštní, že jeho mamka prostě měla něco zaplatit, ten nájem a ona to nezaplatila, takže ukončili smlouvu. Šli jsme pryč, k jeho sestře, tam jsme byli chvíliku...*

Časté stěhování paní Petra zažívá také po odchodu od partnera a jeho rodiny. Respondentka se sice snaží být nezávislá, ale stále žije v nestabilním bydlení. Útočiště hledá opakovaně v azylovém domě, což naznačuje neschopnost se o sebe a zároveň své děti postarat bez pomoci. Azylový dům může pro paní Petru znamenat bezpečné místo, kam utíká před svými problémy. Uvědomuje si ale, že azylový dům neposkytuje jistotu dlouhodobého bydlení a musí hledat domov jinde, bojí se totiž, že by mohla přijít o své děti. Klíčovým faktorem, který má vliv na sociální integraci paní Petry je role matky – její děti ji tedy pomyslně nutí k tomu mít stabilní bydlení a nemít toxické vztahy. A právě kvůli dětem se postupně začleňovat zpátky do společnosti.

R3: *A potom já nevím, jestli něco jsem se nepohodla s majitelem. Prostě byl takový divný majitele, že jsem si řekla, že prostě. Platila jsem mu nájem všechno a mu se furt něco nelíbilo, tak jsem odešla na azyl. Vlastně do Starého Města, vedle toho Heřmánku. A odtamtud jsem si zase našla byt.*

Tříkrát, tříkrát se to stalo. (pobyt v azylovém domě, pozn. autora) A nevěděla jsem co dělat nebo prostě já nevím, nechtěla jsem přijít o děti. To by bylo, to by bylo, ani si to neumím představit.

Problémy s bydlením a také bytová nouze začínají u paní Andrey od ztráty bytu po otci. Přichází zároveň i o své osobní věci a pociťuje bezmoc nad touto neočekávanou zkušeností. Paní Andrea prožívá nejisté období života, bydlí u známých a spoléhá se na jejich pomoc při hledání přechodného bydlení. Setkává se ale s nedostatkem podpory ze strany svých kamarádek, což může přispět k pocitu osamělosti. Deprese sebou kromě jednoznačně negativního dopadu na kvalitu života přináší zároveň v některých případech podle paní Andrey i určitou výhodu. Díky lékům na depresi je pro paní Andreu snazší přijmout složité životní situace – ztrátu bydlení. Pomoc sice nalézá u svého bratra, jedná se však o přechodné bydlení u kamarádů bratra, které paní Andreu vnímá jako traumatizující. Třikrát také opakuje *to bylo* a nejistě popisuje, že se jednalo o těžké období.

R5: No a jednou jsem volala sousedce, že co je nového u nás, a tak ona mi řekla... No vy už tam nebydlíte. ...protože ona (partnerka otce, pozn. autora) propila všechno, pak si tam pustila syna narkomana, všechno rozprodali, ona všechno propila, udělali dluhy na elektrice. Takže prostě jsme přišli o byt. ...já jsem tomu jako nechtěla věřit, že všechny moje věci mi zmizli, jenomže já jsem se právě léčila na depresi už dlouho, takže já jsem jako by psychicky jsem na to byla připravená na takovou ránu, protože ty tabletky, co беру-co jsem brala, mi to pomáhá jakoby strávit. No, takže co taky jsem bydlela po známých.

...žádná kamarádka si mě domů nevzala, tak bratr jako mi pomáhal tak, ...že jeho jako kamarádi. No ale to bylo, to bylo, to bylo pro mě těžké s těma kamarádama žít spát u nich a no, takže jsem si prošla svým no.

Paní Karolína společně s přítelem žila 3 roky ve zjevném bezdomovectví. O svém životě na ulici ale nemá problém mluvit. Popisuje pocity bezmoci, které ji provázely po ztrátě bydlení a přizpůsobení se životu v nejistotě ve stanu. Zajímavostí je, že i po vystěhování paní Karolína stále pracuje a kontrast mezi prací a osobním životem je pro ni nejspíš složité přijmout, hlavně v začátcích bezdomovectví. Postupem času se ale společně s partnerem dokáže životu na ulici přizpůsobit a tvoří ze svého stanu provizorní domov.

R6: *Dvě karimatky dva spacáky a stan, kde se nedalo posadit ani pohnout, ale byli jsme rádi, že máme aspoň něco, že jo. Takže jsme každý večer postavili stan, ráno jsme se vzbudili, já jsem odešla do práce, jelikož jsem nic takového neznala, tak jsem z toho byla úplně takovým jako... ..jsme si postavili stan třikrát sedm metrů, zateplili, objeli jsme to všechno, káceli ten soah z těch stromů, takže jsme jo objeli, celé jsme to oplotili, jak kdybys z těch stromů propletli, protože jiný plot tam by nesměl kolem dokola.*

Je fakt, že ten stan jsem vybavila normální postelí skříně jsem tam natahala...

Stan ale neposkytuje stejné možnosti jako standardní bydlení a život v něm představuje zásadní omezení v každodenním životě paní Karolíny. Pocity nejistoty a bezmoci jsou nedílnou součástí každého dne. Paní Karolína popisuje i útoky na jejich stan, které mají negativní dopad na její bezpečí. Paní Karolína se pozastavuje nad skutečností, že si jich nikdo nevšiml v provizorním bydlení u řeky, což naznačuje pocit zklamání nad celou společností, která ignoruje jejich nevyhovující bydlení.

R6: *Člověk odcházel s tím, že prostě nevěděl, buď to tam bude, nebo nebude. Jako jo, nic si člověk nemohl koupit navíc, protože všechno prakticky to nejdůležitější, všechno tahal v batohu, že jo. Co potřeboval nejnuteněji. Plus ti potkání tam...*

Nejhorší je, když si cokoli koupíš, nemáš to stejně kam dát ne. Takže prostě je hezké, že máš tři trička, ale k ničemu ti nejsou v podstatě jo.

Šutry po nás házeli. Strašná sranda ...Jsem vyběhla s tou vzduchovkou, pak mi v pŕlce běhu mi docvaklo říkám, ty vole, jsou to děcka si ty normální.

Je fakt, že jsme v tom stanu vlastně jsme tam žili 3 roky. U řeky jo pod pod zámkem uprostřed vlastně jo města. A nikdo to nějak (pauza) divné to bylo a nikomu to nepřišlo divné, jako to mi přišlo divné hlavně.

3.1.5 Překážky a výzvy spojené se sociální integrací

Negativní dopad svých sociálních vazeb si paní Jarmila uvědomuje. Sebekriticky popisuje svůj život s alkoholem, zároveň ale dodává, že nepije alkohol sama, ale jen s přáteli. Tímto vyjádřením přijímá pouze částečnou odpovědnost za

nadměrné užívání alkoholu a spíš vnímá přátele, jako zdroj svých problémů, než sebe nebo samotný alkohol. Alkohol je pro paní Jarmilu totiž únik před depresemi, jak popisuje výše. Lze tedy usuzovat, že sociální sítě tvořené lidmi závislými na alkoholu nebo bez domova vnímá paní Jarmila nejspíš jako pomyslnou bariéru při cestě za vyhovujícím bydlením a sociální integrací.

R1: ...jsem tak různě popíjela a měla jsem takový život, takový rozháraný

Ale já jsem taky dost tak. Já jsem, jak jsem vám říkala, začala popíjet. S tou partou jsem začala. Já ne, že bych byla až tak závislá jako já jsem pila jenom s někým, když nějaká parta se sešla za celý tým, ale sama jsem si to nekupovala, nepopíjela jenom tak s někým. No, a to mi taky stálo dost peněz. Já jsem financovala kolikrát kdeco, jsem jsem měla lepší-vždycky kdysi náladu, a tak já jsem byla taková úplně jiná. Úplně jsem vyměněná. No to víte, že to stojí take špásy.

No, ale když něco zas začnu, tak zas jsou ti kamarádi, zas jsou ti kamarádi a no, jenže to jsou kamarádi, kteří nic nemají, jsou bez domova, takže...

Dále paní Jarmila popisuje své bydlení na okraji města. Zde se vyprávění prolíná s téma o zdravotním stavu. Paní Jarmila totiž kvůli svým zdravotním komplikacím nezvladne moc dobře chodit a ve spojitosti s vyloučenou lokalitou jejího bydliště prožívá pocity bezmoci. Nové bydlení je sice pro paní Jarmilu jistotou, na druhou stranu také symbolem její nesamostatnosti.

R1: Jenom-jenomže je všechno od od ruky...

Je to daleko k obchodu nebo tady víte, že tu jediňe autobusem nebo pěšky, když neporadíte, zas někdo vám musí pomoct a potom na autobus. ...No no, já jsem vždycky fakt chodila pěšky si já jí na starý Třinec všechno pěšky. No a teď jak jsem dostala tu artrózu do té nohy, co ty injekce, to mě ta noha začala, tak bolet, že že jsem si neporadila tak jako stěží. Jo jako stěží poradím si zajít.

Zde se dostáváme k původu finančních problému paní Magdy, popisuje svou frustraci nad nezodpovědným chování své kamarádky, které vedlo k exekucím a dlouhodobé finanční nestabilitě. Zároveň v tomto období zažívá v pocity bezmoci, paní Magda je totiž navíc v roli samoživitelky s třemi dětmi, o které se musí postarat.

Zvrat v životě paní Magdy nastává při nástupu do nové práce ve škole a spolu s novou prací získává i nové bydlení. Díky pomoci pana ředitele se jí podaří dostat do insolvence a lépe tak zvládá své finanční problémy. Paní Magda díky nové práci blíží k finanční stabilitě, což může být důležitý faktor k získání sebevědomí a návratu do společnosti. Klíčovým faktorem, který by mohl mít vliv na sociální integraci pro paní Magdu může být nová práce. Díky nové práci může splácet insolveni a zvýšit své sebevědomí.

R2: *No a smůla byla ta, že já jsem jedné takzvané kamarádce vzala půjčku na své jméno a ona to pak nesplácela. No a právě proto, že jsem byla sama s třemi dětmi, tak jsem se v tom plácala a žila skoro 10 let, než jsem nastoupila do školy, jako uklízečka a tamější pan ředitel mi řekl, ať zkusím insolvenci, už jsem byla v exekucích a pořád jsem to tak nějak no, plácala páté přes deváté.*

No naštěstí já jsem to teda zkoušela s tou insolvencí už dříve, ale vzhledem k tomu, že jsem měla vyživovací povinnost na tři děti a byla jsem sama, tak mi to nevyšlo nikdy. Tím pádem jsem se dostala do exekucí. No a když jsem se teda dostala do té insolvence, já jsem začala pracovat ve škole. Škola mi poskytla i byt. To bylo super.

Finanční nestabilita vyvrcholí u paní Magdy až do stavu insolvence, která sice pomáhá řešit finanční problémy, na druhou stranu znamená komplikace v cestě za vyhovujícím bydlením. I nadále paní Magda zažívá pocity frustrace a bezmoci při hledání bydlení. Vysoká kauce a nedostatek bytů jsou totiž ve spojitosti s insolvenčí pro paní Magdu nepřekonatelnou bariérou. Paní Magda zde popisuje také to, že o programu HF vůbec nevěděla.

R2: *Tak jsme se chtěli jít teda přestěhovat, ale vzhledem k mojí insolvenci to nebylo možné. Byli jsme tady na společnosti CPI byty a tam jsem jenom vyslovila to slovo (insolvence, pozn. autora). Ani jsem nemusela podávat přihlášku a hned mě odmítli.*

Já, když jsem jako by na vsi žádala o bydlení, tak já jsem tam měla, ...7 let podanou žádost o bydlení, ale nedostatek bytů. ...tady (v Třinci, pozn. autora) vlastně vesměs pokud jsem hledala bydlení, tak takzvaně načerno nikdo vám nedá trovale bydliště. Všichni chtěli 3 kauce dopředu

jo, a to jsem zapomněla říct, že vlastně moje finanční situace mi nedovolovala sehnat si 3 kauce dopředu, a právě CPI byty tohle vyžadují.

...nevěděla jsem vůbec o tom, že nějaký takový program existuje (housing first, pozn. autora). A vlastně jsem se dověděla od paní (sociální pracovnice, pozn. autora), která, vlastně ta Slezská diakonie oslovila CPI byty jako jako společnost, že by chtěli poskytnout pouze ale, že pouze 2 uchazečům tuhleto pomoc a oni se oni se měli rozhodnout, komu to nabídnou a paní mi řekla, že já jsem ji napadla jako první.

Paní Magda zdůrazňuje, že má svou finanční situaci pod kontrolou. Opakuje také slovo *všechno* ve spojitosti se zaplacenými účty, čímž chce nejspíš poukázat, na to že je finančně zodpovědná a je schopna plnit své povinnosti. Podpora od Slezské diakonie je pro paní Magdu důležitá, znamená totiž odstranění bariér ke stabilnímu bydlení a možnost dokázat svou spolehlivost.

R2: Já jsem jim vlastně ukázala 4 roky zpátky veškeré prostě platby, že platím všechno, nájem, všechno, že i tu insolvenci stahují z platu. Všechno jsem měla v pořádku. Tak si mě teda pozvali, Slezská diakonie. ... Takže jsme se s dcerou přestěhovaly do bytu, oni mě-jako by mě zaštitili, jo s tím, že se za mě zaručili ta Slezská diakonie a díky tomu já jsem ten byt získala. ...odesílala jsem jim zaplacené složenky nájmu a tak. A po půl roce mi řekli, že teda už mě nebudou jakoby kontrolovat, že jsem, jak to říct, spolehlivá.

Slezská diakonie poskytuje i další pomoc v bydlení, ta ale pro paní Magdu není potřeba. Z vyprávění paní Magdy je patrné, že největším problémem byly finance. V ostatních aspektech života je samostatná a nepotřebuje pomoc a lze usuzovat, že je na to také hrdá.

R2: Vždycky, když přišla, tak pokaždé se mě ptala, jestli něco nepotřebuju, to byla její první otázka. No jo, jestli něco nepotřebuju, že mi můžou poskytnout i třeba nějaké kuchyňské nádoby, nebo tak kdybych potřebovala anebo vyřídit něco na úradech. Jenomže já jsem vlastně celý život byla sama, tak jsem všechno uměla si zařídit dál. Ona mi říkala, s vámi není žádná práce, vy nic nepotřebujete.

Změna nastává až v azylovém domě v Třinci, kde paní Petra začne spolupracovat se sociálním pracovníkem Slezské diakonie. Cesta k novému bydlení ale není jednoduchá. Paní Petra popisuje prvotní nezdár při ucházení se o byt v programem HF a také lítost nad tímto nezdarem. Nakonec ale získá nové bydlení, musí ale snížit ze svých nároků a přizpůsobit se. Paní Petra se totiž nacházela v zoufalé situaci kvůli končící nájemní smlouvě v azylovém domě. Nové bydlení tedy může pro respondentku znamenat úlevu od tlaku, který byl způsoben právě končící nájemní smlouvou v azylovém domě.

R3: *A já nevím, jestli po 7 měsících s tím pánem (sociální pracovník, pozn. autora) jsme spolupracovali, nebo po půl roce, tak nějak to bylo mi pomáhal sehnat byt.*

On první zkoušel v Třinci, ale tam jsem neměla, jakože trvale tím, že je Český Těšín okres Karviná. Já jsem měla v Karviné troalé bydliště, tak jsem měla jít do tohoto paneláku, ale myslím, že do 1. nebo 2. patra ale nevím, to nevyšlo. Tam dali někoho jiného, tak potom tady toto. No a já jsem to musela vzít, že 10. patro, tak mám malé děti, tak nevím, no musela jsem to vzít, protože mi končila už nájemní smlouva na tom azylu. Tak už jsem brala všechno no.

Paní Marie se ke stabilnímu bydlení dostala přes azylový dům. Vybrání do nového bytu přisuzuje své pracovitosti a pomoci sociální pracovnice. Zajímavostí je, že paní Marie vypráví o novém bydlení jako o dárku, což může naznačovat, že se nepodílela na hledání současného bydlení. Zároveň lze ale usuzovat, že si svého bydlení velmi váží.

R4: *jsem byla na azyláku a tam jsem vlastně dostala to bydlení. Na Vánoce jsem dostala dárek. No jako ta sociální pracovnice mi jako napsala a mě to vyšlo jakoby...
...já jsem tam aji v tom azyláku už dělala, takže oni si všimli že jsem pracovitá.
Hodně mi pomohli...*

Paní Andrea popisuje možnost bydlet v novém bydlení ve vyloučené lokalitě Nové Město na okraji Karviné. Respondentka vnímá tuto oblast negativně a už předem bydlení zavrhuje. Paní Andrea nemá stabilní bydlení, ale i přesto raději zůstává bydlet u známých, než aby se přestěhovala do stabilního, podle ní ale

nevyhovujícího bydlení. Neslevuje tedy ze svých nároků a je si vědoma, že nabízené bydlení by mělo negativní dopad na její život a zejména psychickou pohodu. Lokalita bydliště a psychický stav jsou podle paní Andrey klíčovými překážkami v cestě za stabilním bydlením.

R5: *...být mi ukázali v zóně tam vzadu úplně na šestce. ...a tam je plno cikánů vzadu a ale aj jako bílých, ale jsou to prostě lidi, co fetujou, co nepracujou, co pijou kouří a berou drogy a všelijaké to. Jak jsem říkala paní (sociální pracovníci, pozn. autora), já tam nechci jít, protože já trpím depresí a ona, ale ne tam to už není. ...dívám se a tam stojí 20 cigánů. Ten na každém rohu ty cigáni a ona říkala, musíte si jít podívat na ten byt. ...tak jsem se šla podívat, pane bože, ...kuchyňka ještě nedodělaná. Toaleta to bylo umyvadélko bylo takové malé pak tam byla zed'. ...ale to bylo prostě pro trpaslíka jsem si řekla, já tam měla dát postel skříně nebo něco takového, tak já se tam nehnu, no strašné. Tak jsem pak řekla paní Xxx (sociální pracovníce) důvod, že je to malé a že bych tam trpěla jako psychicky to hrozně takové a jedno okno jenom. Tak byla naštvaná, no tak to tam napsala.*

Bydlení paní Andrey je sice nejisté, bydlí ale podle jejího popisu ve vyhovujícím a stabilním bydlení u známého, kde je spokojená. Tato skutečnost nejspíš ovlivnila rozhodování paní Andrey ve spojitosti s odmítnutím bydlení ve vyloučené lokalitě na okraji Karviné. Odmítá tedy i osamostatnění, které by mohlo znamenat prohloubení sociálního vyloučení, snížení komfortu a nejspíš také pocitu bezpečí. Pro paní Andreu je pomoc známého, u kterého bydlí a hlídá psi důležitá. Psi společně s vyhovujícím bydlením jí pomáhají lépe zvládat její psychické problémy. Paní Andrea si uvědomuje, že již nemůže dále bydlet v nejistém bydlení u známých jako předtím. Má totiž nyní na starost psi, se kterými chce bydlet ve vlastním standardním bydlení. Psi jsou nejspíš pro paní Andreu klíčovým faktorem, který pozitivně ovlivnil její osamostatnění se a také snahu vrátit se zpátky do společnosti.

R5: *No a pak jsem bydlela rok (před bydlením z HF, pozn. autora). tak jsem měla štěstí, že tam byl majitel těch 2 psů. No tak oni mi představili jemu, že miluju psi, že bych je mohla hlídat a on no super. Takže já furt o pejskách. Já jsem animalista úplně na 300 %. Já miluju zvířata*

veškerá err oni jsou oni... Ten majitel je bere jako psi a pro mě to jsou děcka toto jo. No a on říkal, že můžu aj bydlet u něho, protože on vůbec nikdy není doma. Jestli přijede na par dnu, tak on byl vždycky v obýváku. Já jsem byla v pokoji a pak on měl svoje přítelkyně vždycky, takže to bylo v klidu. No, takže mi poskytl toto, takže to bylo super štěstí. Velké štěstí mě potkalo s tím vážně. A pak on měl svoje přítelkyně vždycky, takže to bylo v klidu, ale pak už jsem cítila, že prostě musím najít něco jiného, protože se měl ženit (majitel psů, pozn. autora) a já už jsem tam ani nechtěla být s nima. Jako nevyhazoval mě, ale už to bylo takové jiné. Ale zase ti psi žejo, takže i kvůli nim jsem už nemohla k někomu jen tak nebo bydlet takhle někde. Mít něco, kde můžu být s těma psama a starat se o ně, vlastně takhle žít takhle.

Zvrat přichází při spolupráci se sociálním pracovníkem Slezské diakonie, kterého paní Andrea kontaktuje díky svému bratrovi. Respondentka dále popisuje proces k získání stabilního bydlení v programu HF, který do té doby neznala. Trpělivě spolupracuje se Slezskou diakonií a snaží se osamostatnit. Cesta to není jednoduchá, paní Andrea, ale nejspíš i díky pomoci z programu HF získá sebevědomí k tomu se osamostatnit a bydlet ve vlastním stabilním bydlení.

R5: ...můj bratr, protože bydlel na betelu (azylový dům, pozn. autora) a ještě vlastně spolupracuje s bettelem, ale bydlí na bytě, tak mi řekl: zajdi za panem (sociální pracovník, pozn. autora) a ten pan, co je terénní pracovník nějaký tak on mi pomohl mi to, vysvětlil, co mám dělat. No a já jsem s ním pořád v té kanceláři komunikovala, tak tam seděli dvě paní a ta první paní mi, říká no a zkoušela jste housing first? Jo říkám, ne, já to vůbec nevím, co to je. A tak on mi to vysvětlil, ...že tam přijdou dělat pohovor, nábor na ty lidi, že se tam mám dostavit, no tak jsem tam přišla. Udělali pohovor, že jaká situace a co mě potkalo takové věci. Takže jsem prošla jako tím výběrem nebo co. Trvalo to sice pár měsíců, no ale pak mi zavolali, ukázali mi tento byt, já jsem byla šťastná jak blecha...

co je terénní pracovník nějaký tak on mi pomohl mi to, vysvětlil, co mám dělat. No a já jsem s ním pořád v té kanceláři komunikovala, tak tam seděli 2 paní a ta 1 paní mi, říká no a zkoušela jste housing first? Jo říkám, ne, já to vůbec nevím, co to je.

Paní Karolína má stálou práci, ale pracuje bez pracovní smlouvy. Potýká se proto s finančními problémy a není schopná ušetřit více peněz. Navíc partner nemůže pracovat kvůli svým zdravotním problémům, oba jsou tedy odkázáni na plat paní Karolíny.

R6: *No ale s příchodem Corony už se všechno (pauza), jelikož já jsem blbec nedělala normálně na smlouvu, ale čistě jenom na dohodu, že jo, provedení práce, jelikož jsem byla dost poměrně dobře placená, takže jsem nepotřebovala tak nějak, jako jsem si nemohla stěžovat. Takže mě to ani tak nějak jako netrapilo-nenapadlo.*

...já jsem tam v té robotě už potom zkejsla sama, a navíc jsem dostával, jo mě vyplácela vlastně jo, musela mě vyplácet jo obden nebo na ruku, nebo takhle, jo třeba co 2 dny.

...ten (partner, pozn. autora) byl na nemocenské s páteří, takže jo musel nemocenskou ukončit.

...Já od rána do noci v robotě. ...Takže nějakých 400 hodin měsíčně standard a zpátky do stanu že.

Paní Karolína popisuje, že pouze organizace Renarkon jim poskytla pomoc. Nacházeli se v zoufalé situaci a dokonce uvádí, že musí lhát, aby pomoc získali. Renarkon je totiž organizace, která pomáhá závislým osobám na alkoholu nebo drogách. Skutečnost, že žádná jiná organizace jim pomoc poskytla mohla být pro ně frustrující zkušeností. Pomoc organizace Renarkon využijí i přes stud, který pociťuje zejména partner paní Karolíny. Lze tedy usuzovat, že situace na ulici byla pro paní Karolínu a jejího partnera příliš náročná na to, aby ji zvládli sami. Podle paní Karolíny totiž nemají na vybranou, pomoc potřebují. A právě i díky organizaci Renarkon se dostávají k Slezské diakonii a programu HF a dodává, že o programu HF slyší poprvé. Spolupráce s organizací Renarkon vyústí také ve změnu práce. Paní Karolína nejspíš ví, že její předchozí práce v kuchyni by neznamenal cestu ven z bezdomovectví. K životní změně ji mohla přimět také snaha se opět vídat se svou dcerou, se kterou téměř přerušila kontakt kvůli životu na ulici a částečně také kvůli pandemii covid-19. Nové zaměstnání a touha zlepšit vztah se svou dcerou mohou být klíčovými faktory, který mohl přispět k sociální integraci paní Karolíny. Paní Karolína si uvědomuje, že

cesta z bezdomovectví není jednoduchá a chápe, že člověk potřebuje pomoc, aby opět mohl žít kvalitní život ve vyhovujícím bydlení.

*R6: Naším štěstím bylo, že jsme začli spolupracovat tady, co je s Káčkem Renarkonem (kontaktní a poradenské centrum pro osoby se závislostí, pozn. autora) to byla jediná organizace, která byla ochotná. ...jsme si tam napsala, žejo ten, že pije, jenom, že chlastá, já že beru drogy no abysme tam mohli, ...já odpovím cokoli co nejdřív. On (partner, pozn. autora), že tam chodit nebude. Ho vlastně všichni znají, že protože mě tam někdo potká, jak z tama vylezu, tak se hanbou propadnu. Ve finále člověku nezbyde nic jiného. Že přes to Káčko jsme se dostali vlastně i k diakonii a tomu housingu, že mě to tam na to doporučili jakoby, žejo. Předtím nám o tom nikdo jako neříkal, že něco takového je. No a pak se to vlastně přetočilo no, ta práce byla problém žejo, jak jsem byla vyplácena prostě jen, tak na ruku. Tak mi pomohli sehnat práci tady v pekárně. Jsem do toho šla. Bydleli jsme na ulici, jsem to nikomu neříkala. Ta dcera no, že zas jsem se, žejo s ní chtěla vídat a třeba aby přišla, tak abychom zas-mohli se normálně vídat. Je fakt, že jsem si vždycky říkala, jak jsem viděla ty bezd'áky na té ulici říkám, proč do prde*e jo jsem nějak (pauza). A teď už vím, že ti lidi se sami z té ulice prostě nedostanou.*

Po smrti manžela se paní Lucie dostává do problému s bydlením. V bytě již dále nemůže bydlet a musí se vystěhovat, důvod vystěhování ale neuvádí. Nejspíš se jedná o nedostatek financí, jelikož po smrti manžela se rodinný rozpočet zmenšil a pro matku samoživitelku muselo být složité zaplatit daný byt. Navíc také uvádí, že pracovala, ale náročné období, během kterého přišla o 2 partnery mělo negativní dopad na její život.

R7: No a já jsem bydlela v bytě od Residoma, vlastně teďkon Heimstaden (poskytovatel nájemního bydlení, pozn. autora) a oni mi ten byt nechťeli nechat, takže já jsem se musela vystěhovat...

Já jsem neměla problém, třeba, i když jsem bydlela v podnájmu. Já jsem pracovala všechno jo, ale během těch 3 let úplně všechno sesypalo.

3.1.6 Přínosy a výzvy ve standardním bydlení

Paní Jarmila sice není zcela spokojená se současným bydlením, celkově pro ni ale znamená psychickou pohodu a bezpečí. Vyprávění paní Jarmily může také naznačovat, její touhu po zařazení se zpět do běžného života. Nicméně ale stále není soběstačná, a i když žije ve stabilním bydlení, jedná se o vyloučenou lokalitu a okraji Třince a vnímá právě zdraví jako klíčový faktor kvalitního života.

R1: *No tak mohlo by to být lepší, určitě lepší. No vždycky by to mohlo být lepší, ale hlavně to zdraví vám říkám, to zdraví nekoupíte. Jak si to člověk zařídil, jak byl blbej tak.*

No bydlí se tu je tu klídek, tady fakt je klid.

Celkově lze interpretovat, že paní Magda vnímá své současné bydlení jako stabilní, a i přes nedokonalosti staršího bytu je pro ni vyhovující. Z vyprávění je možné rozklíčovat také pocity vděčnosti a spokojenosti. Důležité pro paní Magdu je, že mají vlastní bydlení, které jim poskytuje domov a všechno, co potřebují.

R2: *...některé zrekonstruovali, některé ne. Ten můj zrovna třeba ne. Ten byl takový v uvozovkách ještě komunistický, ale já jsem byla ráda, že máme bydlení.*

Dobře se nám bydlí. máme vlastně všechno po ruce. Je to fajn.

Současné bydlení sice pro paní Petru není ideální, ona se ale zvládá přizpůsobit a nahlíží na bytovou situaci pozitivně. Dále popisuje lokalitu bydliště, se kterou je spokojená, nachází se totiž v blízkosti školy a školky. Podle tohoto popisu lze usuzovat, že paní Petra vnímá své bydlení jako bezpečné a stabilní.

R3: *Jo je to lepší než někde po azylech nebo tak. Bydlela jsem vždycky jako v nižších patrech, ale už jsem si na to zvykla. Kliky jsem všude dala pryč kvůli dětem. No ale je to to v klidu jako sousedi jsou taky fajn, sice nahoře, jakože jo asi tam pijou často, ale je to tu fakt dobré. Blízko mám školku aji vlastně hned před barákem je škola.*

Vzhledem ke zjevnému bezdomovectví, ve kterém paní Marie žila 5 let, je možné usuzovat, že její nároky na bydlení souvisejí především se základními potřebami. Paní Marie si váží jistoty a bezpečí, kterou jí poskytuje střecha nad hlavou,

a zároveň oceňuje teplo domova. Současné bydlení lze interpretovat jako nový start v životě paní Marie, a navíc může přispět k lepšímu psychickému stavu a k začlenění se zpět do společnosti.

R4: Jo, tak jsem ráda, protože člověk není na ulici. Od neděle už je chladno, takže začali topit, tak to je perfektní. ...Jsem ráda a člověk má ledničku s mrazákem jo jakoby vybavení.

Já jsem byla úplně na dně, že. A teď kom jsem se dostala ze dna na byt, to je pěkné.

...a člověk si to udržuje, že pořádek, kam musí mít.

Současné bydlení představuje pro paní Andreu zásadní životní posun. Zmiňuje základní faktory, které stabilní bydlení poskytuje – má se kam vrátet, má střechu nad hlavou a klid. Popisuje zde také jak bydlení pozitivně působí na její psychickou pohodu, konkrétně tedy lokace bytu v klidné části města. Tyto zkušenosti přinášejí paní Andrey do života stabilitu a naději do jejího každodenního života. Připadá si podle svých slov *skoro jako normální člověk* – což naznačuje, že stabilní bydlení a pomoc programu HF má pozitivní dopad také na sebeúctu paní Andrey a její pohled na samu sebe.

Já neměla jsem nic a mám všechno jo. ...mám kam jít, mám kde spát, nikdo mě neotravuje, dělám si domácí-prostě si to užívám... Si lehnout na chvíli, nikdo mi neříká honem pojd', nebo dělej to to nebo.

R5: ...i když jsem tu sama vidím třeba jak si hrajou děti jo, nebo tam sedí lidi na terase, nebo něco prostě já furt slyším život, jo, a to to mě to, to mi dělá dobře, jako je slyšet, že je fakt taková společnost.

No pecka. Hm jsem strašně ráda.

...jak jsem fakt dostala tady ten byt a jsem říkala tolik světla v bytě, to se úplně jsem byla šťastná ježiši a začátky byly, začátky byly, že jsme spali na zemi všichni, protože ještě jsem tady neměla ty věci. No ale uteklo to tak rychle všechno. Že si žiju skoro jako normální člověk, no.

Současné bydlení vnímá paní Karolína poměrně negativně. Má sice kde bydlet, není ale spokojená s životním standardem, který ji její současná finanční situace

umožňuje. Vyhovující bydlení sice má, ale nejspíš pro ni neznamená domov a projevuje touhu mít lépe zařízený byt, který by splňoval její požadavky.

R6: *No jo máme 4 zdi, jako když to řeknu takhle blbě, oni vás sice vezmou z ulice, dají vás jo, nastěhujete se sem ale do 4 prázdných zdí omezeným-jo ten omezený rozpočet. Za prvé, máme stravenky a ta práce není jako úplně záchrana jo. Za druhé máme tak s bídou, jo jenom tak, aby člověk jo. Takže to, co dostanete jak z té diakonie jo aspoň ten základní nábytek nebo... ale neexistuje, že byste si ten byt aspoň nějak. On je chlap mu je to možná asi jedno, ale já jako ženská si potřebuju někde aspoň ten zatracený obrázek, nebo něco jo. A prostě nemůže člověk, takže jo. Já třeba spím a vadí mi, že mám každou peřinu jinou jo. Ono to prostě těžko-horko těžko zkousávám jo. Ale však jo člověk už má takové, ty základní věci, se prostě jo automaticky vrací k tomu bytu a teď vás dojebe taková kravina-blbost, jo.*

Společně se stabilním bydlením přichází změna pohledu na činnosti, které byly při životě na ulici žádoucí, nyní jsou ale podle paní Karolíny nevhodné. Paní Karolína, tuto změnu popisuje jako určitou ztrátu svobody. To, co mohla nebo spíš musela dělat je nyní spojeno s pocitem studu. Snaží se nejspíš žít život jako ostatní lidé v jejím okolí a nezískat negativní pověst u svých sousedů.

R6: *Člověk byl na té ulici, a tak nějak chodil po těch popelnících, co tam, kde našel nebo tak to bylo sice divné, ale prostě z nouze ctnost. Nepřišlo to, holt to muselo být, ...ale jak už máte jít z toho bytu někde jo, nebo tam vidíte hezkou židli jo. A teď se rozhlížíte, jestli vás někdo uvidí, neuvidí. Už je to úplně o něčem jiném, no.*

Současné bydlení vnímá paní Lucie jako změnu k horšímu, její předchozí bydlení bylo totiž na lepší úrovni. Současná finanční situace ji ale neumožňuje vylepšit svou bytovou situaci a stále se v novém bydlení musí adaptovat. Popisuje také konflikty se sousedy, které mohou adaptaci ztížit. Zároveň mohou tyto konflikty znamenat pro paní Lucii absenci sounáležitosti se sousedskou komunitou a pocit osamělosti.

R7: *Musím si zvykat, já jsem totiž bydlela v Místku, tam se mi třeba líbilo víc, ale hodně si zvykám. Já třeba mám sousedku, která není teda super, protože jako já, když jsem se stěhovala,*

tak přišla a začala po mě křičet, že jestli jsem normální v 1 hodinu odpoledne já říkám, já jsem se stěhuju, tak přece nemůžeme chodit po špičkách jako jo. ...No a za chvíli rachot přiletěla že jestli jsme normální, že odkud nás vystěhovali, odkud jsme přišli, já na ni koukám a říkám, děláte si, ze mě srandu, já říkám, to jsou věci, které se dají řešit v klidu.

4. Diskuse

Cílem práce bylo prozkoumat zkušenosti žen, které prožily bytovou nouzi a získaly pomoc z programu housing first a zaměřit se na identifikaci klíčových faktorů, které by hypoteticky mohly mít vliv na jejich sociální integraci. A díky těmto zjištěním pomoci k efektivnějšímu cílení programu housing first. Tyto zkušenosti byly zkoumány skrze životní dráhy respondentek pomocí narativních interview. Získaná data tedy tvořila životní příběhy respondentek. Jako výzkumnou metodu jsem zvolil fenomenologii, zaměřuje se totiž podle Hendla (2005) na porozumění jedince a jeho prožité zkušenosti. Zkoumaným fenoménem bylo sociální vyloučení žen, a následný proces sociální integrace. Výzkum jsem zaměřil na ženy, a to z důvodu, že se jedná o ohroženou skupinu v bytové nouzi. Podle Oudshoorn et al. (2018) je porozumění situaci žen v bytové nouzi klíčové pro vytváření cílených sociálních politik a intervenčních programů, které berou v úvahu specifické potřeby a okolnosti žen.

Prvním krokem při formování cílové skupiny bylo určení lokality výzkumu. Zvolil jsem Moravskoslezský kraj, jelikož zde sídlí velké množství organizací s programem housing first. Housing first jako program pro řešení nejen bytové nouze, ale celkově sociální integrace jsem si vybral pro výzkum z důvodu jeho úspěšnosti zabydlování klientů a také kvůli jeho popularizaci. Výzkum byl realizován, díky organizaci Slezská diakonie, která mi umožnila provést rozhovory se svými klientkami programu housing first. Dalším krokem byl samotný sběr dat. Po každém rozhovoru následovalo přepsání a následná analýza. Pomocí otevřeného kódování jsem ve vyprávěních hledal témata a následně zjišťoval, jak jsou mezi sebou propojená.

Ve vyprávěních respondentek jsem identifikoval šest témat, která byla ve vyprávěních opakovala. Prožívání rodinných a partnerských vztahů, traumatizující události, zdravotní stav a jeho důsledky, prožívání bytové nouze, překážky a výzvy spojené se sociální integrací a přínosy a výzvy standardního bydlení. Díky těmto tématům je možné lépe pochopit zkušenosti žen, které prošly bytovou nouzí

a odpovědět na hlavní výzkumnou otázku: “Jaké klíčové faktory by mohly mít vliv na sociální integraci žen, které prošly bytovou nouzí a získaly pomoc z housing first programu, a jak díky znalosti těchto klíčových faktorů pomoci efektivněji cílit program housing first?” Nejprve je ale potřeba odpovědět na dílčí výzkumné otázky, které se vztahují k vybraným tématům.

Jak souvisí zkušenosti žen z jejich rodinných a partnerských vztahů se sociální integrací?

Bylo zjištěno, že paní Petra, paní Lucie a paní Andrea vyrůstaly v dysfunkčních rodinách. Nedostávalo se jim potřebné péče a zažívaly pocity nechtěnosti a izolace. Zároveň všechny tři respondentky měly problémy se svými partnery. Rodinné a partnerské vztahy měly pro ně negativní dopad na sociální integraci. Paní Karolína nechtěla svou rodinu obtěžovat se svými problémy se životem na ulici a své rodině to zatajovala. Paní Jarmila a paní Marie rodinu již nemají nebo se s ní nestýkají. Paní Jarmila se spoléhá na emocionální a praktickou pomoc partnera. Paní Marie má pouze bratra, ale nejsou v kontaktu. Paní Magda má dobré vztahy se svou matkou. Matka poskytovala pro paní Magdu bezpečné prostředí a mohla přispět k stabilitě a její sociální integraci. Partnerské vztahy paní Magdy ale naopak vedly k sociální izolaci.

Jaké významy ženy přiřazují traumatizujícím zkušenostem, které prožívaly v souvislosti s bytovou nouzí?

Respondentky Jarmila a Marie interpretují, že úmrtí partnerů pro ně znamenalo životní změnu. Sice se nacházely na dně svých psychických sil, ale tato zkušenost pro ně měla význam nového začátku, který znamenal cestu ke standardnímu bydlení. Negativní zkušenost, v podobě úmrtí partnera měla tedy pozitivní vliv na jejich na jejich bytovou situaci, která znamená postupnou cestu k sociální integraci. Tato cesta je ale vzhledem k traumatizujícím zkušenostem pro obě respondentky náročná a stále není u konce. Paní Lucii umřel partner, paní Andrey zase otec, tyto zkušenosti byly pro obě respondentky cestou k nejistotě, bezmoci a izolaci. U paní Magdy bylo

zjištěno, že prožila domácí násilí, po kterém od manžela odešla. Osvobození se od násilného partnera znamenalo zejména ztrátu domova a jistoty. Paní Karolína zažila traumatizující okamžiky v začátcích bezdomovectví, což pro ni znamenalo hlavně bezmoc.

Jaké jsou hlavní překážky a výzvy, se kterými se ženy setkávají při sociální integraci?

Z dat je zřejmé, že respondentky Jarmila a Andrea trpěly psychickými problémy, konkrétně depresemi. Deprese měly negativní dopad na jejich schopnost pracovat a následovalo vyřazení z pracovního poměru a také finanční nestabilita. Finanční nestabilita byla překážkou v integraci také u respondentky Magdy, Karolíny a Lucie. Finanční nestabilita byla u respondentek vyvolaná různými důvody – zadlužení se, smrt partnera a znamenala bariéru při sociální integraci. Dalšími překážkami byly chybějící sítě podpory při sociální integraci. Výzvou pro respondentky je najít stabilní práci a rozšířit své sociální sítě, což je nelehký úkol, i když respondentky mají stabilní bydlení.

Jaké významy ženy přiřazují současnému bydlení?

Po analýze dat je zřejmé, že současné bydlení je pro respondentky místem psychické pohody. Stabilní bydlení znamená pro většinu respondentek také změnu k lepšímu a jistotu. Na druhou stranu paní Lucie vnímá současné bydlení jako zhoršení životního standardu. Paní Karolína a paní Jarmila nejsou spokojené s vybaveností bytu a chtěly zlepšit své bydlení. Současné bydlení pro ně ale znamená motivaci k vybudování lepšího domova. Lze však tvrdit, že současné bydlení znamená pro všechny respondentky bezpečné místo pro život.

Přichází na řadu odpovědět na hlavní výzkumnou otázku, která se skládá ze dvou částí. Nyní se budu věnovat první části hlavní výzkumné otázky. *Jaké jsou tedy klíčové faktory, které by hypoteticky mohly mít vliv na sociální integraci žen, které prožily bytovou nouzi a získaly pomoc z programu housing first?* Identifikovat jeden obecný

klíčový faktor, který by se vztahoval ke všem zkoumaným případům není zcela možné. A to jsem také predikoval při formulování cíle, jelikož se zaměřuji na klíčové faktory sociální integrace. Proces integrace je totiž individuální proces a každá respondentka ho prožívá rozdílně. Je ale možné identifikovat klíčové faktory u každé respondentky zvlášť, které by hypoteticky mohly ovlivňovat jejich sociální integraci. Celkem jsem identifikoval čtyři klíčové faktory, které by hypoteticky mohly mít vliv na sociální integraci – role matky, získání práce, úmrtí partnera a snaha o navázání přerušovaných vztahů.

U paní Jarmily bylo identifikováno úmrtí partnera jako klíčový faktor, který by mohl ovlivnit sociální integraci. Po této zkušenosti se paní Jarmila rozhodla opustit život v nejistotě, pobývala totiž spolu s manželem u známých. Rozhodla se tedy opustit nejisté bydlení, odešla na azylový dům a omezila alkohol. Úmrtí partnera bylo také pro paní Marii nejspíš klíčovým faktorem v její sociální integraci. Žila spolu s partnerem na ulici, po jeho smrti ale zůstala sama. Rozhodla se tedy vyhledat pomoc a dostala se do azylového domu. Zároveň je možné u paní Marie identifikovat také další důležitý faktor možného vlivu sociální integrace – obnovení vztahu se svým bratrem, se kterým během života na ulici ztratila kontakt. Při životě na ulici pro paní Jarmily podle jejích slov nebylo možné opět navázat kontakt. Bratr byl tedy nejspíš také motivací k tomu bydlet ve standardním bydlení a sociálně se integrovat. Je tedy možné, že jestli ženy žijí s partnerem v sociální izolaci, tak po smrti partnera může dojít k životní změně a nastartování procesu sociální integrace.

Paní Magda a paní Karolína popisují dva klíčové faktory v jejich sociální integraci. Prvním faktorem je získání práce. U paní Magdy znamená nová práce také bydlení, které získá jako uklízečka ve škole. Navíc díky pomoci ředitele školy dokáže řešit své finanční problémy prostřednictvím insolvence. Paní Karolína získává novou práci díky sociální organizaci a tím také přispívá finanční stabilitě a sebevědomí, což může pozitivně ovlivnit sociální integraci respondentky. Získání stabilní práce má podle Oudshoorn et al. (2018) pozitivní vliv na bydlení a sociální integraci žen

programu HF v Kanadě. Respondentky uvedly také, že stabilní práce jim pomohla zlepšit jejich finanční situaci a získat nové bydlení. Získání stabilního bydlení pro ně znamenalo splnění jejich cílů bydlet samostatně ve vlastním bytě. Druhým klíčovým faktorem sociální integrace je pro paní Magdu a paní Karolínu role matky. Paní Magda chce pro děti vyhovující prostředí pro život. Musí tedy bydlet ve standardním bydlení. Paní Karolína zase obnovit vztah se svou dcerou, kterou během života na ulici nevidala. Dá se říci, že je jejich děti motivují k procesu sociální integrace – najít vyhovující bydlení a žít spolu v jedné domácnosti nebo se navštěvovat.

U paní Petry a paní Lucie hrají hlavní roli při sociální integraci také jejich děti. Klíčovým faktorem sociální integrace byla identifikována opět role matky. Obě respondentky v dětství zažily podobnou zkušenost – pocity nechtěnosti vyvolané nezájmem jejich matek, které se o ně odmítly v dětství starat. Paní Petra i paní Lucie chtějí svým dětem zajistit lepší prostředí pro dospívání, než měly ony. Jejich děti je tedy motivují a nejspíš i pozitivně ovlivňují faktory jejich sociální integrace. Paní Petra kvůli dětem opouští toxického partnera a hledá bezpečí v azylovém domě. Touha získat standardní bydlení souvisí nejspíš ve velké míře s touhou postarat se o své děti. Paní Lucie směřuje k sociální integraci také ve velké míře díky svým dětem. Popisuje nutnost se postarat o své děti, jako hlavní hnací sílu v cestě za standardním bydlením a sociální integraci po úmrtí partnera.

U paní Andrey byla dychtivost postarat se o psi identifikována jako faktor, který by mohl mít zásadní vliv na její sociální integraci. Kvůli svým psům se paní Andrea dokázala osamostatnit, získat stabilní bydlení a bojovat se svými psychickými problémy. Starost o psy by se z vyprávění paní Andrey dalo identifikovat jako klíčový faktor – role matky, i když se týkala zvířat a ne dětí. Z dat totiž vyplývá, že paní Andrea vnímala psi jako své děti, o které se musí postarat. Nestarala se tedy už jen o sebe. Výzkum Oudshoorn et al. (2018) popisuje také, že respondentky uváděly roli matky a touhu mít své děti v péči jako hlavní faktor jejich snahy získat stabilní a bezpečné bydlení a dále se i socializovat.

Ačkoli muži a ženy vstupující do programu HF s podobnými životními cíli, které se týkají posílení vztahů a získání zaměstnání, ženy si častěji stanovují cíle týkající se vzdělání nebo jejich dětí. Tyto zjištění naznačují potenciální rozdíly v potřebách integrace do komunity. Přesto stále neexistuje dostatek výzkumů o tom, jak se ženy přizpůsobují životu v podpůrném bydlení (Bird et al., 2017; Phipps et al., 2019; Oudshoorn et al., 2018).

Americké studie CEA (2019) zase popisuje jako důležitý faktor pro sociální integraci lokalitu bydliště. Z výzkumu vyplývá, že současné metody k řešení bezdomovectví, včetně programů housing first, nejspíš neřeší potřeby osob z holistického hlediska. Přestože účastníci byli vděční za své nové bydlení, prostředí nového domova nebylo příznivé pro ovlivnění sociální integrace. Nájemníci si dokázali své bydlení udržet, ale nedokázali rozšířit své sociální sítě. Riziková lokalita byla faktorem, který vedl k izolaci a sociálnímu vyloučení, a směrem k dlouhodobé nesoběstačnosti. Také Harris et al. (2019) výzkumem klientů HF programu potvrzuje, že sousedství má větší vliv na sociální integraci než bydlení, ve kterém žijí. Program HF by měl podle Tsemberis (2011) začleňovat své klienty do běžných komunit a nevytvářet lokality, kde žijí zejména klienti HF. Podle něj tato strategie brání sociální integraci. Naopak Pleace et al. (2016) popisuje vytváření komunit z klientů HF jako zdroj vzájemné sociální podpory, která může pomoci sociálně integrovat lidi také do rozšířených komunit. Evaluace HF programu u rodin s dětmi v Brně podle Siglové et al. (2023) zase ukazuje, že rodiny, které získaly bydlení v rámci programu HF si ho i po 5 letech dokázaly udržet nebo si najít jiné standardní bydlení. Nebyly, ale zjištěny statisticky významné rozdíly v oblasti duševního zdraví, spokojenosti se životem, sociální integrace aj. v porovnání s kontrolní skupinou, která nebyla klienty HF programu.

Ještě zbývá odpovědět na druhou část hlavní výzkumné otázky – *jak díky znalosti těchto klíčových faktorů pomoci efektivněji cílit program housing first?* Zjistit odpověď na tuto otázkou je poměrně složitým úkolem. Klíčové faktory, které by mohly

ovlivňovat sociální integraci žen mohou být i podobné u jednotlivých respondentek. V jejich pozadí ale stojí mnohdy rozdílné zkušenosti a z toho lze usuzovat, že i rozdílné potřeby pro sociální integraci. Sociální integrace je také dlouhodobý a podle zjištění také velmi individuální proces. Individuální přístup je tedy nutností. K efektivnějšímu cílení by mohlo přispět zaměření se na rodinné vztahy a podporovat je. To by mohlo znamenat nárůst psychické pohody u respondentek. Z dat bylo zjištěno že pro respondentky, které jsou matkami je důležité, aby jejich děti vyrůstaly ve vyhovujícím prostředí. Je pro ně a jejich sociální integraci tedy nejspíš i důležité, aby žili pohromadě se svými dětmi nebo rodinou. Program HF by se měl také zaměřit na podporu rodinných vazeb, ve smyslu jejich obnovy a udržování. Při sociální izolaci jsou totiž často rodinné sítě rozpleteny a obnovit je respondentky často nedokáží samy. Dále také je důležitá finanční stabilita, se kterou souvisí práce respondentek, která by měla odpovídat specifickým požadavkům jednotlivce. S jistotou lze tvrdit, že program HF by měl klást důraz na psychosociální podporu. Respondentky totiž zažily různá traumata, která měla negativní dopad na jejich psychiku. Například by i sociální pracovníci HF programu mohly spolupracovat s psychiatry nebo psychology respondentek, jelikož dobře znají jejich životní situaci.

Sociální pracovníci mají také větší důvěru u svých klientů než výzkumníci. Limitem práce byla totiž určitá bariéra mezi mnou a respondentkami. O svých traumatech bylo pro ně těžké mluvit s někým "z venku", tedy se mnou jakožto výzkumníkem, kterého vůbec neznají. Prozkoumat zkušenosti žen, které prošly bytovou nouzí a sociální izolací pro mě bylo tedy složitějším úkolem, než jsem očekával. Navíc získat možnost provést rozhovory s respondentkami byl také složitý proces. Organizace s HF programem, které jsem oslovil mi nedokázali poskytnout přístup ke svým klientkám. Zejména kvůli jiným probíhajícím výzkumům s jejich klientkami HF programu.

Limity práce jsou také v rozsahu výzkumu. Bylo provedeno pouze 7 narativních interview. Limitem této práce je tedy omezený rozsah vzorku

respondentek. Získaná data byla založena na narativních interview s konkrétními ženami, které prožily bytovou nouzi a získaly pomoc z programu housing first. Zkušenosti a příběhy těchto žen tedy nemusí zcela reprezentovat celou populaci žen v podobné situaci. Další výzkum s větším vzorkem respondentek by mohl přinést další perspektivy a odhalit další aspekty sociální integrace.

Dalším limitem práce je omezení na konkrétní region nebo lokalitu, ve které byl výzkum prováděn. Toto omezení může ovlivnit zobecnitelnost výsledků a jejich aplikovatelnost v jiných regionech či kontextech. Bylo by v budoucnu prospěšné provést podobný výzkum v jiných lokalitách, aby se získaly srovnatelné výsledky a zjistilo se, zda klíčové faktory pro sociální integraci žen v programu housing first jsou konzistentní nebo se mohou lišit v závislosti na regionu.

Přínosem této práce by mohl být hlubší pochopení toho, co ženy v bytové nouzi a sociální izolaci prožívají. Zejména však co by mohlo jejich sociální izolaci ovlivnit a na jaké faktory se v sociální práci a programu HF více zaměřit při sociální integraci. Diplomová práce ze sociologie, ale neposkytuje přesné návody, ale určitá doporučení. Pro další zkoumání této problematiky bylo by zapotřebí zapojit více respondentek a zároveň také zapojit sociální pracovníky programu HF a další výzkumníky. A také využít metody kvalitativního a kvantitativního výzkum. Mimo jiné může tato práce přispět k popularizaci programu HF. Respondentky před vstupem do programu HF vůbec netušily, že nějaký program HF vůbec existuje. O HF se většinou dozvěděly až od sociálních pracovníků nebo v azylových domech.

5. Závěr

V diplomové práci jsem zkoumal životní dráhy žen, které prožily bytovou nouzi a zapojily se do programu housing first. Zároveň také prožily sociální izolaci a mně zajímalo jaké jsou klíčové faktory, které mohly mít vliv na jejich sociální integraci. Nicméně se jedná o objemné téma a v rozsahu diplomové práce není zcela možné prozkoumat zkušenosti respondentek v celé jejich míře. Díky výzkumu jsem však chtěl zjistit, co bylo tím okamžikem v životě respondentek, že se jejich situace zlepšila a dokázaly získat standardní bydlení. Co tedy mohlo mít vliv na jejich sociální integraci. A mimo jiné pokusit se přispět k efektivnějšímu cílení programu housing first. Cílem výzkumu tedy bylo prozkoumat zkušenosti žen, které prožily bytovou nouzi a získaly pomoc z programu housing first, se zaměřením na identifikaci klíčových faktorů, které by hypoteticky mohly mít vliv na jejich sociální integraci. A díky tomu pomoci k efektivnějšímu cílení programu housing first.

K dosažení tohoto cíle byly použity narativní rozhovory, které umožnily zkoumat životní dráhy respondentek a jejich prožité zkušenosti. Metodologicky jsem se rozhodl využít fenomenologii, která se zaměřuje na porozumění jednotlivcům a jejich subjektivním prožitkům (Hendel, 2005). Výzkum se zaměřil na sociální vyloučení žen a následný proces sociální integrace. Volba této problematiky byla motivována skutečností, že ženy jsou ohroženou skupinou v bytové nouzi (Oudshoorn et al., 2018). Porozumění jejich situaci je klíčové pro vytváření cílených sociálních politik a intervencí, které budou brát v úvahu jejich specifické potřeby a okolnosti.

V rámci výzkumu jsem se zaměřil na Moravskoslezský kraj, který nabízí rozsáhlou síť organizací pracujících s programem Housing First. Tento program byl vybrán pro výzkum z důvodu jeho úspěšnosti při zajišťování bydlení a také kvůli jeho rozšíření v praxi. Spolupráce se Slezskou diakonií umožnila provádět rozhovory s klientkami programu HF. Sběr dat probíhal prostřednictvím narativních interview,

kteřé byly následně přepsány a analyzovány. Otevřené kódování bylo použito k identifikaci témat ve vyprávěních respondentek. Následně bylo identifikováno šest hlavních témat, která se v jejich vyprávěních opakovala: prožívání rodinných a partnerských vztahů, traumatizující události, zdravotní stav a jeho důsledky, prožívání bytové nouze, překážky a výzvy spojené se sociální integrací a přínosy a výzvy standardního bydlení.

Došel jsem k závěru, že respondentky mohou mít shodné klíčové faktory, které mohly ovlivnit jejich sociální integraci. Avšak jejich životní dráhy a tím pádem i potřeby v sociální integraci mohou být rozdílné. Identifikovány byly celkem 4 klíčové faktory – role matky, získání práce, úmrtí partnera a snaha o navázání přerušovaných vztahů. Nejvíce zastoupený je u respondentek klíčový faktor, který se týká jejich role matky. Celkem čtyři respondentky popsaly, že jejich děti pro ně byly hnací silou v procesu sociální integrace. U další respondentky byli identifikováni její psi a starost o ně, jako klíčový faktor k cestě za stabilním bydlením a také sociální integraci. Možný vliv psů na sociální integraci jsem identifikoval také jako klíčový faktor 'role matky'. Respondentka totiž popisovala velmi podobné pocity a motivace ve spojitosti se svými psi, jako respondentky se svými dětmi. Obecně by se dalo říci, že starost o jinou osobu nebo také zvíře může ovlivňovat sociální integraci. Dále bylo zjištěno že klíčových faktorů může mít respondentky více. U dvou respondentek, bylo identifikováno, že kromě role matky také získání nové práce může pozitivně ovlivnit jejich sociální integraci.

Dalším klíčovým faktorem byla určena smrt partnera, která pro dvě respondentky sice znamenala trauma, samotu a psychické problémy. Na druhou stranu vedla smrt partnera k životní změně a započetí procesu sociální integrace. Respondentky, u kterých byl identifikován klíčový faktor úmrtí partnera se již před smrtí partnera nacházely v bytové nouzi. Smrt partnera tedy u nich neznamenal cestu k sociální izolaci, ale naopak začátek procesu sociální integrace.

Cílem práce bylo také výše zmíněnými faktorů pomoci k efektivnějšímu cílení programu housing first. K výraznější změně a úpravě programu housing first by ale bylo potřeba provést rozsáhlejší výzkum. Nicméně i tak lze navrhnout, aby se program housing first zaměřil více na rodinné vztahy, a to konkrétně na vztahy matek a jejich dětí nebo na pomoc při obnově vztahů s dalšími členy rodiny. Dále také na finanční stabilizaci klientek, kterou může vyřešit stabilní práce. Práce by však měla odpovídat schopnostem dané klientky – ohlížet se tedy na specifické potřeby, schopnosti a zdravotní stav. Je tedy důležité ke každé klientce přistupovat individuálně a zaměřovat se na jejich konkrétní cíle a potřeby. V neposlední řadě také cílit pomoc směrem k psychickému zdraví. Například spolupracovat s psychology a psychiatry klientek.

6. Summary

In my thesis, I explored the life trajectories of women who experienced housing instability and engaged in the Housing First program. Simultaneously, they also faced social isolation, and I was interested in identifying the key factors that might have influenced their social integration. However, given the extensive nature of the topic, it was not entirely possible within the scope of the thesis to fully explore the respondents' experiences. Through this research, my aim was to understand what moment in the respondents' lives led to an improvement in their situation, enabling them to attain standard housing. What, therefore, could have influenced their social integration? Among other objectives, I sought to contribute to a more targeted approach in the Housing First program. Hence, the research aimed to investigate the experiences of women who experienced the housing crisis and received support from the Housing First program, focusing on identifying key factors that hypothetically could influence their social integration and thus contribute to a more effective targeting of the Housing First program.

To achieve this goal, narrative interviews were used, enabling an exploration of the life paths of the respondents and their lived experiences. Methodologically, I chose to utilize phenomenology, which focuses on understanding individuals and their subjective experiences (Hendel, 2005). The research centered on the social exclusion of women and the subsequent process of social integration. The research focused on the social exclusion of women and the subsequent process of social integration. The choice of this issue was motivated by the fact that women are a vulnerable group in housing instability (Oudshoorn, 2018). Understanding their situation is crucial for creating targeted social policies and interventions that take into account their specific needs and circumstances.

Within the research, focus was placed on the Moravian-Silesian Region, which offers an extensive network of organizations working with the Housing First program.

This program was chosen for research due to its success in providing housing and its widespread practical implementation. Collaboration with Silesian Diaconia allowed for conducting interviews with clients of the HF program. Data collection occurred through narrative interviews, which were transcribed and analyzed. Open coding was used to identify themes in the respondents' narratives. Subsequently, six main themes that repeated in their stories were identified: experiences in family and partner relationships, traumatizing events, health status and its consequences, experiences of housing instability, obstacles and challenges related to social integration, and the benefits and challenges of standard housing.

I concluded that the respondents might share common key factors that could have influenced their social integration. However, their life trajectories and consequently their needs in social integration might be different. Four key factors were identified in total – the role of motherhood, gaining employment, the death of a partner, and efforts to reconnect disrupted relationships. The most prevalent among the respondents was the key factor related to their role as mothers. Four respondents described that their children were driving forces in the process of social integration. For another respondent, the identification of her dogs and caring for them was a key factor in the journey towards stable housing and social integration. The possible influence of dogs on social integration was also identified as a key factor within the 'role of motherhood.' The respondent described very similar feelings and motivations regarding her dogs as respondents did with their children. In general, caring for another person or an animal may influence social integration. Furthermore, it was found that respondents may have multiple key factors. For two respondents, besides the role of motherhood, gaining new employment could positively impact their social integration.

Another key factor was identified as the death of a partner, which, for two respondents, meant trauma, loneliness, and psychological problems. On the other hand, the death of a partner led to a life change and the initiation of the social

integration process. Respondents who had the death of a partner identified were already experiencing housing instability before the partner's death. Therefore, the partner's death did not lead to social isolation for them but instead marked the beginning of the social integration process.

The aim of the study was also to assist in a more targeted approach in the Housing First program through these identified factors. However, a more extensive study would be required for significant changes and adjustments to the Housing First program. Nevertheless, it is suggested that the Housing First program focus more on family relationships, specifically on relationships between mothers and their children or assistance in rebuilding relationships with other family members. Additionally, on the financial stability of clients, which can be achieved through stable employment. However, work should match the capabilities of the respective client – considering specific needs, abilities, and health status. Therefore, it is important to approach each client individually and focus on their specific goals and needs. Finally, targeting assistance towards mental health is also crucial. For instance, collaborating with psychologists and psychiatrists for the clients' well-being.

Referenční seznam

- Acolin, A. (2021). *The public sector plays an important role in supporting French renters*. Washington, D.C.: Brookings Institution. Citováno dne 28. září 2023. Dostupné z: <https://www.brookings.edu/essay/france-rental-housing-markets/>.
- Bauman, Z. (1996). *Myslet sociologicky*. Praha: SLON.
- Belle, D. (1982). The stress of caring: Women as providers of social support. In L. Goldberger & S. Breznitz (Eds.), *Handbook of stress: Theoretical and clinical aspects* (s. 496–505). New York: Free Press.
- Berman, H., Gorlick, C., Csiernik, R., Ray, S. L., Forchuk, C., Jensen, E., & Al Zoubi, F. (2011). The changing face of diversity in the context of homelessness. In C. Forchuk, R. Csiernik, & E. Jensen (Eds.), *Homelessness, housing, and mental health. Finding truths-creating change*, (s. 205-228). Toronto: Canadian Scholars' Press Inc.
- Bertaux, D. (2003). The usefulness of life stories for a realist and meaningful sociology. In R. Humphrey, R. Miller, E. Zdravomyslova (eds.), *Biographical research in Eastern* (s. 39–52). Hampshire: Ashgate.
- Bertaux, D., & Kohli, M. (1984). The Life Story Approach: A continental view. *Annual Review of Sociology* 10, 215–237.
- Bird, M., Rhoades, H., Lahey, J., Cederbaum, J., & Wenzel, S. (2017). Life goals and gender differences among chronically homeless individuals entering permanent supportive housing. *Journal of Social Distress and the Homeless*, 26(1), 9–15.
- Blinder, A. S. (1973). Wage Discrimination: Reduced Form and Structural Estimates. *Journal of Human Resources*, 8(4), 436–455.
- Braga, M., & Palvarini, P. (2013). *Social housing in the EU*. Brusel: Evropský parlament. Citováno dne 12. října 2023. Dostupné z: <https://1url.cz/Tu4s4>

Buding, M., & England, P. (2001). The Wage Penalty for Motherhood. *American Sociological Review* 66(2), 204-225.

Casey, R., Goudie, R., & Reeve, K. (2008). Homeless Women in Public Spaces: Strategies of Resistance. *Housing Studies*, 23(6), 899-916.

Cohler, B. J. & Hostetler, A. (2004). Linking Life Course and Life Story. In J. T. Mortimer, M. J. Shanahan (Eds.), *Handbook of the Life Course* (s. 555–576). New York: Springer.

Commissioin of the Eurpean communities. (2006). *Implementing the Community Lisbon programme: Social services of general interest in the European Union*. Brusel. Citováno dne 15. října 2023. Dostupné z: <https://1url.cz/Tu4sh>

Council of Economic Advisors (CEA). (2019). *State of homelessness in America*. Washington DC: Office of the President. Citováno dne 25. listopadu 2023. Dostupné z: <https://www.nhipdata.org/local/upload/file/The-State-of-Homelessness-in-America.pdf>

Council of Europe (1996). *European Social Charter (Revised)*. Strasbourg. Citováno dne 29. října 2023. Dostupné z: <https://rm.coe.int/168007cf93>

ČNB. (2023). *Téma: Inflace na ústupu*. Citováno dne 8. září 2023. Dostupné z: <https://1url.cz/WrJAf>.

ČSÚ. (2022a). Vybrané údaje o sociálním zabezpečení. Citováno dne 8. září 2023. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/164606728/19002922.pdf/fa207b52-f306-4dad-b4ee-07ef2787990d?version=1.1>

ČSÚ. (2022b). *Neobydlený byt nemusí být prázdný*. Citováno dne 29. září 2023. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/neobydleny-byt-nemusi-byt-prazdny>

ČSÚ. (2022c). *Výsledky sčítání 2021 - otevřená data*. Citováno dne 25. září 2023. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/vysledky-scitani-2021-otevrena-data>

ČSÚ. (2022d). Základní tendence demografického, sociálního a ekonomického vývoje Moravskoslezského kraje 2021. Citováno dne 18. září 2023. Dostupné z: <https://1url.cz/Fu4sF>

ČSÚ. (2023). *Příjmy a životní podmínky domácností - 2022*. Citováno dne 10. prosince 2023. Dostupné z: <https://1url.cz/Tu4Vb>

Doherty, J., & Edgar, B. (2008). *In my caravan, I feel like superman: essays in honour of Henk Meert 1963-2006*. Repository of the University of Ljubljana: Feantsa. Citováno dne 19. listopadu 2023. Dostupné z: http://eohw.horus.be/files/freshstart/pictures%20and%20images/henks_book_web_pdf.pdf

Downes, A. S. (2010). *Poverty and its Reduction in the Small Developing Countries of the Caribbean*. University of the West Indies, Cave Hill Campus. Citováno dne 16. listopadu 2023. Dostupné z: <https://1url.cz/iu4Vn>

Durkheim, E. (1894). *Les Règles de la Méthode Sociologique*. *Revue Philosophique de La France et de l'Étranger*, 37, 465–498.

Durkheim, E. (1897). *Le Suicide: etude de sociologie*. Paris: Alcan.

Freeman, M. (1998). Experience, Narrative, and the Relationship Between Them. *Narrative Inquiry*, 8(2), 455–466.

Furlong, A., (2016). *Routledge Handbook of Youth and Young Adulthood*. London : Taylor and Francis.

Godárová, J., Trbola, R., Jahoda, R., & Rákoczyová, M. (2017). *Dostupnost bydlení a stávající bytová situace seniorů*. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v. v. i. Citováno dne 4. listopadu 2023. Dostupné z: <https://1url.cz/bu4V0>

Harm Reduction International. (2021). *The global state of harm reduction 2020*. Citováno dne 19. října 2023. Dostupné z: https://www.hri.global/files/2021/03/04/Global_State_HRI_2020_BOOK_FA_Web.pdf

Harris, T., Rhoades, H., Duan, L., & Wenzel, S. L. (2019). Mental health change in the transition to permanent supportive housing: The role of housing and social networks. *Journal of Community Psychology*, 47(8), 1834–1849.

Hendl, J. (2005). *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál.

Holt-Lunstad, J., Smith, T. B., Baker, M., Harris, T., & Stephenson, D. (2015). Loneliness and Social Isolation as Risk Factors for Mortality. *Perspectives on Psychological Science*, 10(2), 227–237.

Hradecký, I., Barták, M., Cveček, D., Edgar, W. M., Ondrák, P., Pěnkava, P., & Ruszová, P. (2007). *Definice a typologie bezdomovectví*. Praha: Naděje. Citováno dne 25. listopadu 2023. Dostupné z: <https://1url.cz/lu4kY>

Jones, G. (2002). *The Youth Divide: Diverging Paths to Adulthood*. York: Joseph Rowntree Foundation. Citováno dne 28. října 2023. Dostupné z: <https://1url.cz/Eu4Va>

Klusáček, J., Greineder, M., Lesák, V., Kowalíková, I., & Brož, J. (2021). *Bydlení jako problém Zpráva o vyloučení z bydlení 2021*. Citováno dne 10. listopadu 2023. Dostupné z: <https://1url.cz/Vu4VP>

Koutná, Kostínková, J., & Čermák, I. (2014). Interpretativní fenomenologická analýza. In T. Řiháček, I. Čermák, R. Hytych (Eds.), *Kvalitativní analýza textů: čtyři přístupy* (s. 9-43). Brno: Masarykova univerzita.

Krapp, M. CH., Vaché, M., Egner, B., Schulze, K., & Thomas, S. (2020). *Housing policies in the European Union*. Technical University Darmstadt, Institute of Political Science. Citováno dne 11. září 2023. Dostupné z: <https://1url.cz/8u4sL>

Křížková, A., Pospíšilová, K., Maříková, H., & Marková Volejníčková, R. (2020). *Rozdíl v odměňování žen a mužů a rodičovství*. Praha: MSPV. Citováno dne 4. října 2023. Dostupné z: <https://www.rovnaodmena.cz/www/img/uploads/522701b6c.pdf>

Křížková, A., Pospíšilová, K., Maříková, H., & Marková Volejníčková, R. (2018). *Rozdíly v odměňování žen a mužů v ČR. Pracoviště, zaměstnání, stejná práce a rozklad faktorů*. Praha: MSPV. Citováno dne 5. října 2023. Dostupné z: <https://www.rovnaodmena.cz/ke-stazeni/vystupy-projektu>

Křížková, A., Vohlídalová, M., Pospíšilová, K., & Maříková, H. (2017). *Aktuální rozdíly v odměňování žen a mužů v ČR. Hlubková analýza statistik a mezinárodní srovnání*. Praha: MSPV. Citováno dne 4. října 2023. Dostupné z: <https://www.rovnaodmena.cz/www/img/uploads/336b8482.pdf>

Lewinson, T., Thomas, M. L., & White, S., (2014). Traumatic transitions: Homeless women's narratives of abuse, loss, and fear. *Affilia: Journal Of Women & Social Work*, 29(2), 192-205.

Leythienne, D., & Pérez-Julián, M. (2021). *Gender pay gaps in the European Union*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. Citováno dne 21. září 2023. Dostupné z: <https://1url.cz/0u4sk>

Lux, M. (2002). *Finanční dostupnost bydlení v ČR a zemích EU*. Praha: Sociologické nakladatelství. Citováno dne 15. září 2023. Dostupné z: <https://1url.cz/Ou4kn>

Lux, M. (2017). Přehled provozních modelů sociálního bydlení. In I., Boumová, L., Kázmér, P., Sunega, M., Kohout, D., Tichý, V., Lipová, J., Kubánková, P., Štěpánek, &

D., Špirková (Eds.), *Sociální bydlení příprava projektu* (s. A13-A25). Praha: Českého vysokého učení technického v Praze, Fakulta architektury.

Mack, J., & Lansley, S. (1985). *Poor Britain*. London: George Allen & Unwin.

Mareš, P. (1994). Konsensuální přístup k definici chudoby. *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity*. Brno: Masarykova Univerzita, Filozofická fakulta Masarykovy univerzity. 43, 7-22 Citováno dne 15. listopadu 2023. Dostupné z: <https://1url.cz/Tu4kJ>

Mareš, P. (2000). Chudoba, marginalizace, sociální vyloučení. *Sociologický časopis*, 36(3), 285-297.

Maslow, A. H. (2021). *Motivace a osobnost*. Praha: Portál.

Mayock, P., Sheridan, S., & Parker, S. (2015). 'It's just like we're going around in circles and going back to the same thing ...': The Dynamics of Women's Unresolved Homelessness. *Housing Studies*, 30(6), 877–900.

Mayock, P., & Parker, S. (2015b). *Families and Homelessness: Casting the net to enhance understanding of patterns of inter- and intra-generational homelessness*. Conference: FEANTSAs 10th European Research Conference on Homelessness: Dublin.

Mayock, P., Parker, S., & Murphy A. (2014). *Young People, Homelessness and Housing Exclusion*. Dublin: Focus Ireland. Citováno dne 29. října 2023. Dostupné z: <https://1url.cz/Cu4VT>

MMR. (2021). *Koncepce bydlení České republiky 2021+*. Citováno dne 3. září 2023.

Dostupné z: [https://mmr.gov.cz/getmedia/30528174-7e61-421e-a058-5f39aa4f09c9/KB-2021-_komplet-web\(C\)_max.pdf.aspx?ext=.pdf](https://mmr.gov.cz/getmedia/30528174-7e61-421e-a058-5f39aa4f09c9/KB-2021-_komplet-web(C)_max.pdf.aspx?ext=.pdf)

MPO. (2019). *Národní strategie regenerací brownfieldů 2019-2024*. Citováno dne 27. září 2023. Dostupné z: <https://1url.cz/Zzvmz>

- MPSV. (2015). *Koncepce sociálního bydlení České republiky 2015 - 2025*. Citováno dne 1. září 2023. Dostupné z: <https://socialnibydeni.mpsv.cz/cs/co-je-socialni-bydleni/koncepce-socialniho-bydleni-cr-2015-2025>
- MPSV. (2016). *Koncepce sociálního bydlení České republiky 2015 – 2025*. Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR. Citováno dne 26. října 2023. Dostupné z: <https://1url.cz/Wu4VB>
- MPSV. (2019). *Sociální dávky na bydlení*. Citováno dne 4. září 2023. Dostupné z: http://www.socialnibydeni.mpsv.cz/images/soubory/Ostatni/Soci%C3%A1ln%C3%AD_d%C3%A1vky_na_bydlen%C3%AD.pdf
- MPSV. (2020a). *Strategie sociálního začleňování 2021–2030*. Citováno dne 6. listopadu 2023. Dostupné z: <https://1url.cz/lzU7N>
- MPSV. (2020b). *Ženy a muži v datech 2020*. Citováno dne 19. října 2023. Dostupné z: <https://1url.cz/FK6L4>
- MPSV. (2022). *Sociální začleňování*. Citováno dne 20. listopadu 2023. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/socialni-zaclenovani>
- MPSV. (2023). *Projekt – Podpora sociálního bydlení a jeho systémové zavádění v ČR*. Citováno dne 22. září 2023. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/projekt-podpora-socialniho-bydleni>
- Oaxaca, R. L. (1973). Male-Female Wage Differentials in Urban Labor Markets. *International Economic Review*, 14(3), 693–709.
- Oudshoorn, A., Forchuk, Ch., Hall, J., Smith-Carrier, T., & Berkum, A. (2018). An evaluation of a Housing First program for chronically homeless women. *Journal of Social Inclusion*, 9(2), 34-50.

Park, J. M., Metraux, S., Brodbar, G., & Culhane, D. P. (2004). Child welfare involvement among children in homeless families. *Child Welfare*, 83(5), 423–436.

Phipps, M., Dalton, L., Maxwell, H., & Cleary, M. (2019). Women and homelessness, a complex multidimensional issue: Findings from a scoping review. *Journal of Social Distress and the Homeless*, 28(3), 1–13.

Platforma pro sociální bydlení. (2018). Výsledky ročního výzkumu: Rapid Re-Housing ušetřil v Brně milion a půl z veřejných prostředků.

Pleace, N., & Bretherton, J., (2013). The Case for Housing First in the European Union: A Critical Evaluation of Concerns about Effectiveness. University of York, Centre for Housing Policy. Citováno dne 17. srpna 2023. Dostupné z: <https://1url.cz/3u4s0>

Pleace, N., & Quilgars, D. (2013). *Improving health and social integration through housing first: A review*. DIHAL: University of York. Citováno dne 23. listopadu 2023. Dostupné z: <https://1url.cz/gu4kC>

Pleace, N., (2017). *Evropská příručka Bydlení především*. Praha: Úřad vlády ČR – Sekce pro lidská práva Agentura (Odbor) pro sociální začleňování. Citováno dne 15. listopadu 2023. Dostupné z: <https://1url.cz/Zu4Vc>

Pleace, N., Fitzpatrick, S., Johnsen, S., Quilgars, D., & Sanderson, D. (2008). *Statutory Homelessness in England: The Experience of Families and 16-17 Year Olds*. London: Department for Communities and Local Government. Citováno dne 1. listopadu 2023. Dostupné z: <https://1url.cz/2u4VI>

Pleace, N., Knutagård, M., Culhane, D. P., & Granfelt, R. (2016). The strategic response to homelessness in Finland. In N. Nichols & C. Doberstein (Eds.), *Exploring effective systems responses to homelessness* (s. 426–442). Toronto: The Homeless Hub. Citováno dne 21. listopadu 2023. Dostupné z: <http://homelesshub.ca/sites/default/files/4.2%20Pleace.pdf>

Pringle, J., Drummond, J., McLafferty, E., & Hendry C. (2011). Interpretative phenomenological analysis: a discussion and critique. *Nurse Researcher*, 18(3), 20–24.

Průcha, J., Walterová, E., & Mareš, J. (2009). *Pedagogický slovník*. Praha: Portal.

Ravenhill, M., (2008). *The Culture of Homelessness*. London: Routledge.

Ripka, Š. (2017). Dejme šanci Bydlení především. In N., Pleace (Eds.), *Evropská příručka Bydlení především* (s. 10). Praha: Úřad vlády ČR. Citováno dne 15. listopadu 2023. Dostupné z: <https://1url.cz/Zu4Vc>

Ripka, Š., Černá, E., & Kubala, P. (2018). Pilotní testování rychlého zabydlení rodin s dětmi (Rapid Re-Housing). Ostravská univerzita, Fakulta sociálních studií. Citováno dne 23. listopadu 2023. Dostupné z: <https://1url.cz/Ru4Tt>

Room, R. (2005). Stigma, social inequality and alcohol and drug use. *Drug and Alcohol Review*. 24(2), 143–155.

Shinn, M., Samuels, J., Fisher, S. N., Thompkins, A., & Fowler, P. J. (2015). Longitudinal Impact of a Family Critical Time Intervention on Children in High-Risk Families Experiencing Homelessness: A Randomized Trial. *Am J Community Psychol*. 56(3-4), 205-16. DOI: 10.1007/s10464-015-9742-y.

Schmidt, C. (2021). Strong tenant protections and subsidies support Germany's majority-renter housing market. Brookings Institution brief. In J. Schuetz, *Comparing Rental Housing Markets Across the Globe*. Washington DC: Brookings Institution.

Citováno dne 28. září 2023. Dostupné z:

<https://www.brookings.edu/articles/germany-rental-housing-markets/>

Síglová, I., Černá, E., Ripka, Š., Krčál, O., & Mikula, Š. (2023). Dosledování dopadů Housing First pro rodiny s dětmi v Brně po pěti letech. Ostravská univerzita, Fakulta sociálních studií: Platforma pro sociální bydlení, z.s. Citováno dne 23. listopadu 2023. Dostupné z: <https://1url.cz/Bu4jA>

Slezská diakonie. (2021). *Etický kodex slezské diakonie*. Citováno dne 23. listopadu 2023. Dostupné z: <https://1url.cz/mu4jm>

Smith, J. A. (2011). Evaluating the Contribution of Interpretive Phenomenological Analysis. *Health Psychology Review*, 5(1), 9–27.

Smith, J. A., Flower, P., & Larkin, M. (2009). Interpretative Phenomenological Analysis: Theory, Method and Research. *Qualitative Research in Psychology*, 6(4), 346–347.

Snopek, J., Albert G., Černá P., Čížinský P., Čonková I., Horká S., Horváth I., Hradecký I., Hradílková T., Hrubá P., Husák J., Chalánková J., Kučera P., Marková P., Matoušek R., Pape M., Potůček M., Poživil D., Prudký L., Rácová M., Ripka Š., Sehnoudková K., Sládek J., Sokačová L., Soukupová R., Šmídová-Matoušová O., Vojtíšková K., & Zicháčková A. (2014). *Systém sociálního bydlení v ČR: Poziční dokument Platformy pro sociální bydlení*. Platforma pro sociální bydlení. Citováno dne 13. srpna 2023. Dostupné z: <https://1url.cz/au4TF>

Spicker, P., Leguizamón, S. A., & Gordon, D. (2007). *Poverty: an international glossary*. London: Zed Books. Citováno dne 11. listopadu 2023. Dostupné z: <https://1url.cz/Uu4ku>

Strauss, A., & Corbinová, J. (1999). *Základy kvalitativního výzkumu. Postupy a techniky metod zakotvené teorie*. Brno: Albert.

Townsend, P. (1979). *Poverty in the United Kingdom*. London: Allen Lane and Penguin Books.

Tsemberis, S. (2011). *Observations and Recommendations on Finland's 'Name on the Door Project' From a Housing First Perspective*. Helsinki. Citováno dne 10. října 2023. Dostupné z: www.asuntoensin.fi/files/1242/Tsemberis_2011_Observations_and_Recommendations.pdf

Tsemberis, S. J., Gulcur L., Nakae, M. (2004). Housing First, Consumer Choice, and Harm Reduction for Homeless Individuals With a Dual Diagnosis. *American Journal of Public Health*. 94(4), 651-656.

Tsemberis, S., Rogers, E. S., Rodis, E., Dushuttle, P. & Skryha, V. (2003) Housing Satisfaction for Persons with Psychiatric Disabilities, *Journal of Community Psychology*, 31(6), 581-590.

Tůmová, K. A. (2018). *Základní východiska sociálního bydlení*. Evropský sociální fond. Citováno dne 22. října 2023. Dostupné z: <https://1url.cz/Mu4TK>

Umberson, D., Chen, M. D., House, J. S., Hopkins, K., & Slaten, E. (1996). The effect of social relationships on psychological well-being: Are men and women really so different. *American Sociological Review*, 61(5), 837–857.

United nations economic commission for Europe. (2015). *The Geneva UN Charter on Sustainable Housing*. Citováno dne 19. října 2023. Dostupné z: <https://1url.cz/wu4Te>

Úřad práce ČR. (2023). *Státní sociální podpora: Obecné informace*. Citováno dne 29. září 2023. Dostupné z: <https://www.uradprace.cz/web/cz/obecne-informace-2>

Watson, J. (2016). Gender-based violence and young homeless women: femininity, embodiment and vicarious physical capital. *The Sociological Review*, 64(2), 256-273.

Weichselbaumer, D., & Winter-Ebmer, R. (2005). A Meta-Analysis of the International Gender Wage Gap. *Journal of Economic Surveys*, 19(3), 479–511.

Willig, C. (2001). *Introducing Qualitative Research in Psychology Adventures in Theory and Method*. Philadelphia: Open University Press.

Seznam zkratk

ČR – Česká republika

HF – Housing first

MMR – Ministerstva pro místní rozvoj

MPSV – Ministerstvo práce a sociálních věcí

MS kraj – Moravskoslezský kraj

OPZ – Operačního programu Zaměstnanosti

R1 – R7 – Respondentka 1–7

Seznam obrázků, grafů schémat a tabulek

Obrázek č. 1: Průměrný měsíční počet příspěvků na bydlení na 1000 ob. za rok 2022 podle okresů

Graf č. 1: Příjmy a náklady na bydlení domácností v MS kraji a ČR

Graf č. 2: Průměrná hrubá měsíční mzda a medián mezd v MS kraji a ČR

Graf č. 3: Medián mezd podle pohlaví a GPG v MS kraji

Schéma č. 1: Témata a jejich vzájemné propojení

Schéma č. 2: Grafické znázornění témat a podtémat

Tabulka č. 1: Stěžejní problémy s bydlením u obyvatele ČR (v tisících)

Přílohy

Příloha č. 1: Základní charakteristika respondentek

Respondentka	Věk	Rodinný stav	Bydliště	Dosažené vzdělání
R1	64 let	vdova	Třinec	vyučená
R2	52 let	samoživitelka	Třinec	vyučená
R3	27 let	svobodná	Třinec	základní vzdělání
R4	59 let	vdova	Třinec	SŠ s maturitou
R5	54 let	svobodná	Karviná	SŠ s maturitou
R6	41 let	svobodná	Frýdek-Místek	vyučená
R7	33 let	samoživitelka	Frýdek-Místek	SŠ s maturitou

Příloha č. 2: Ukázka kódování dat

R	č	Citace	T	Téma	Subkat 1	Subkategorie 1
R01	12	No, já jsem byla na tom lip před pár rokama, no a bác tento rok. Před svátkama ještě se nějak dalo, no a po svátkách. Já nevím co se to stalo. Stalo se tak, že, že jsem, fakt, nejsem tak mobilní jako mobilní. Že že bych si poradila všechno vyřídit, dál zajít. Tak zas mi musí pomáhat ten Martin, ten se z toho vyřízal trochu. Nevím, zda zdravotní stav. (respondentku dovedl podle ní do současné situace její zdravotní stav) Jo no špatně. A já jsem potom. Já se léčím, já mám invaliditu 3. stupně. Já se léčím na psychiatrii, no a tam pak potom zas zjistili jinou diagnózu mi léčili úplně jinak, jo na deprese mě léčili, pak ještě nevím, co tam všechno je. Ty fobie a kdejaké neurozy a tak. Porucha osobnosti a toho mám víc, mám toho víc.	T_05	Zdravotní stav a jeho důsledky	S_05_01	Ztráta sil kvůli nemoci
R01	13	No a potom potom jednou časem se tak určitě dala na ten alkohol, ale to měli vždýcky dovede dovedlo tam, že vždýcky jsem skončila na tom. Na pohotovosti mi bylo tak zle a kor ty pihno léká taky bernu, tak ta situace se tak vyhroutila, už že.	T_01	Zdravotní stav a jeho důsledky	S_05_01	Závislost na alkoholu
R01	14	No a potom potom jednou časem se tak určitě dala na ten alkohol, ale to měli vždýcky dovede dovedlo tam, že vždýcky jsem skončila na tom. Na pohotovosti mi bylo tak zle a kor ty pihno léká taky bernu, tak ta situace se tak vyhroutila, už že.	T_01	Zdravotní stav a jeho důsledky	S_05_01	Závislost na alkoholu
R01	15	No to zrovna lidí mi umřelo kamarádu kolenn. Ježíšmanja, to to to bylo. Másmín ještě s boreliózou, skončila. Jsem chodila na houby pořád jen houby. Po sběrnách surovín, taky jsem chodila přivydělávat dost dost často. v tom bytě vidíte same, same dívka, co jsem sbírala šrot jsem sbírala jsem tolik DVDček	T_04	Traumatizující události	S_04_01	Úmrtí blízké osoby
R01	16	Necítím se ve své kůži hodně hodně mám takový vyřizování, co bych měla si vyřídit. Hruža těch léků se mi chce zvracet z těch léků na žaludek bolí a kolikrát nevoľno.	T_05	Zdravotní stav a jeho důsledky	S_05_01	Ztráta sil kvůli nemoci
R01	17	Necítím se ve své kůži hodně hodně mám takový vyřizování, co bych měla si vyřídit. Hruža těch léků se mi chce zvracet z těch léků na žaludek bolí a kolikrát nevoľno.	T_05	Zdravotní stav a jeho důsledky	S_05_01	Ztráta sil kvůli nemoci
R01	18	17 let jsem bydlela s tím bývalým přítelem, co mi zemřel na tu cirhózu.	T_02	Prožívání rodinných a partnerských vztahů	S_02_07	Vyhovující bydlení v minulosti